

Univerzita Karlova
Pedagogická fakulta
Katedra výtvarné výchovy

DIPLOMOVÁ PRÁCE

Moderní učebnice výtvarné výchovy pro žáky 2. stupně ZŠ
Modern textbooks of art education for pupils of the 2nd grade of elementary
school

Karolína Krošláková, DiS.

Vedoucí práce: doc. PhDr. Martin Raudenský, Ph.D
Studijní program: Učitelství pro střední školy (N7504)
Studijní obor: Pedagogika – Výtvarná výchova se zaměřením na vzdělání

Odevzdáním této diplomové práce na téma Moderní učebnice výtvarné výchovy pro žáky 2. stupně ZŠ potvrzuji, že jsem ji vypracovala pod vedením vedoucího práce samostatně za použití v práci uvedených pramenů a literatury. Dále potvrzuji, že tato práce nebyla využita k získání jiného nebo stejného titulu.

Praha, 2022

Touto cestou bych ráda poděkovala vedoucímu své diplomové práce doc. PhDr. Martinu Raudenskému Ph.D., za vedení práce, trpělivost a pomoc během tvorby této práce. Za odborné konzultace doc. PhDr. Marii Fulkové, Ph.D. a dalším vyučujícím z pedagogické fakulty, bez kterých by tato práce nemohla vzniknout. V poslední řadě bych ráda poděkovala své rodině, blízkým a pravým přátelům za velkou podporu.

ABSTRAKT

Diplomová práce se zabývá učebnicí výtvarné výchovy a jejím cílem je návrh moderní učebnice pro 2.stupeň základních škol.

V teoretické části skrze vývoj výtvarné výchovy u nás hledám důsledky podoby současné výuky a význam učebnice pro výtvarnou výchovu. Věnuji se obsahu učebnic z pohledu odborných výzkumů a literatury. Popisuji podmínky pro schválení učebnice Ministerstvem školství, mládeže a tělovýchovy, obsah učebnic, které schvalovací doložku získaly a jsou stále využívány. Ze současných trendů pro výukové materiály uvádím nároky zahraniční soutěže, zabývající se vzdělávacími a výukovými materiály. Popisuji oceněnou, elektronickou, zahraniční učebnici výtvarné výchovy a představuji nejvýraznější vydavatele interaktivních učebnic u nás. Shrnuji krátce otázku, zda upřednostnit tištěnou nebo elektronickou podobou učebních materiálů.

V empirické části se snažím získat informace o podobě a obsahu výukových materiálů, se kterými učitelé ve skutečnosti pracují. Využívám kvantitativního výzkumu a formou dotazníku oslovuji vyučující tohoto předmětu na 2.stupni ZŠ. Získané informace ze všech částí stanovují kritéria na tvorbu nové učebnice výtvarné výchovy, která uplatňuji v praktické části.

Cílem je návrh obsahu pro maketu multimediální učebnice a návaznost na diplomovou práci Bc. Kristýny Mikloškové, DiS. Multimediální učebnice výtvarné výchovy. Návrh na moderní učebnici se snaží obsáhnout pojetí předmětu výtvarné výchovy, požadavky Rámcového vzdělávacího programu a didaktiku předmětu. Současně se stát vhodným výukovým materiálem pro výuku předmětu a v praktické rovině vyjít vstříc vyučujícím i žákům. Být inspiračním zdrojem, podporou pro učitele, multifukčním materiálem, který využívá moderních trendů a vede k samotné podstatě výtvarné výchovy.

KLÍČOVÁ SLOVA

výtvarná výchova, učebnice, obsah výukových materiálů

ABSTRACT

The diploma thesis deals with the art education schoolbook and the main goal is the design of a modern textbook for the 2nd grade of primary schools.

The theoretical part, considering the historical development of art education, analyses the consequences of the current teaching style and the role and importance of the textbook for art education. I focus on the content of textbooks from the perspective of professional research and literature. I describe the conditions for textbook approval by the Ministry of Education, Youth and Sports and the content of the endorsed currently used textbooks. Regarding the current trends for teaching materials, I present the demands of foreign competitions dealing with educational and teaching materials. I describe an award-winning, electronic, foreign art education textbook and introduce the most prominent native publishers of interactive textbooks. I briefly summarize the question of the preference to printed or electronic form of teaching materials.

The empirical part gathers information about the form and content of teaching materials that teachers actually work with. Within the quantitative research I use the questionnaire addressing the teachers of this subject at the 2nd grade of elementary school. The information obtained from all previous parts, sets the criteria for creating an art education textbook applied in the practical part.

The goal is to design the content for the prototype of a multimedia textbook and follow up on the diploma thesis of Bc. Kristýna Miklošková, DiS. Multimedia art education textbook. The design of a modern textbook tries to include the concept of art education, the Framework Educational Program and the didactics of the subject; to become a suitable teaching material for teaching and to meet requirements of teachers and students on a practical level. To be a source of inspiration, support for teachers, multifunctional material that uses modern trends and leads to the essence of art education.

KEYWORDS

Art education, textbooks, content of teaching materials

OBSAH

ÚVOD.....	7
TEORETICKÁ ČÁST.....	9
1 Vývoj výuky výtvarné výchovy v České republice.....	9
2 Učebnice a výukové materiály Výtvarné výchovy.....	21
3 Schválení učebnic MŠMT	31
4 Popis vybraných učebnic.....	34
4.1 Výtvarná výchova pro 6. a 7. ročník základní školy a víceletá gymnázia (Novotná, Fulková).....	36
4.2 Průvodce výtvarným uměním IV (Šamšula, Hirschová).....	39
4.3 Obrazárna v hlavě 5 (Šamšula).....	41
4.4 Výtvarná výchova v projektech I (Zhoř)	42
5 Současné trendy výukových materiálů VV	45
5.1 BELMA - Best European Learning Materials Awards.....	45
5.2 Voices of Art (Kunstens stemmer) – Hlasy umění	48
5.3 Náhled na elektronické učebnice	54
5.4 Multimediální učebnice v České republice.....	58
6 Uživatelé učebnic	63
VÝZKUMNÁ METODA A SBĚR DAT.....	69
7 Příprava výzkumu.....	69
8 Realizace výzkumu.....	72
9 Interpretace výsledků.....	74
9.1 Výsledky zjištění z analýzy dat	90

EMPIRICKÁ ČÁST	93
10 Maketa učebnice výtvarné výchovy pro 2.stupeň základní školy	93
10.1 Kritéria pro tvorbu.....	93
10.2 Návrh.....	95
10.3 Podobné projekty.....	100
10.4 Realizace makety.....	108
10.5 Shrnutí realizace.....	109
11 Závěr.....	116
Seznam použitých informačních zdrojů:	118
Seznam příloh	124
Seznam obrázků.....	124

ÚVOD

Učebnici češtiny, matematiky, fyziky nebo přírodopisu jsme někdy za dobu školní docházky drželi v ruce alespoň na chvíli každý. Způsob využití učebnice a práce s ní se lišil, nejen dle předmětu, povahy vyučujícího nebo přístupem ke vzdělávání. Někdy se z celé učebnice využilo jen cvičení, část textu, obrázky nebo se struktura probírané látky držela pevně obsahu učebnice. Případně, proběhla celá výuka bez učebnice a vyučující vedl vlastní výklad látky nebo si vystačil pouze se svými materiály. Učebnice je vnímána v českém prostředí i v současnosti stále jako běžná součást procesu vzdělávání. Asociace slova učebnice a škola, je v lidech silně zakořeněná. Zaměníme-li však v této souvislosti předmět čeština za předmět výtvarná výchova, reakce není stejná. Jak moc je běžné učebnice ve výtvarné výchově používat, jsou dostupné a proč by byly potřeba? To jsou hned mé první otázky při spojení pojmu učebnice a výtvarná výchova. Problematika učebnice výtvarné výchovy mě velmi zaujala, v práci se tedy věnuji oblastem, které mi mají pomoci k vytvoření návrhu pro moderní učebnici výtvarné výchovy.

Téma Moderní učebnice pro výtvarnou výchovu vychází z mé bakalářské práce *Pracovní sešit ve výtvarné výchově. Učební pomůcky určené předškolním dětem se speciálními potřebami*. Výsledkem je výukový program pro interaktivní tabule a pracovní sešit. Na základě úspěšnosti se téma posunulo na současné učebnice výtvarné výchovy pro druhý stupeň základních škol a mým zájmem je vytvořit podklad pro tvorbu praktického projektu. Zpracování teoretické části mě dovedlo k formě multimediální učebnice. Za pomoci rozboru dostupných učebnic a zjištění, jaká je realita ve vyučování se snažím doplnit informace, které povedou k návrhu moderní učebnice výtvarné výchovy, která by odpovídala současným nárokům. Ve své práci se zaměřuji především na popis učebnic pro výtvarnou výchovu, jaká jsou kritéria pro kvalitní učebnici, jaké jsou trendy a podoba moderních učebnic.

V teoretické části jsem se nejprve zaměřila na vývoj výuky v našem prostředí a vlivy, které ji formovaly, abych získala povědomí o způsobu práce s učebnicí v tomto předmětu. Z odborné literatury sbírám definice a kritéria na tvorbu a obsah učebnic. Popisuji nároky na získání schvalovací doložky Ministerstva školství, mládeže a konkrétně se věnuji obsahu učebnic, které jí získaly. Z každé řady učebnic procházím konkrétní

publikaci a jednotlivé části obsahu. Pro vytvoření návrhu moderní učebnice se zabývám také nároky, které hodnotí mezinárodní soutěž pro edukativní materiály, rozepisují obsah oceněné dánské elektronické učebnice pro výtvarnou výchovu. Řeším otázku využití tištěné nebo elektronické podoby a představuji nejvýraznější vydavatelství multimediálních učebnic v ČR. V teoretické části shrnuji i cíle výtvarné výchovy a hlediska práce s učebnicí z pohledu učitele a žáka. Učebnice by měla reflektovat aktuální nároky na vzdělávání a jeho cíle. Snahou je získat informace, co by měla obsahovat moderní učebnice a jakou by měla mít podobu.

Obsahem empirické části je vytvoření návrhu materiálu, který má potenciál být skutečně využíván. Proto jsou přínosné informace, jaké materiály pro výuku používají současní učitelé a jaký přístup výuky vybírají. Jaký je obsah, se kterým vyučující pracují a co je tedy v praxi předkládáno žákům? To se snažím zjistit kvantitativním výzkumem. Ve výzkumné části se zabývám zmapováním současné situace, týkající se učebnic výtvarné výchovy a jejich využívání. Co je obsahem výuky současných učitelů, jaké materiály a v jaké podobě je využívají pro výuku výtvarné výchovy, jakým způsobem dosahují naplnění cílů výuky definovaných Rámcovým vzdělávacím programem (dále jen RVP)? Dotazníkovým šetřením jsem oslovila vyučující výtvarné výchovy na 2.stupni základních škol (dále jen ZŠ) v České republice (dále jen ČR), výzkumu se zúčastnilo 96 respondentů. Výsledky slouží pro vytvoření přehledu nároků a požadavků, které by měla moderní učebnice řešit a objasňují přístup učitelů k práci s ní.

Cílem diplomové práce je návrh obsahu pro maketu multimediální učebnice. V praktické části navrhuji podobu a obsah moderní učebnice na základě zjištěných poznatků z předešlých částí práce. Záměrem je zohlednit nastudované nároky na výukový materiál plnící všechny potřebné funkce tak, aby odpovídal schvalovací doložce Ministerstvem školství, mládeže a tělovýchovy (dále jen MŠMT) a naplňoval cíle výtvarné výchovy. Pro vytvoření moderní učebnice se inspiroji současnými trendy. Výsledkem je návrh vedoucí k vhodnému materiálu pro uvedení v praxi, vycházející i z požadavků pedagogů a zájmu žáků.

TEORETICKÁ ČÁST

Obsahem teoretické části je vývoj výuky výtvarné výchovy, pro objasnění vztahu tohoto předmětu a učebnice. Přehled výuky výtvarné výchovy (dále v textu využívaná zkratka VV) v dějinách České republiky upozorňuje na vlivy, proměny, myšlenky, snahy, tendence a cíle tohoto předmětu v různých obdobích historie, aby zodpověděl vlivy minulosti na současné pojetí, způsob výuky a situaci učebnice ve výtvarné výchově. Uvádím přístupy, které přesahují z minulého tisíciletí a současné cíle výuky VV.

V části učebnice a výukové materiály VV se věnuji teoretickým znalostem týkající se učebnic. Definicím učebnice, výzkumy zabývající se analýzou obsahu učebnic, funkcemi, které má plnit. Uvádím schvalovací nároky Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy (dále v textu využívaná zkratka MŠMT) na učebnice.

Následuje popis obsahu učebnic, které schvalovací doložku získaly a jsou stále využívané. Současné trendy reprezentuje představení mezinárodní soutěže BELMA, zabývající se výukovými materiály. Uvádím kritéria, která hodnotí a popis oceněné učebnice Voices of Art (Kunstens stemmer), autorky Lise Mark. Představuji aktuální náhled na elektronické učebnice s reprezentací elektronický učebnic českých vydavatelů. Teoretickou část uzavírá téma uživatelé učebnic, které krátce popisuje učebnici z pohledu učitele a žáka.

1 Vývoj výuky výtvarné výchovy v České republice

Tato kapitola se věnuje vývoji výuky výtvarné výchovy v České republice. Zaměřuje se na vlivy způsobu výuky a její cíle tak, aby osvětlily kontext absence nebo podoby učebnice či podobných materiálů určených pro výuku. Tato část má sloužit jako podklad pro argumentaci, jak může učebnice oboru a předmětu přispět. Naráží na momenty, kdy se nepodařilo teoretické ideje plošně prosadit a jaká úskalí v proměnách tohoto předmětu nastala. Snahou je přiblížení vlivů a myšlenkový směrů, které formovaly přístupy k výuce přesahující do dnešní doby. Uvádím významné teoretiky oboru a jejich

myšlenky, výzkumy a práce, které ovlivnila nebo stále formují didaktiku předmětu a dostávám se až k současným cílům výuky výtvarné výchovy.

Počátky výuky

Výuka Výtvarné výchovy je s žákem na našem území již delší dobu, než bereme u tohoto předmětu na vědomí. U nás lze mluvit v souvislosti s českým školstvím o období 18. století, kam řadíme počátky povinné školní docházky. Výnosem Marie Terezie roce 1774 byl zaveden Felgbigerův Obecný školní řád obsahující, kreslení kružítkem, pravítkem jakož i rukou volnou. Na všech školách bylo kreslení uzákoněno jako učební předmět roku 1869 (Cikánová, 1998). Samozřejmě podoba tohoto předmětu prošla vývojem, na předmět zaměřený na kreslení a další výtvarné a související činnosti měl vliv vždy politický vývoj, který určoval cíl vzdělávacího systému dané doby.

V počátcích tak za jeho obsahem stála potřeba prakticky vzdělaných pracovních sil pro funkci výroby ať již do státní správy, vojenství nebo samotného výrobního odvětví. V této době bylo třeba zručnosti v činnostech, které dnes převzala v naprosté drtivé většině technika a tuto potřebu zcela vymýtila. U tehdejšího vyučování nebylo cílem dosažení osobního rozvoje nebo jiná stránka umění. Tehdejší přístup lze označit za řemeslnou výuku, cílem bylo získat pozorovací schopnost, technickou představivost, zapamatování provedení barvy a tvarů, napodobování – kopírování, znalost technických výkresů. Žáci byli vedeni k čistotě a pečlivosti (Cikánová, 1998). Podoba výuky poukazuje na vývoj postoje společnosti. Řadíme sem kopírovací metodu, metodu geometrickou, která jí nahradila a vývoj do stigmografické, která měla přesahy až do 19. století. První didaktickým materiálem je označováno Informatorium školy mateřské J.A.Komenského i pouhé pasáže v sepsané podobě ovlivňovaly a deklarovaly teorii, které mohla být uvedena v praxi. Jak to již bývá, až velká nepříznivá událost ovlivní lidské chápání v takové míře, že se zaběhnuté řády začnou měnit.

Meziválečné období

V meziválečném období 1918–1948 se začínají objevovat nové podněty spolu s avantgardními tendencemi umělecké moderny, spolu s psychologickými a sociálními

přístupy. Snahy o prolomení zavedených principů neuspěly, naopak nepochopení vedlo k odklonu myšlenkových směrů O. Hostinského. Došlo k zaměnění priorit zájmu od věcného, následně estetického po umělecký a pojetí vedlo k vytváření tzv. krásného prostředí – pozitivně ovlivňující dítě, které dovedlo pedagogický utopismus k dekorativismu a ornamentalismu k produkci formou kopírovacích metod (Cikánová, 1998).

U estetického funkcionalismu se snaha o výchovu praktického vkusu vyvinula, až v protiklad netvořivých stereotypů potlačující přirozenost dětí. Cikánová zde uvádí jako důvod nepřipravenost učitelů. Přesto zde myšlenky, odpovídající dnešnímu pojetí již objevovaly. Například J. V. Klíma odkazoval na původní záměr O. Hostinského a vyjadřoval se k potřebě výtvarné edukace, řešící rozvoj smyslového vnímání. Jako první ve světě zdůrazňoval princip tvořivé aktivity. V souvislosti s uměním a vlastní výtvarné činnosti jedince. Jeho snahou se obrátila pozornost správným směrem, ale k uchopení jeho pojetí zcela nedošlo. Pedocentrické smýšlení přineslo pozornost i k přirozeným projevům dětské výtvarné tvorby spolu s dětskou psychikou. Podpora tvůrčího procesu, ale měla za efekt rezignaci záměrného edukativního vedení – v obavách o ztrátu prapůvodních impulzů, které byly posuzovány jako přirozené a srovnávány s uměním domorodých kmenů. Situace vedla k antididaktice. Cikánová zde poukazuje na různé podoby tendencí z této doby, které přetrvaly. Za odbornějším vědeckým přístupem k dětské psychologii stojí F. Čáda. Na pedagogických experimentech na vědecké úrovni pak trval V. Příhoda (Cikánová, 1998). Aktivní v té době také bylo pedopsychologické hnutí, které ve svých činnostech k výtvarnému projevu přistupovalo jako u americké pedagogice jako k příležitosti pro svobodné a tvůrčí projevy osobnosti. Pedocentrický přístup však nedokázal udržet praxi od antipedagogiky. Přes zmíněná hnutí dominoval národní svéráz, tedy dekorativní činnosti bez souvislostí (Cikánová, 1998). Tato situace poukazuje na opakované tvůrčí myšlenky, které zůstanou pouze v úzkém okruhu a chybí prostředek pro plošné rozšíření do škol.

Uvádím tyto mezníky v historii českého školství z důvodu, aby se vzala v potaz již dlouhodobá snaha o inovaci významu výuky výtvarné výchovy pro žáka. Přesto však pokusy selhaly. Snaha o okamžité převrácení ztroskotaly na malém množství odborných učitelů.

Pouze menší okruh plně rozuměl novým směrům, jejich významu a účelu. Pokud zde byly nové myšlenky, ale nedokázaly se správně předat nemohly vzklíčené ideje zakořenit. Meziválečné období pak vnímáme jako střet konstruktivistické a funkcionalistické ideologie. Stále se jakékoliv snahy střetávaly s nevyhovujícím stavem vyučujících tohoto předmětu a samotná Druhá světová válka a okupace Československa pak utlumila veškeré snahy. V letech 1932 ideologie nastolila diktát, který určoval obsah předmětů a osnovy byly platné do roku 1954. Opět se pak opakuje zavedení estetické výchovy a kreslení s obsahem politickým a pro národ účelným obsahem. Učily se tedy řemeslně technické dovednosti, výchova umění s ideály tradičního zobrazování, ale také výuka kresby a malby podle skutečnosti, dekorativní práce, technické náčrty, figura, krajina, zátiší, a to pod esteticko politickou normou. I tak zmiňují odborné publikace stále přetrvávající zvyk přístupu k výuce a tíhnutí k ornamentálnímu a pseudokonstruktivnímu vykreslování (Cikánová, 1998).

Konec 50. let a 60. léta

Dostáváme se konečně ke vzniku první vysokoškolské učebnice výtvarné výchovy pro studium učitelství. „Metodika výtvarné výchovy I.“ Měla podobu skript autorem byl J. Uždil a vydána byla roku 1952. Obsahem byly světové i české tendence z oblasti psychologie, vývoje dětského výtvarného projevu až po didaktiku. Metodika výtvarné výchovy II. od jiných autorů se už zabývala spíše metodikou výtvarné techniky a realistické vyobrazování.

Konec padesátých let byl obdobím, kdy se začaly na školách objevovat první absolventi vysokoškolského studia výtvarné výchovy, sílily teoretické tendence a probíhaly společenské změny (Cikánová, 1998). Podpora vzdělanosti budoucích učitelů byla určitě významným krokem. V současnosti narážíme na problém, kdy tito studenti nenastupují na místa učitelů. Dále se v práci ještě vyjadřuji ke stavu aprobovanosti učitelů na školách.

Název předmětu, jak ho známe dnes byl přijat v roce 1960. Obsahem se posouval a dával prostor vytváření diskuze a rozšířil seznam předkládaných umělců. Profesionalizaci přispělo v téže roce nově založené odborné periodikum Estetická výchova od roku 1992 vydávaném

pod názvem Výtvarná výchova (Cikánová, 1998). Vliv na profesní prostředí má tento zdroj významný. Časopis získal podporu mimořádně důležité instituce. Zprostředkovává odborné články o přípravě učitelů výtvarné výchovy, formách výtvarné výchovy atd. Po třech letech pak vzniká Mezinárodní organizace pro výchovu výtvarným uměním INSEA (International Society for Education through Art). Vyznávající tvořivost jako základní potřebu, způsob vyjádření a komunikace pro všechny bez rozdílu, rozvíjí intelektuální, emocionální, sociální stránku osobnosti (Cikánová, 1998).

Výtvarná výchova se dynamicky proměnila z řemeslného pojetí vlivem světové politiky a sociálního vývoje a samotné výtvarné kultury a umění. Pojetí výtvarného umění se změnilo v reakci nato i výuka na kreativní, komunikující a psychologizující (Cikánová, 1998). V roce 1964 proběhla II. celostátní konference učitelů výtvarné výchovy, významný mezník pro nastolení didaktiky předmětu. Konceptem se stala tvořivost až do devadesátých let. „Sborník referátů Praha SPN“ (1965) a „Výtvarné umění ve výchově mládeže“ (1964) od J. Uždil a I. Zhoře a dalších autorů se staly nástroji realizující snahy o světové tendence i v ideologickém státě. Toto období je vnímáno jako vrchol modernizace podstaty výtvarné výchovy. Na světovém kongresu INSEA 1966 byla tématem Krize racionální civilizace a úloha umění a poukazovalo se na nutnost uchopení této situace (Cikánová, 1998). Pokud jsou tedy podmínky politické a společenské, alespoň trochu nakloněny, lze sdružením odborných kruhů docílit k prosazení myšlenek i ve zdánlivě nepříznivém ideologickém období, nápomocné bylo nejen sdružení a založení organizací, ale také publikace a šíření těchto myšlenek. Tato zkušenost z minulosti vede k zamyšlení jak v dnešní době kromě skutečného setkávání lidí, podpořit sdružení se záštitou odborné oborové organizace a šíření prosazení současných teorií do praxe (Cikánová, 1998).

Období normalizace

Období v československé historii od násilného potlačení pražského jara v roce 1968 armádami Varšavské smlouvy do listopadu 1989. Normalizace přední osobnosti, doby minulé, odsunula mimo dění i vlast. Snahy o zachování nastolené cesty daly vzniknout časopisu Estetická výchova a ponechala jim možnost dále skrytě působit a dále informovat i o světovém dění. Exiloví autoři zůstali aktivní a vydávali nadále odborné a vědecké práce.

Na pražské pedagogické fakultě pod vedením P. Šamšuli se započaly psát didaktická skripta, sám napsal jako spoluautor s H. Hazukovou Didaktiku výtvarné výchovy I., II. vydané 1982 nebo vyšly Stati z teorie vyučování výtvarné výchovy I., II. Od R. Trojna vydané 1977 a 1981 (Cikánová, 1998).

Politický tlak dále udával hlavní směr, negativní způsobem ovlivňoval i přínosné pedagogické teorie, pozornost výzkumů obrátila k oblasti tvoření a psychologie. V důsledku se pojem tvořivost stal nejen pojmem pro inspiraci, ale také zástupným heslem pro mnohé. V tomto období proměnlivé oborové identity se začaly vytrácet základní přístupy výtvarného umění a nahrazovaly je další obory. Výtvarná výchova se ocitla na pomyslném rozcestníku. Koncept tvořivosti se potácel nad definicí formy a identifikace oboru, postmoderní umění a širě všech uměleckých druhů přiklonili edukaci k alternativním přístupům. Tvořivost je stále zastoupena a podléhá potřebám a kontextu dané doby (Cikánová, 1998).

Osmdesátá a devadesátá léta

Osmdesátá a devadesátá léta byla ve znamení plurality teorií výtvarné výchovy. Z exilu se navrátili představitelé již dříve přispívající k vývoji výtvarné výchovy u nás. Vzniká Asociace výtvarných pedagogů a česká INSEA pokračuje za mezinárodní účastí a spolupráce. Objevují se nové proudy, publikují se náročnější vědecké a teoretické práce o nových trendech českého prostředí a bylo akreditováno doktorské postgraduální studium (Cikánová, 1998). O jaké pluralitě hovoříme, jakých teoriích? Přístupy výtvarné výchovy lze dělit následovně dle Slavíka (1997) s vybranými zástupci, kteří se k nim vyjadřují:

- ***Art-centrický přístup.*** Program zaměřený na uměleckou a estetickou formu nazýváme art-centrickou koncepcí. Umělecká výchova rozvíjí gramotnost pro chápání umění, umělecká gramotnost. Umění je neopominutelné v životě člověka. Představitelem tohoto hnutí byl I. Zhoře a dr. R. Horáčková. Myšlenky nalezneme v „Dialogu s uměním“ (1994). Za světových zástupců pak E. W. Einsner. Spojuje umění a umělecký svět, staví na umělecké výchově – kvalitě projevu, vztah mezi uměleckým sdělením, řeší dílo v kontextu doby a dějin. Tento směr tedy

pracuje s dějinami umění a uměleckou gramotností. V Art-centrickém přístupu k výtvarné výchově se snažíme o probuzení zájmu o umění skrze citový zážitek, získání a využívání vědomostí o vývoji umění v dějinách a kontextech doby. Rozvíjí vlastní názor a porozumění sdělení výtvarného umění (Cikánová, 1998; Slavík, 1997).

- ***Video-centrický přístup*** se zaměřuje na vizuální charakter, řeší proces výtvarného vnímání s důrazem na formu výtvarného projevu. Pracuje s prostředky, kam spadají i nová média, jako osobnost uvádí Cikánová a S. T. Coombese a jeho myšlenku vizuálně myslet a podněcovat k vlastnímu nalézání systému symbolů. Pracují s pojmy konceptualizace a vizuální komunikace. Osobností reprezentující svou tvorbou a publikací tento směr je J. Vančát, který se vyjadřoval ke způsobu spatřování světa tímto způsobem. (Cikánová, 1998; Slavík, 1997).
- ***Gnozeocentrický přístup***. Proces pro výrazovou komunikaci a pomocí výtvarné výpovědi, prostředkem tohoto přístupu je objevování světa a svého místa v něm, tedy zkušenost všedního dne skrze výtvarnou činnost. Výtvarný proces jako prostředek výrazové komunikace, skrze který poznáváme svět. Představitelkou pojetí gnozeocentrického pojetí je V. Roselová. K její práci se podrobněji vyjadřují dále (Cikánová, 1998; Slavík, 1997).
- ***Animocentrické pojetí*** – Poznání sebe sama – já jako tvůrce a já jako divák, směr staví na uvědomělém zapojení do existenciálních otázek, které se týkají vlastní reality žáka, a proto mu dávají smysl a obsah je dán objevením sebe skrze ostatní. K tomuto přístupu se uvádí profesor dr. J. David (1993) – s publikací „Vnitřní tvar Výtvarná výchova jako smyslový a duchovní fenomén – kapitoly z moderní historie a filozofie předmětu“, Mgr. Pohnerová (1993) – „Duchovní a smyslová výchova“. Nebo od Slavíka (1997) – „Od výrazu k dialogu ve výchově“, který stejné pojetí strukturuje odlišně (Cikánová, 1998; Slavík, 1997).

Toto rozdělení odborně vzdělaný pedagog zná a vnímá. Lze je ještě doplnit koncepcemi, které představuje V. Roesolová v knize „Řady a projekty ve výtvarné výchově“ z roku 1997 využívá metody tematických řad pro výuky výtvarné výchovy. Tyto pojetí zde uvádím právě pro jejich vliv na současnou podobu vyučování.

Počátky 90. let rekapituluji vztah obecné pedagogiky a vliv na výtvarnou výchovu, vyústěním má být didaktika výtvarné výchovy na odborné úrovni, pomocí empirických výzkumů v reálném edukativním procesu. Zkoumaly se kontexty výtvarné tvorby. Vliv mají dlouhodobé výzkumy předešlých let, nejsilněji světová témata, hodnoty, (sebe)hodnocení dětského výtvarného projevu, didaktika a komunikace. P. Šamšula se zabýval kvalitou didaktiky výtvarné výchovy, z pohledu obecné didaktiky a navazuje na něj práce J. Slavíka vliv obecné pedagogiky, didaktiky, sémiotiky a oborové didaktiky (Cikánová, 1998).

Je třeba si uvědomit jaké jsou ty nejsilnější vlivy a kdo nebo co je skutečným hybatelem praktikovaných pojetí ve výuce. Jak podpořit proces přenesení teoretické části do praxe. Jsou to osobnosti, myslitelé, je to odborné zázemí, síla sdružené iniciativy na úrovni lidské, společenské a odborné. Skrze texty, publikace a práce v různých podobách dochází k šíření a předávání.

Druhá polovina 90.let

Probíhá pokračování v didaktické analýze výtvarného hodnocení a sebehodnocení, autoři J. Slavík a H. Hazuková. Analýzou učitelova pojetí výuky výtvarné výchovy se zabývá V. Roeselová, M. Fulková a J.Slavík. Zkoumání sémiotických stránek dětského výtvarného projevu věnuje pozornost H. Babyrádová. Zkoumání procesů animace ve výtvarné výchově R. Horáček a I. Zhoř. Tito autoři spolu s dalšími aktivními osobnostmi produkovali články, skripta, knihy o hodnocení ve škole. Aktivně přispívaly k vytvoření postavení výtvarné výchovy jako profesionálního oboru na stejné úrovni jako jiné obory. Probíhaly výzkumy jako výzkum V. Roeselové probíhající v letech 1971-1997– analýza variability pojetí výtvarné výchovy. Dotazník J. Mareše upraven J.Slavíkem byl využit pro výzkum, jehož výsledky jsou publikovány v knize o učitelově pojetí výuky. Významný je i výzkum V. Valeše který přinesl poznatky publikované v letech 1996 a 1997, k tehdejšímu stavu uměleckého vzdělávání na základních školách. Od té doby se nepovede realizovat tak rozsáhlý projekt. Tyto aktivity poukazují na zájem a směřování tehdejšího pojetí směru oboru. Tyto výzkumy byly na úrovni světového formátu (Cikánová, 1998).

Z uvedených výzkumů vyplynuly data, která uváděla, že 41 % učitelů výtvarné výchovy není řádně vzděláno. Poukazovaly na problémem nízké týdenní hodinové dotace pro

předmět. V téměř polovině tříd to byla pouze jedna hodina týdně. Samotná aktivní část tvoření pak byla z celé vyučovací hodiny 28 minut. Zabývaly se také vybaveností škol a výtvarným prostředím (Valeš, 1998). Výzkumy poukázaly nevyhovující podmínky a rezervy v zajištění vzdělaných aprobeovaných učitelů. Množství aprobeovaných učitelů tohoto předmětu je stále nedostačující. Jak poukazují výňatky z vývoje výuky, probíhaly nejen v 90. letech snahy o zakládání organizací, odborných periodik, také tendence tento předmět podpořit zvýšením kvality a množství výzkumné a publikační činnosti.

K současnosti

Současný název získala výtvarná výchova až v roce 1960, jak je z přehledu historického vývoje patrné snahy o proměnu podoby předmětu započaly mnohem dříve a opakovaly se. Pozitivní změny se, ale nepovedlo rozšířit. Docházelo ke změnám, ale ne vždy směry, kterými zamýšleli představitelé pokroku jít. Až od doby 60. let 20. stolí se prosazuje trvalejší pojetí směřující k rozvoji dětské tvořivosti a spojení s výtvarným uměním. V jaké podobě k nám přichází poslední vlivy na současné pojetí?

Slavík upozorňuje, že postoj veřejnosti k výtvarné výchově je formován skrze její pohled na přínosnost a je vnímán jako velmi málo důležitý předmět, který jen zřídka ovlivňuje další vzdělávací dráhu žáků. Z toho plynou také problémy s kázní a následně nižší účinnost vzdělávací a výchovné práce (Slavík 2005). Výsledky z prováděných výzkumů „vypovídají o relativním poklesu úrovně diferenciací výtvarné výpovědi v rovině sémantické i na úrovni estetických kvalit výtvarného výrazu. Zvýšil se podíl schematičnosti, narostlo používání konvenční symboliky v neprospěch originálního vyjádření, klesla kvalita malířského výrazu, snížila se nápaditost kompozičního řešení apod.“ (Slavík, 2005, s. 33).

Současné umění definuje svůj účel a obsah jako živé, neustále obnovované a neustále se měnící pojetí života a poznání. Tato živoucí a proměnlivá forma lidského poznání opouští přežitě formy a posouvá se dál a dál. Tím se stává pro obecnější šíři špatně srozumitelné. V současnosti apelujeme na pochopení, že cílem není vytvoření esteticky přitažlivých děl, estetický účinek díla nečteme skrze vizuální vzhled, ale pocit obnovované svobody a prožívání. Cíl současné výtvarné výchovy je naučit žáky být součástí výtvarného procesu, fungovat v komunikačních procesech. Výtvarná výchova je kognitivním

předmětem a vizuální kulturu zprostředkovává skrze specifické poznání (Kitzbergerová, 2019). Technologie do umění již nějakou dobu pronikají, digitální umění je běžnou součástí galerií a první počítačově generované obrazy byly vystaveny v roce 1965. Je načase prostřednictvím nových médií i výuky zprostředkovávat.

Fulková (2008) uvádí, že 90. léta pod vlivem rozšíření internetu a nástupu zkoumání statusu a účinku médií zaznamenávají, také posun k obrazu a povaze vizuální komunikace. Zájem o trans kulturní a multikulturní témata, období radikálních technologických a sociálních změn mají vliv na otázky vidění, myšlení a procesy konstrukce reality. S odkazy na tradice zkoumání spjatosti obrazu a jeho média, v souvislosti s tím je vyučování ovlivněno a definováno jako interdisciplinární výukové programy. Ty popisuje jako spojující jak praktickou uměleckou tvorbu, tak filmová a mediální studia, teorii a dějiny umění, studiových médií a studia kultury. Na základě této myšlenky se snažím přistupovat k rozboru obsahu dostupných učebnic. Pro přehled dění v odborné oblasti skvěle slouží strany časopisu „Výtvarná výchova“ a sborníky INSEA. Na přelomu nového tisíciletí přinesl časopis „Výtvarná výchova“ stati hodnotící dosavadní vývoj oboru. Předmětem diskuse byly klasické výtvarné postupy a nové technologie ve výtvarné edukaci. V roce 2010 se konceptu oboru věnuje K. Galajdová a vymezuje tradiční a současné pojetí VV. Již v roce 2008 významně upozorňuje příspěvek J. Slavíka a M. Fulkové „Výzkum a teorie edukačního procesu – slepá skvrna výtvarné výchovy“, ze sborníku „Veřejnost a kouzlo vizuality“, na nedostatek systematických výzkumů reálné výuky a podávají fundovanou analýzu rozhodujících paradigmatických změn týkajících se oboru. Následuje mnoho prací a výzkumu různé odborné hloubky z nich přímo i nepřímo lze získat nové poznatky o zvoleném jevu, jímž je v případě didaktiky VV výtvarná edukace. Narážíme při vyhledávání odborných zdrojů na malý výskyt odborného výzkumu a zjištění ze skutečné praxe v celonárodním měřítku. S příchodem let 2010 byly však publikovány práce, která přinášejí přínosná výzkumná zjištění. Například K. Brücknerová (2011) publikuje své „Skici ze současné estetické výchovy“. Kvalitativním výzkumem zkoumá učitele estetické výchovy. Formou hloubkového rozhovoru dochází k typům strategií. Popisuje tak reálné přístupy, které jsou v hodinách výtvarné výchovy uplatňovány při realizaci výuky. Prostorem pro zjištění současného stavu výuky výtvarné výchovy u nás je „Výzkum zabývající se zprostředkování uměleckého díla a kultury v rámci výuky“. Tomu se spíše

věnuje oblast muzejní edukace, která zaznamenala velké úspěchy, díky podpoře pedagogických fakult zvyšování kvality vzdělání a přípravy muzejní pedagogiky v České republice.

Lze se zde inspirovat v přístupu a úzkým vztahem didaktiky VV k oblasti umění a potažmo i k široké oblasti kulturně-historického dědictví. A způsobem předávání oné zkušenosti formou prožitku. Výtvarná výchova v sobě skrývá dva různé procesy, a to jak výchovné působení, tak výtvarné vzdělávání. Málokdy jsou však tyto procesy v harmonii. Škola a společnost mají tendenci vždy zdůrazňovat jeden aspekt. Podle Roeselové (2003) dnes obecně považujeme za důležitější výchovný aspekt výtvarné výchovy, kultivaci a duchovní rozvoj člověka a nikoli výtvarné znalosti a zkušenosti.

Přesně opačný pohled ale zaznamenáváme v pohledu na školní vzdělávání jako celek. Škola dnes především vzdělává, předává informace a učí s nimi pracovat. Současná škola klade důraz spíše na kognitivní cíle než na cíle afektivní. Převládá v ní pozitivistické pojetí a užitečnost předmětů se měří vzhledem k společenské a ekonomické realitě (Fulková, 2008). Také z tohoto rozporu plyne neutěšený stav výtvarné výchovy na základních školách.

Současné cíle výuky výtvarné výchovy

Podoba současné výtvarné výchovy v našich školách může mít z hlediska didaktiky i vzdělávací reality mnohé podoby. V tomto období se pojetí výtvarné výchovy týká nejen výtvarného komunikačního jazyka, dovedností a výchovné působení, ale využívá se jako prostředek pro integraci znalostí, schopností, osobních zkušeností a prožitku žáka.

Učí skrze nevypočitatelné množství výtvarných technik, které stále přibývají, zdrojem jí je vše kolem nás od vědních oborů, enviromentálních, společenských témat, kultura, emocionální a duchovní život, my sami, zkrátka vše. Učitel je zprostředkovatelem a jeho pojetí a výběr priorit určuje obsah předmětu výtvarná výchova, se kterým získá žák zkušenost. Dnešní RVP a další ustanovená nařízení jsou velmi otevřená pro větší uplatnění volby učitele k náplni jeho hodin, a to klade větší nároky na jeho odbornost. Odborový směr cílí na výuku vizuálního vyjadřování a komunikace jako běžné vnímané součásti našich životů. Jak popisují v práci vývoj výuky výtvarné výchovy na našem území, tendence změnit přístup k tomuto předmětu jako praktické, řemeslné nauce zde byly již dlouho.

Cílem výtvarné výchovy v souladu s platným rámcovým vzdělávacím programem, je nejen naučit se vizuálně komunikovat a vyjadřovat, ale i předat aktivní zájem o vizuálně obrazové prostředky pro rozvoj smyslového vnímání a uplatnění jeho obrazové představivosti a rozvoj tvůrčích potenciálů jedince. Využít tak plně možností výtvarné výchovy ve všeobecného vzdělání jako nezbytné a nenahraditelné (Fulková, 2008; Kitzbergerová, 2019; Roeselová, 1999).

Dle uvedeného přehledu vyplývá, že podobné smýšlení o předmětu se u nás objevilo dříve, než bychom se mohli domnívali, vzhledem k způsobu výuky výtvarné výchovy, který si většina lidí vybaví. Cesta k realizaci současného pojetí je náročná a vyžaduje odbornou systematickou, dlouhodobou podporu. Učebnice přizpůsobená tomuto pojetí, zaštiťující RVP, přizpůsobená potřebám vyučujících, žákům a individuálním specifickým tohoto předmětu by mohla být důležitým pilířem pro jeho naplnění a uvedení celostátně do školní reality. Elektronická podoba a správné využití technologických možností by dokázalo nabídnout řešení pro živý a rozmanitý obor umění a vše co skrze předmět výtvarná výchova chceme žákům předávat.

To, jak hodina výtvarné výchovy probíhá je postupem od stanovení kurikulárními dokumenty, obsahem RVP, který sestavili odborníci na didaktiku oborů. Jim je podřízen ŠVP, který si stanovuje škola sama, učitel je pak v tematickém plánu upřesňuje a didakticky předává svým žákům. Tento systém klade zodpovědnost na roli učitele. Jak dokládají uvedené informace v průběhu vývoje se obor snaží podporovat své nezastupitelné místo ve vzdělávacím procesu, zároveň doložit svou kvalifikovanost a prostředky pro plnění svého cíle. V současnosti je třeba využít politickou společenských podmínek, využít vydobytých úspěchů. Zvážit všechny možnosti v pokračování. V mé práci jsem díky této části zjistila přehled, co vše bylo třeba, aby se podoba výuky ocitla tam, kde je dnes a zohlednila možnosti, které dnes máme.

2 Učebnice a výukové materiály Výtvarné výchovy

Zde se zabývám teoretickými znalostmi týkajícími se učebnic. Věnuji se definicím učebnice, osvětluji nazírání na učební materiál a produkty určené pro edukativní použití, poznatky z historie výuky výtvarné výchovy týkající se učebnice. Snahou je sdružit případné informace o realizovaných výzkumech týkajících se učebnic, jaké funkce musí plnit, kritéria na obsah a funkci obrazového materiálu. Učebnice je součástí každodenní školní reality pro žáka i učitele ve většině základních běžných škol u nás. Je tedy jak pro žáky, tak učitele neodmyslitelně spjata jak s výukou, tak přípravou na ní. Jak na ni nahlíží odborná literatura?

Definice učebnice

„Na učebnice lze nahlížet z mnoha pohledů – učebnici lze chápat jako kurikulární projekt i jako prostředek výuky“ (Knecht, 2008, s.9). Nebo jako učební pomůcky, ze skupiny didaktických prostředků, pro které je charakteristický učební text s didaktickými informacemi, jak je definuje Rambousek (2014). Dle rozlišností toho, jak je pojem učebnice pojímán je v literatuře uváděn různě. Jednotliví autoři se v definici liší. Základní poznatky se, ale shodují a popisují pojem učebnice jako pomůcku pro zajištění výchovně-vzdělávacího procesu. Některé definice pak konkretizují obsah i formu, pro koho jsou určeny a její funkce.

Učebnice: prostředek vyučování a učení v knižní formě, ve kterém jsou určitá odborná témata a okruhy daného předmětu metodicky uspořádány a didakticky ztvárněny tak, že umožňují učení... (Meyers Kleines Lexikon – Pedagogika, 1998, str. 259, In: Průcha, 1998, str. 13).

Učebnice jako prvek kurikula, to že prezentuje výsek plánovaného obsahu vzdělávání. Za druhé jako didaktický prostředek, to znamená, že je informačním zdrojem pro žáky a učitele, řídí a stimuluje učení žáků (Průcha, Walterová, Mareš, 2003, str. 258).

Učebnice. Druh knižní publikace uzpůsobené k didaktické komunikaci svým obsahem a strukturou. Má řadu typů, z nichž nejrozšířenější je školní učebnice. Ta funguje 1. jako prvek kurikula, tj. prezentuje výsek plánovaného obsahu vzdělání; 2. jako didaktický prostředek, tj. je informačním zdrojem pro žáky a učitele, řídí a stimuluje učení žáků (Pedagogický slovník, 2003, s. 258).

Do učebního materiálu lze řadit všechny materiály, produkty, prostředky, které svým použitím slouží účelu učení ve vzdělávacím kontextu. Lze je označit za kurikulární projekt nebo didaktický prostředek, chápeme, že jejich podoba se mění s požadavky na výuku, učitele, cíle výuky, ale i technické požadavky. Za didaktický materiál lze označit speciálně určené materiály pro výuku, které nesou didaktický obsah. Dnes sem řadíme i různé podoby podpory formou informačních a komunikačních technologií. Do funkčního učebního materiálu pak spadá interaktivní tabule nebo samotný program. Sémantické učební materiály jsou texty vytvořené cíleně pro výuku s didaktickou úpravou pro konkrétní práci (Stará, 2019).

V České republice sleduje vlastnosti učebnice Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy ČR v rámci procesu udělování tzv. schvalovací doložky, hlídá a ustanovuje podmínky. Jak definuje MŠMT učebnice uvádím u popisu schvalovacího procesu.

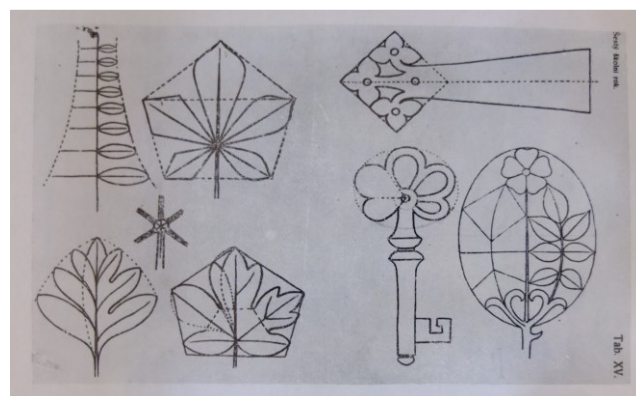
K. Cikánová k učebnicím VV uvádí „Učebnice pro výtvarnou výchovu mají zvláštní statut.“ (Cikánová, 1998, s.15) Naráží tak na charakter tvůrčího oboru vyplývající z proměnlivosti výtvarného umění. Staví tak autory před nutnost zvolit si programový proud výtvarné výchovy, výběr teoretických souvislostí, didaktických, estetických a uměnovědných. Definuje učebnici jako samostatné koncepční dílo (Cikánová, 1998). V této práci se zkusím podívat na možnosti, zda nelze najít řešení pro živoucí organismus, ke kterému bych výtvarný obor přirovnala, s nároky, jak je opisuje K.Cikánová. Umožňuje třeba změna nosiče učebnice řešení pro stále se měnící a široce pojatý přístup k vyučování výtvarné výchovy?

Historie učebnice

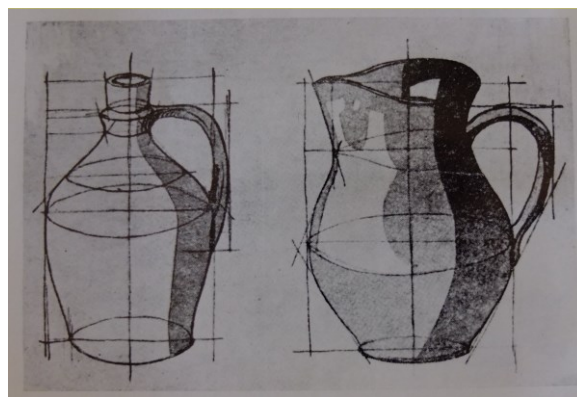
Konkrétně pouze historickým vývojem učebnice pro výtvarnou výchovu se žádná odborná publikaci u nás nezabývá. Jedná se o průběžné zmapované téma v rámci vývoje výuky výtvarné výchovy. Čerpala jsem v tomto ohledu převážně od Ladislava Blatného Z historie výtvarné výchovy na českých školách z roku 1983. Obecně lze k vývoji učebnic zmínit fakta o vývoji materiálu a obsahu, daném historickým vývojem, kterému se věnuji v předešlých kapitolách. Stejně jako se měnil materiál od kamene, hlíny a zvířecí kůže k papíru a počítači měnil se i způsob psaní a písmo. Způsob předávání vědomostí a snaha učit se je s lidskou bytostí od jejích počátků (Maňák, 2008). Pokud vezmeme historii učebnic velmi zešíroka, počátky výuky ve skupinách, z dnešního pohledu třídách, pod organizační strukturou instituce datujeme do období Mezopotámie a Egypta. Velkým posunem pro vývoj civilizací bylo písmo a následné cílené vyučování psaní, které ještě dlouho nebylo běžné. Šlo o klíčový moment, aby bylo možné vyučovat další vědomosti a získávat dovednosti. S přesahem do dnešní doby je škola systematizovaným prostředkem socializace a vzdělávání a je považována za nejúspěšnější instituci kulturních dějin (Janík, Slavík, 2009). Učebnice hraje v tomto postu roli deklarace. Dokumentuje, definuje postupy a obsahy, je nositelem informací, slouží k předávání hodnot i k snadnějšímu zapamatování. Podobu učebnice, jak ji známe dnes ovlivnil Jan Amos Komenský, který byl inovátorem a vizionářem, který stanovil nový styl učebnice. V období od zavedení výuky roku 1774 sloužilo kreslení k výchově řemeslníků, cílem bylo rozvíjet jejich schopnost zobrazovat a zručnost. Tomu odpovídají tehdejší materiály využívané při výuce. Kreslili se především ornamentální předlohy, rýsovalo podle pravítka. Roku 1874 se posunulo kreslení k vnímání geometrických tvarů, šlo především výcvik odhadu a schopnosti ruky a začalo se upouštět od kopírování předloh, ale kresba dle skutečnosti nebo přírody zatím nepřípadala v úvahu. I po změnách osnov 1885 nese kreslení naukový charakter s gnoseologickou složkou. Postupovalo se dle věku od ornamentu geometrického po geometrizovaný, vyšší ročníky tvořily ornament rostlinný a historický (Blatný, 1983).

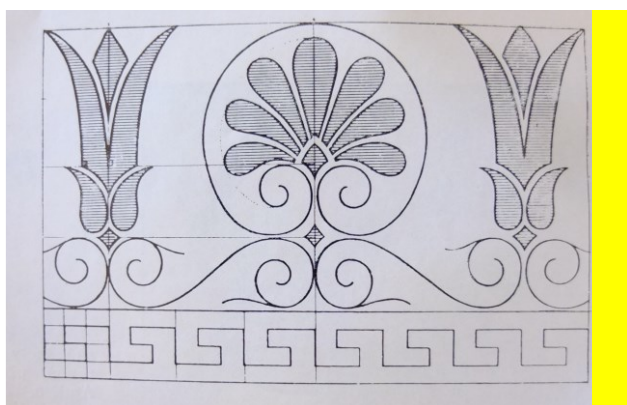
Obrázek 1: Orbis Pictus

Obrázek 3: Rostlinný ornament a jeho stylizace určený pro 6. ročník

Obrázek 4: konstruktivní kreslení

Obrázek 2: Předloha Hessova Nového kreslení, 1886.

Po 1893 k nám přicházejí zahraniční směry vycházející z díla „Základy umělecké výchovy“ od Louise Pranga. Vede výtvarnou tvorbu k obrazotvornosti a orientuje se na zručnost žáka. Cílem je rozvoj osobnosti, skrze skutečnost, přírodu a společnost, snahou je rozvoj představivosti a estetického citění. Náměty jsou figura, zvířata, krajina i ilustrace a kresba dle představy (Blatný, 1983). Zmíněné body z historie výuky výtvarné výchovy zde slouží k ujasnění představy o podobě výukových materiálů. Rozhodně se liší,

vždy podle daných preferencí a směru výuky. S takovými materiály se naopak nepracovalo v období dětského spontánního výtvarného projevu. K pochopení problematiky vývoje učebnic přispívá část práce věnující se vývoji výuky výtvarné výchovy v ČR. Podoba výuky podléhá cílům a nejsilněji je udávána politikou. Učebnice pro výtvarnou výchovu neměla velmi dlouho dobu svou knižní podobu. Existovala ve formě předloh pro ornamentální a řemeslný přístup. Pro reprodukci a výuku byla využívána například varianta stigmografická formou souřadnic a sítě.

Způsob výuky podléhal vždy oněm cílům, nejprve to byla řemeslná výuka. Zručnost, technická představitost a napodobování. Pro výuku takového přístupu složily především šablony a podobně tomu tak je i u ornamentalismu a dekorativismu do příchodu psychologických a sociologických přístupů. Chvilkovým obratem byla tvořivá aktivita, přerušena opět estetickou výchovou a tradičním zobrazováním, formou technických nákrešů, jak kreslit a zobrazovat. Příkladem podoby učebnice z historie výuky v České republice, je „Pracovní program z ručních prací chlapeckých 1, - Úvod do prací z papíru, kartonu a lepenky pro žáky 1. ročníku měšťanské školy a 6. školního roku školy obecné, vyučované ručním pracím metodou samoučení – vydání pro učitele.“

K taktické metodě změnit výrazně způsob výuky přispěla až první učebnice, skriptu „Metodika výtvarné výchovy“ I. J. Uždil až v roce 1952 určená, ale studentům oboru. To neřešilo fakt, že předmět je vyučován velkým množstvím neaprobovaných učitelů. V období od roku 1990 se vyznačuje produkcí učebnic a metodických publikací jednotlivě i v řadách, které se používají do dnes, například: K.Cikánová „Kreslete si s námi“, „Malujte si s námi“, P.Šamšula a spol. řada „Průvodce výtvarným uměním I-V“, I.Zhoře učebnice „Výtvarná výchova v projektech pro ZŠ“, M.Fulková a spol. učebnice „Výtvarná výchova pro 6. a 7.ročník ZŠ a víceletých gymnázií“ a druhá pro 8. a 9. ročník, V.Roeselová řada metodických publikací „Řady a projekty ve výtvarné výchově“ (Cikánová, 1998).

Učebnice má i funkci definice předmětu, jeho ukotvení. Pomáhá definovat přístup a obsah. Přesto zájem v současnosti o produkci učebnic pro tento předmět není. Jen pro porovnání počet učebnic a pracovních sešitů vydaných a schválených pro český jazyk je kolem stovky, zatímco tituly určené pro výtvarnou výchovu jsou zastoupeny 5 publikacemi v seznamu učebnic a učebních textů se schvalovací doložkou pro základní vzdělávání z dubna 2022. Jedná se pouze o řadu učebnic „Průvodce výtvarným uměním I-V“.

Žádné tendence o změnu situace neproběhly a tak od počátku devadesátých let nebyla vydána žádná učebnic pro ročníky 2.stupně ZŠ.

Výzkum učebnic

V období kurikulárních reforem se výzkumy týkající se učebnic dostaly do zájmu pedagogického bádání. Zaměřovaly se především na obsahové analýzy. Následující seznam zaměření výzkumu a jejich autorů deklaruje zájem v období počátku 21.století u nás. Autoři Klapko, Maňák a Knecht dokumentují vzájemnou odlišnost učebnic určených pro stejný ročník a typ školy. Hrabí a Novotný mapovaly zastoupení obrazových komponentů v učebnicích, didaktickou vybavenost učebnic se zabýval Banýr Jůvová a Janoušková a další. Obtížnosti textu učebnic Greger, Hrabí, Janoušková aj.), ve vztahu učebnice a kurikula bádál Dvořák, Ježková. Předmětem zájmu výzkumy byly i další dílčí aspekty učebnic. V roce 2008 vychází konkrétněji zpracované téma výzkumu českých učebnic od J. Průcha a kolektivní monografie věnovaná problematice teorie tvorby a výzkumu učebnice, sepsaná na základě iniciativy Centra pedagogického výzkumu PdF MU (Pedagogická fakulta Masarykovy univerzity). Na podporu odbornější komunity je také pořádána konference Kurikulum a učebnice z pohledu pedagogického výzkumu (Knecht, 2008)

Funkce učebnice

Z funkčního hlediska můžeme rozlišit tři možná pojetí učebnice:

- Učebnice jako kurikulární projekt;
- Učebnice jako zdroj obsahu vzdělávání pro žáky;
- Učebnice jako didaktický prostředek pro učitele (Průcha, 2002, s. 272).

Slouží pro prezentaci učiva, řízení učení a vyučování, má organizační a orientační funkce. Schéma struktury učebnice dělí Průcha na textovou a mimotextovou (Průcha, 1998).

Podle P. Gavory (1992, s. 10) plní učebnice čtyři základní funkce:

- didakticky formuluje vědecké poznatky a předává je formou učiva;
- pomáhá učivo procvičovat, opakovat, systematizovat a integrovat;

- je prostředkem samostatnosti tedy sebevzdělávání a sebekontroly žáka;
- působí na rozvoj osobnost skrze postoje, názory, zájmy aj. má tedy výchovný vliv.

Z českých autorů pak uvádím definice M. Bednaříka, který využil rozdělení učebnice do tří struktur. Stěžejní složkou je výkladový text, doplňkový a vysvětlující. U nevýkladové části pak řadí procesuální aparát, orientační a obrazový materiál.

Dle zmíněných autorů lze souhlasit s rozdělením funkcí učebnic od J. Průchy, která obsahuje samostatnost, výchovné působení, srozumitelnost, vzhled. Funkce podpory samostatnosti je míněna na základě uzpůsobení vhodnosti materiálu podle ročníku ve školní docházce. V potaz se tedy bere věk dítěte a uzpůsobují se mu didaktické prostředky. Tento pedocentrický přístup se podmiňuje žákovi a staví ho do role, určující strategii učení. Je sestavena tak, aby se vzbuzoval zájem o sebevzdělávání žáka. Toho lze docílit jedinečně s dostatečně kvalitním materiálem zprostředkovávající základní informace s možností rozšiřování si znalostí. Pro individuální přístup je základní různorodost dovedností vedoucí k osvojení. Atraktivita pro žáky je možnost volby, kterou roste vnitřní motivace k učení, fungující na principu zodpovědnosti za vlastní volbu. Vhodné je takové podmínky vytvořit nejen ve škole, ale i doma. Učebnice by takový přístup měla nabízet.

Funkcí učebnice, ale také všeho, co využijeme při výuce i mimo ni a je žákům od učitele zprostředkováno, podléhá jejich přijímání a je součástí výchovného působení a cílí na vytváření hodnot a postojů. Dle představ o těchto hodnotách je vytvořen skrze edukační proces způsob enkulturace, jeho nositelem je učebnice v podobě kurikula. Představy hodnot jsou podmíněny politikou a nastavením vzdělávacích cílů. Ty se liší, jak dle země, tak dobou. Společnost, tak reguluje své požadavky. Rozdílnost síly vlivu je znát, dle zaměření oborů. Přesto i podpora směřování napříč i humanitními zaměřením i technickými je znát a podléhá trendům a globálním vlivům. Další funkcí učebnice je srozumitelnost, která vychází z kvality obsahu a nároků na materiál, který je předkládán a lze ho označit za vzorový. Jeho čitelnost by měla být srozumitelná. Orientovaná dle věku dítěte a zohledňovat schopnosti žáka. Čitelnost a celkové vnímání srozumitelnosti udává vzhled. Obsah učebnice musí být strukturovaný a přehledný. Toho lze docílit právě výtvarným a typografickým zpracováním, nezapomínejme dnes i na podobu elektronických učebnic. Ať se jedná o jakýkoliv materiál jeho ztvárnění a podoba udává atraktivitu, tedy

zájem o využívání. To, jak je materiál atraktivní je jedním ze stěžejních faktorů. Dnes do obsahu nepočítáme jen obrazový materiál, ale i zvuk, video a další, například multimediální prvky, které umožňuje technologie. Učebnici jako edukační konstrukt je didaktickým prostředkem, všechny zmíněné funkce mají napomáhat procesu vzdělávání (Maňák, 2008, a Průcha, 1997).

Funkce didaktické vybavenosti, je vlastnost organizační funkce učebnice, odhaluje nakolik je učebnice pomocníkem pro učitele v přípravě. Pokud je obsah a ztvárnění učebnice přizpůsobeno organizaci výuky, výběru obsahů, utvoření podmínek pro splnění cílů výuky, je pak taková učebnice důležitým pomocníkem.

Funkci, kterou jistě pro učitele učebnice také má, je zajištění obsahu dle Rámcově vzdělávacího programu. Žádný výzkum nezkoumal tento jev přímo u učebnic pro výtvarnou výchovu. Obecně k učebnicím výzkum Knechta a Lokajíčkové (2013) ukázal, že ne vždy učebnice podporují v očekávané úrovni rámcový vzdělávací program v dostatečné míře k výstupům. Jana Stará uvádí ve své publikaci Práce učitelů s učebnicemi z 2019 znepokojení právě v souvislosti s tím, že učitelé ve velké míře spoléhají při práci s učebnicemi právě na splnění závazku vůči RVP. Vnímají tak naplnění závazků vůči kurikulárním dokumentům. Lze se jen domnívat, zda pak dochází k naplnění povinných cílů vzdělávání. (Stará, 2019)

Další členění dle funkčně strukturální analýzy a teorie učení, kterou uvádí Průcha podle D. D. Zujeva se dělí na:

- **informační** (učebnice definuje obsah vzdělání, také rozsah a množství a rozdělení učiva),
- **transformační** (transformuje oborové znalosti do podoby dle potřeb a schopností žáka v didaktické podobě),
- **systematizační** (členění dle ročníku, postoupnost učiva),
- **zpevňovací a kontrolní** (procvičování, kontrola osvojení),
- **sebevzdělání** (motivace k učení),
- **integrační** (všech poznatků různých zdrojů),

- **koordinační** (s dalšími didaktickými prostředky), rozvojově výchovná funkce (harmonický rozvoj osobnosti).

Důležitá je i role v domácí přípravě. Nejen ke kvalitě učebnic, ale k jejich analýze a plnění funkcí se vztahují proběhlé výzkumy zmiňované v kapitole k tomuto tématu.

Ve struktuře učebnice rozlišuje Průcha (1998) 36 komponentů, 27 je verbálních, 9 obrazových, které dělí do tří skupin:

- Komponenty s funkcí prezentace učiva – výkladová text, shrnutí učiva, schémata, modely.
- Komponenty s funkcí řízení učiva – otázky, úkoly, cvičení, grafické prvky, aj.
- Komponenty s funkcí orientace v učebnici – členění na témata, záhlaví, rejstřík.

Funkce obrazového materiálu

Funkce obrazového materiálu lze zahrnout do psychodidaktické funkce a v odborné literatuře najdeme nejméně pět funkcí. Psychodidaktická funkce zdůrazňuje vztah obrázku k psychickým stavům a procesům učícího se člověka. Obraz primárně v učebnici pojí vztah s textem a vztah obrázku k učivu. Pokud obrázky v učebnici nebo jiných didaktických materiálech neslouží v rámci tohoto propojení mohou zastávat jinou funkci. Obrazový materiál nebo prvky sloužící k docílení vzhledu učebnice mají funkci dekorativní a mají sloužit vizuálnímu pojetí vedoucí k atraktivitě učebnice. Funkci reprezentující naplňují ty obrazové materiály, které souvisí s textem, působí na žákovu představivost a doplňují tak výklad či napomáhají získání představy o probírané látce. Řadíme sem obrazový materiál jako nákresy, fotografie, kreslené ilustrace, grafy, diagramy.

Jak jsem již zmiňovala přehlednost a uspořádání je pro učební materiál důležité. Jde o klíčové vlastnosti při práci s ním. U obrazového materiálu tak hovoříme o funkci organizující, obsah zde napomáhá soudržnosti, začlenění představy do celku. Pro zapojení této funkce je dobré pracovat s popisovaným vztahem textu a obrazu a klást otázky na obrazový materiál v souvislosti s textem, popisem obrázku a porozuměním obsahu. Řadíme sem obrazový návod, popis a obrazové členění, rozfázovaný zobrazený předmět, ale i mapy. Interpretující funkci zastupují obrazové materiály zaměřené na výjev, který je pro žáky těžší na pochopení a imaginaci. Učivo, které je pro ně neznámé a pojmy, se kterými se nesetkali.

Vysvětluje, utváří představy a vyvrací stereotypy nebo omyly. Obrazový materiál má za cíl ovlivnit žáka v jeho pojetí učiva a způsob práce s informacemi. Funkcí transformující je přeměna a zpracování. Má tři fáze, výměnu, vytvoření a vedení. Pro uskutečnění změny je třeba, aby ztvárnění bylo lehce zapamatovatelné. Aby došlo k vytvoření poznatků, je třeba kontextu informací a uspořádání zapadnutí informací. Vedení je funkce vedoucí k vybavení znalostí z paměti. Vrátime-li se k psychodidaktickým funkcím je další funkcí ve vztahu obrazu a psychického stavu studujícího žáka funkce afektivní. Motivační funkce obrazu cílí na emociální prožitek, který kromě racionálního a poznávacího způsobu je cestou k učení. Obrazový materiál vyvolává zájem o učivo skrze prožití kladných emocí. S učením, tak nemusí být spjaty nejen negativní pocity. Obrazový materiál s touto funkcí přispívá k rozšíření a různorodosti učení. Navíc učení ve spojitosti s kladným prožitkem příznivě ovlivňuje právě zapamatování.

Obrazový materiál svou podobou dokáže usměrnit nebo naopak narušit pozornost a koncentraci žáka. Při výběru obrazového materiálu do učebnice je třeba brát funkci koncentrace pozornosti v potaz a pracovat s psychologickými aspekty. Volit barevnost vzhledem k celku a harmonii a pracovat s ní systematicky a cíleně pro udržení pozornosti žáka. Výrazná barevnost, výrazné části obrázku, rušivé prvky mohou znesnadnit pochopení, přijetí a porozumění celku. Nebo odvedou pozornost a vnímání se koncentruje na dešifrování nebo vyrovnání se s nesouladem rušivého elementu.

Kognitivně-regulační funkce napomáhá kognitivnímu procesu. Jedná se o velmi individuální vliv, schopnost lepší orientace žáka v předkládaném textu. Umožňuje třídit učivo a rozdělovat na pomyslné části. Spojuje konkrétní informace a vztahuje je k obrazovým materiálům. Slouží i k osobnímu řazení, například co je již probrané a co ne. Data získaná z výzkumů o memorování učiva poukazují, že texty doplněné o obrazový materiál jsou k zapamatování a učení lepší než učít se z textu, který nemá tyto materiály a je neupravený a to v 98 % případů. Přesto se liší míra této funkce právě na základě různorodosti vlivů a parametrů, které na žáka působí.

3 Schválení učebnic MŠMT

Směrnice schvalovací doložky

Seznam schválených učebnic MŠMT vzniká podle § 27 odst. 1 zákona č. 561/2004 Sb., o předškolním, základním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání (školský zákon) a stanovách směrnic. Směrnice náměstka ministra pro vzdělávání ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy udávají postup a stanovené podmínky pro udělování a odnímání schvalovacích doložek učebnicím a učebním textům a k zařazování učebnic a učebních textů do seznamu učebnic. Tyto podmínky jsou veřejně dostupné. Definují učebnice následovně, za učebnice jsou považovány didakticky zpracované texty a grafické materiály které:

- a) Umožňují dosažení očekávaných výstupů vzdělávacích oborů vymezených rámcovými vzdělávacími programy a využití tematických okruhů průřezových témat k rozvoji osobnosti žáka vymezených rámcovými vzdělávacími programy a směřují k utváření a rozvíjení klíčových kompetencí žáků.
- b) Svým obsahem a zpracováním nejsou určeny ke znehodnocení jedním žákem pro další použití (například psaním, kreslením nebo rozstříháním).

Definice v dodatku počítá i s jiným než papírovým nosičem. K učebním textům také řadí materiály, které bezprostředně doplňují učebnice definované výše a nemohou být jejich součástí nebo učebnice, která jsou svým zaměřením menší (např. na jeden ročník nebo jedno průřezové téma). (Směrnice náměstka ministra pro vzdělávání ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy k postupu a stanoveným podmínkám pro udělování a odnímání schvalovacích doložek učebnicím a učebním textům a k zařazování učebnic a učebních textů do seznamu učebnic, 2022)

Udělení schvalovací doložky

Pokud učební text, jak je definován obecný název splňuje uvedené definice, zahajuje podnět k procesu pro udělení schvalovací doložky nakladatel. Prostřednictvím podatelny přednese ministerstvu žádost o udělení schvalovací doložky učebnic, kde uvede náležitosti pro splnění. Schvalovací doložku učebnic uděluje ředitel odboru ministerstva. Přidělení podléhá

oboru zaměření schvalované učebnice, aby podle platnosti Organizačního řádu ministerstva došlo ke kontrole obsahu dle rámcového vzdělávacího programu. Ředitel příslušného odboru ve spolupráci s náměstkem pro vzdělávání určí dva recenzenty, dle příslušného seznamu. Jedná se o odborníka z vysoké školy a recenzenta zastupující pedagogické pracovníky.

Podmínkou je odborná kvalifikace v příslušném vzdělávacím oboru a výuka na škole odborného zaměření, alespoň jednoho z nich. Cílem je dojít ke shodě recenzentů a výstupem jsou dva doporučující posudky, pokud by se posudky výrazně odlišovaly je přidělen třetí recenzent. Udělení doložky je platné šest let, v důvodných případech ji lze udělit i na kratší dobu. Po získání doložky a vydání učebnice nakladatel zašle do 30 dnů tomu odboru ministerstva, který schvalovací doložku udělil, čtyři výtisky učebnice a údaj o ceně učebnice. Po jednom výtisku obdrží:

- odborný referent, který má v gesci příslušnou oblast vzdělávání a navrhl udělení schvalovací doložky,
- knihovna ministerstva,
- Národní ústav pro vzdělávání, školské poradenské zařízení a zařízení pro další vzdělávání pedagogických pracovníků (NÚV),
- Národní pedagogické muzeum a knihovna J. A. Komenského.

O předaných učebnicích se v příslušných institucích vede evidence se základními údaji o učebnici a době platnosti doložky. Pro prodloužení platnosti doložky je nutné, aby zažádal vydavatel před uplynutím její platnosti.

(Směrnice náměstka ministra pro vzdělávání ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy k postupu a stanoveným podmínkám pro udělování a odnímání schvalovacích doložek učebnicím a učebním textům a k zařazování učebnic a učebních textů do seznamu učebnic, 2022)

Podmínky nutné k udělení schvalovací doložky

Schvalovací doložka může být ředitelem věcně příslušného odboru udělena učebnici, která:

- a) respektuje Ústavu ČR a právní předpisy platné na území ČR; zejména respektuje základní práva a svobody, které se zaručují všem lidem bez rozdílu rasy, barvy pleti,

jazyka, víry a náboženství, příslušnosti k národnostní nebo etnické menšině a prosazuje rovné příležitosti mužů a žen,

- b) je v souladu s příslušným rámcovým vzdělávacím programem, podporuje utváření a rozvíjení klíčových kompetencí a směřuje k dosahování očekávaných výstupů vzdělávacích oborů (okruhů),
- c) je zpracována na dostatečné odborné úrovni a ve shodě s efektivními didaktickými postupy vhodnými pro věk žáků, jimž je učebnice určena,
- d) po jazykové a grafické stránce odpovídá věku žáků a specifikům daného vzdělávacího oboru nebo průřezového tématu. (Směrnice náměstka ministra pro vzdělávání ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy k postupu a stanoveným podmínkám pro udělování a odnímání schvalovacích doložek učebnicím a učebním textům a k zařazování učebnic a učebních textů do seznamu učebnic, 2022).

Jsou to tedy minimálně dva recenzenti, kteří posuzují soulad s Ústavou ČR a dalšími právními předpisy, RVP, odbornost a dle efektivních didaktických postupů, věkově přizpůsobení, jazykovou adekvátnost a další kvality učebnice. J. Stará uvádí otázku, zda by neměl takový proces s ohledem na nároky posuzovat spíše tým odborníků, aby posoudil, zda je učebnice podporou vzdělávacího procesu (Stará, 2019).

4 Popis vybraných učebnic

V předešlých letech získaly následující učebnice doložku a jsou stále využívány. Jak dokládají i data z výzkumné části. K letošnímu roku se na seznamu dostupném na stránkách MŠMT objevuje pouze řada Průvodce výtvarným uměním. Aktuálně seznam z 19.4.2022 čítá 1161 titulů všech zaměření učebních textů pro základní vzdělávání. Jen pro představu pro Hudební výchovu je na seznamu 9 učebnic a pro Výtvarnou výchovu 5 titulů.

V této části bych ráda popsala následující vybrané tituly, které doložku získaly a jsou nadále využívány ve školní praxi. S přihlédnutím k informacím o výzkumech k obsahu učebnic se snažím poukázat na to, zda naplňují funkce učebnice uvedené v odborné literatuře a jak je učebnice výtvarné výchovy schopná naplňovat stejná kritéria, jako učebnice u ostatních předmětů a zvládat svá vlastní specifika. Jak jsem již uvedla, výzkumu učebnic, jejich kvalitě i rozmanitějším tématům se věnovali od 90. let naši přední odborníci v čele s J. Průchou, Maňákem a dalšími. Zájem o didaktické učebnice pro výtvarnou výchovu se opět otvírá, rozboru učebnic výtvarné výchovy, ať již pro první stupeň nebo druhý stupeň základní školy vznikají na úrovni bakalářských a diplomových prací. Podrobněji se obsahu učebnic pro výtvarnou výchovu věnuje Adéla Pavelková ve své práci „Učebnice v estetické výchově“ pozornost zaměřuje v rozboru i na obsah učebnic výtvarné výchovy. Z její práce vyplynul seznam okruhu témat, které jsou v učebnicích obsažené. Jde ale o obsah všech vybraných publikací dohromady. V popisu obsahu učebních materiálů se ve stručnosti vyjadřuji k základním prvkům obsahu, které naplňují funkce výukového materiálu. Z pozorování a popisu vyplývá, že každá učebnice zvládá pokrýt jednotlivé položky rozdílně a každá učebnice zastupuje jiný přístup. Cílem je popsat zastoupení jednotlivých položek. Dle výzkumu zjistit, jaké učitelé využívají materiály, (výkladový text, obrazový materiál) se kterými pracují v hodinách a sestavit návrh makety vhodné učebnice, která by dokázala pojmout funkce učebnice dle odborné literatury, RVP s přihlédnutím na potřeby žáka, učitele a aktuální potřeby a podobu současné učebnice pro výtvarnou výchovu.

Aby učebnice dosáhla kvality měla by naplnit všechny zmiňované funkce, které popisují odborné prameny na základě výzkumů. Tedy vést žáka k samostatnosti a obsahem na něj výchovně působit. Zaměřovat se na rozvoj osobnosti skrze postoje, názory. Být

srozumitelná, didakticky formulovat vědecké poznatky a předávat je formou učiva, pomáhat učivo procvičovat, opakovat, systematizovat a integrovat.

Učebnice, které dostaly schvalovací doložku prošly kontrolou na tyto nároky, a měly by tak být možným správným řešením. Učebnic výtvarné výchovy není rozhodně v porovnání s jinými z hlavních předmětů mnoho. Pokud je nějaká učebnice využívána, tak jde o jednu z uvedeného seznamu. Následující část popisuje, jak jednotlivé učebnice nebo řady učebnic pojaly naplnění funkcí. Další kapitola pak řeší současné trendy a popisuje příklad zahraniční elektronické učebnice výtvarné výchovy. V praktické části pracuji se zjištěnými fakty a sestavuji obsah učebnice, kterou realizuji jako maketu.

V popisu rozebírám u každé řady učebnic reprezentativní díl, zaměřuji se na složky obsahu učebnic. Organizační složka je stěžejní pro zajištění funkce srozumitelnosti, zda je obsah strukturovaný a přehledný. Dle toho, jak je autorem vyřešena organizační složka je určen způsob práce s učebnicí. Může podpořit samostatnost práce žáka nebo kvalitu přípravy pro vyučujícího. Vzhled pak rozhoduje o celkovém vnímání srozumitelnosti obsahu a ztvárnění napomáhá atraktivitě. Funkce didaktické vybavenosti, je rozložena do oblasti prezentace světa umění, dějiny umění, jaký obrazový materiál je k výkladu učebnice využíván, zda se třeba zabývá uměleckými slohy. Do této funkce také spadá teorie výtvarného umění, jak učebnice zprostředkovává pojmy a vysvětlení. Obsahem učebnic by měla být i průřezová témata a mezipředmětové vztahy, rozvoj skrze osobnostní a sociální výchovu, environmentální výchovu, ekologii, multikulturní výchovu, mediální výchovu. Zaměřuji se i na to jaké výukové prostředky autoři využívají, jak je zastoupen výklad, tvůrčí činnost, estetika. Zda nabízí výtvarné techniky, zprostředkovává ve výtvarné výchově experiment a hru. K pojmu aktualizace je myšlena atraktivita publikace, jak je zvládnuta motivace, obsahuje zajímavosti, citace, diskuze, humor? Ve výtvarné výchově také vedeme žáky k výtvarnému vnímání a rozvoj smyslové citlivosti. Jaké množství podnětů učebnice nabízí? Dává prostor pro interpretaci a možnosti reflektovat umělecké dílo? Jsou úkoly zaměřené na prostředky vyjadřování emocí, nálady, pocitů a vlastní fantazie?

Seznam popisovaných učebnic, které získaly schvalovací doložku, jsou dle dat z výzkumné části této práce stále využívány.

1. Výtvarná výchova pro 6. a 7. ročník základní školy a víceletá gymnázia (Novotná, Fulková)
2. Výtvarná výchova pro 8. a 9. ročník základní školy a víceletá gymnázia (Fulková)
3. Průvodce výtvarným uměním I (Adamec, Šamšula)
4. Průvodce výtvarným uměním II (Adamec, Šamšula)
5. Průvodce výtvarným uměním III (Šamšula, Bláha)
6. Průvodce výtvarným uměním IV (Šamšula, Hirschová)
7. Průvodce výtvarným uměním V (Bláha, Slavík)
8. Obrazárna v hlavě 3 (Šamšula)
9. Obrazárna v hlavě 4 (Šamšula)
10. Obrazárna v hlavě 5 (Šamšula)
11. Obrazárna v hlavě 6 (Šamšula)
12. Výtvarná výchova v projektech I (Zhoř)
13. Výtvarná výchova v projektech II (Zhoř)

Jedná se tedy o čtyři hlavní zdroje výukových materiálů, dvojici učebnic, dvě řady učebnic od stejného autora nebo pracovní sešity pro výtvarnou výchovu. Vždy na jedné konkrétní publikaci popisují její obsah a charakteristiku zdroje.

4.1 Výtvarná výchova pro 6. a 7. ročník základní školy a víceletá gymnázia (Novotná, Fulková)

Učebnice Výtvarná výchova pro 6. a 7. ročníky základní školy a víceletá gymnázia a druhé vydání Výtvarná výchova pro 8. a 9. ročník základní školy a víceletá gymnázia od autorek Marie Fulkové s Marie Novotné (1999). Měla jsem příležitost o vzniku učebnic a jejím obsahu hovořit s jednou z autorek. V rámci konzultace práce proběhl rozhovor s paní docentkou Fulkovou. Učebnice vznikla na popud inspirace dvou zdrojů, podle publikační

činnosti národní asociace výtvarných pedagogů ve Velké Británii a z osobní praxe. Obsahem učebnice čerpá ze zahraničních vzdělávacích obsahů a zároveň dokázala pojmout materiály, myšlenky, inspirace a projekty vzniklé na základě realizované dlouholeté praxe několika odborníků vyučujících v praxi. Osnovy odpovídají vzdělávacímu programu základní školy, MŠMT ČR a v roce 1998 byly publikace zařazeny do seznamu schválených učebnic pro základní školy a víceletá gymnázia. Učebnice výtvarné výchovy z nakladatelství Fortuna však nemají v současnosti prodlouženou platnost schvalovací doložky. V následujícím popisu rozebírám konkrétněji publikaci pro nižší ročník. K učebnici autorky přistupovaly jako k inspiračnímu zdroji pro čtenáře nejen pro výtvarnou činnost.

Organizační složkou učebnice je rozdělení na témata ze 4 oblastí: bytosti, věci, události a prostory. V různých úrovních se potkávají a navazují. Učebnice využívá několika přístupů k výuce a nabízí multifunkční pojetí. K volbě tématu vybízí pomocí hry nebo členěním dle tématu. Autorky se vyhýbají členění dle historie. Struktura obsahu odpovídá textům, rozlišených dle funkce typografickou podobou od autorských textů po evokační materiály. Učebnice obsahuje obrazový materiál s reprodukcí děl, fotodokumentace realizovaných projektů, samotná díla žáků a jiné. Převažují materiály k zobrazení světa kolem nás. V učebnici se často pracuje právě s prolínáním skrze obsah i odkazy na další formáty mimo učebnici. Obrazový materiál je využit v kontextu s výkladem a námětem.

Prezentace světa umění a dějiny umění jsou v učebnici zastoupené v menší míře a spíše využívají odkazů na a dohledávání individuálně. Čerpají z obecně platných námětů a využívají navazující obrazové a textové materiály k širšímu pochopení návazností. Aktivní dynamická linka nutí čtenáře k různým druhům aktivit. Staví na reálné uplatnitelnosti zkušeností. Texty jsou spíše motivační a mají výchovný charakter. Učebnice obsahuje velké množství výtvarných úkolů, které pracují s širokou nabídkou výtvarných technik, které čtenáři vysvětluje. Žák získá představu o možnostech technik a nástrojích pro tvorbu. Na konci nalezneme slovníček, ve kterém si lze vyhledat jak základní výrazy jako abstraktní, design, ilustrace, tak techniky. V učebnici jsou teorie výtvarného umění předávány především prakticky. Seznamuje se s širokou škálou výtvarných technik a výrazových prostředků a skrze tvořivou činnost, výtvarný experiment a výtvarnou hru. Ve slovníčku nalezneme i materiály a popis jejich využití (plastelína, sádra atd.). Za slovníčkem nalezneme ještě část Malá galerie, která představuje uvedené obrazové materiály a jejich

autory. Učebnice pomáhá učiteli vysvětlit komunikaci skrze symboly a využívá nejen návodný text, ale i obrazový materiál následně s ním pracuje dále.

Průřezová témata a mezipředmětové vztahy jsou v této publikaci řešeny plošně, protože její obsah klade důraz na osobnostní a sociální rozvoj žáků. Ze zadání výtvarných úkolů a šíře námětů pocítujeme snahu a cíl v rozvoji sociálních vztahů a tolerance. Podporu smyslového vnímání a komunikace skrze umění. Učebnice zvládá integrovat i přesahy z multikulturní výchovy. V mezipředmětových vztazích pak přes literaturu a odkazy, obrazový materiál pracuje s kulturními a všeobecnými znalostmi s přesahy do přírodopisu, dějepisu, geometrie a dalších.

Výukové prostředky jsou hlavně tvorba, podpora kreativního myšlení. V učebnici nalézáme materiály a úkoly, které se snaží ukázat, jak je umění součástí běžného světa kolem nás a jak se naučit skrze něj komunikovat. Stěžejním obsahem této učebnice jsou výtvarné úkoly a náměty, obsah textů má především motivační funkci, které převažuje nad informační.

Výtvarné techniky nabízí ve velké škále oproti ostatním uváděným publikacím. Šíře a variabilita u úkolů je ponechána velmi individuálně, což pro vyučujícího může být náročné na přípravu.

Výtvarná hra a experiment je stěžejní u této učebnice, a to ve velkém měřítku, podpořen je tvůrčí prostor různorodostí podnětů. Nejedná se jenom o širokou škálu technik, ale způsob zapojení do tvorby, přesahy do každodenního života. Učebnice přesahuje běžný prostor, který vyučující vnímá, že na výuku výtvarné výchovy má.

Aktualizace u této učebnice díky jeho nadčasovosti k samotnému obsahu je splněná. Pojetím nabízí různorodost, stále aktuální téma od mateřství, rodiny, rasismus, uprchlictví, ale i svátky, tradice, enviromentální témata až po moderní umění a technologie. Dle všeho zmiňovaného vede k naplnění současného pojetí VV.

Z pohledu využití učebnice učitelem je pozitivní různorodost aktivit, technik a výběr všeobecně platných námětů, které učebnice nabízí. V učebnici jsou pro výuku části, která mají různé stupně náročnosti od těch velmi jednoduchých po složitější, odlišnou časovou náročnost, některé jsou vázané na specifické prostředí nebo počítají s propojením domácího prostředí. Pro přípravu na hodinu učebnice neobsahuje konkrétně určený obsah s informacemi, který by mu orientaci v učebnici zjednodušil a byl nápomocný pro přípravu

na hodinu. To stěžuje její využívání z pohledu učitele pro přímou práci ve výuce. Jako pomůcka pro učitele je tak spíše inspiračním zdrojem.

Aktivita obsahují zjišťování informací, práci s textem, obrazem, úvahy nebo přímou akci, především tvořivou činnost, případně návrh na zaznamenání a vystavení prací. Učebnice obsahuje odkazy na další zdroje a svým konceptem splňuje funkci vedoucí k samostudiu. Tato publikace je dle mě jasně koncipována spíše jako osobní průvodce výtvarným uměním a poznávací nástroj skrze výtvarnou výchovu pro žáka. Výtvarná výchova pro 8. a 9. ročník základní školy a víceletá gymnázia od stejných autorů se pojetím, vzhledem ani nijak jinak od učebnice pro mladší školní ročníky od sebe neliší. Témata jsou dělena dle kapitol na Kámen, Rostlina, Zvíře, Krajina, Člověk, Město, Stroj, Myšlenka, které nejprve učebnice představí skrze patnáct pohledů, autorky čerpají z oblastí každodenní život, věda a technika, oblast společenských věd, zajímavosti a výtvarné umění. Publikaci provází opět vlastní symboly a značky a stejná grafická a typografická úprava. Na konci nalezneme Přehled dějin výtvarného umění a opět slovníček a nabídku výtvarných technik a postupů. Ohledně rozboru obsahu je tato publikace duplicitní svou výpovědí s vydáním pro mladší ročníky.

4.2 Průvodce výtvarným uměním IV (Šamšula, Hirschová)

Jedná se o řadu učebnic, která obsahuje pět dílů. Hlavním obsahem je seznámit čtenáře s vývojem umění v kontextu dějin, umění, ale i světa ve kterém žák žije. Využívá tak časovou osu od pravěku po 20.století. Tato řada se jako jediná objevuje i na současně schváleném seznamu MŠMT, přitom konkrétně tento popisovaný díl byl vydán již v roce 1994 a platnost má schvalovací doložka do roku 2024. Organizační složkou je chronologický výklad dějin umění. Jednotlivé etapy dělí na výstižně pojmenované kapitoly, zasazuje jak informační texty, tak inspirativní. Převažuje kontext doby, autor uvádí nejen umělecký, směr, umělce a jejich tvorbu, ale i politickou situaci, přesahy z dob předešlých, až do současnosti. Vhodně poukazuje na provázanost stále aktuálních témat, která otřásala dobou. Pomocí obrazových materiálů, zachycení konkrétních děl v textu objasňuje nejen vznik díla, konkrétní osobní události tvůrce nebo vyšší vlivy, ale cílí hlavně na pochopení, přijetí a vytvoření vlastního názoru čtenáře. Ve zprostředkování se však omezuje pouze na obrazový

materiál dokumentující dějiny umění a přesahy jsou pouze v textu. Prezentace světa umění a dějiny umění jsou v této řadě hlavním pojetím výuky výtvarné výchovy. Obrazový materiál je zaměřen spíše na obrazy a v malé míře na prostorovou tvorbu nebo architekturu.

Pojmy a teorie výtvarného umění jsou vysvětleny spíše v plynulém textu. Výkladový slovník není součástí obsahu. Neobjasňuje tak typickou encyklopedickou cestou pojmy z oblasti umění. Například techniku koláže objasňuje v popisku díla Maxe Ernsta, kde staví na již získaných informacích z práce s koláží v kubismu.

Tato učebnice pracuje s průřezovými tématy i mezipředmětovými vztahy na malém prostoru, opět spíše skrze text, ten je především výkladový a informační. Součástí jsou i motivační a inspirační citace, které cílí spolu s názory autora na osobnostní a morální výchovu. To se více rozvíjí až v posledních dvou dílech. Tvořivá část výuky zde chybí. Učebnice pro samotný tvůrčí proces nemá žádný prostor. Za výukové prostředky volí především výklad, výchova a edukace probíhá především v teoretické rovině, kde cílí na myšlení žáka jeho pojetí nejen výtvarné výchovy na základě získaných informací, otázek a úkolů k zamyšlení. Výtvarné techniky, hra a experiment zde chybí a nejsou přímou součástí v podobě jako u ostatních učebnic. Výukový text neobsahuje přímo návod pro nějakou tvořivou činnost. Aktualizaci učebnice je v tomto případě zajímavé posuzovat. Z vybraných publikací se nejméně věnuje současnému tvořivému pojetí předmětu výtvarná výchova tak, jak udává RVP. Klíčové kompetence, zde zastoupené najdeme v různém uplatnění. Přesto se podle učebnice z roku 1994 vyučuje, učebnice se věnuje především výkladu dějin umění, a tak jí zřejmě není potřeba natolik přizpůsobovat aktuálním požadavkům. To by se dalo pochopit, pokud jí budeme vnímat jako doplněk a pomocníka pro učitele, k doplnění přípravy na hodinu. Ne však jako stěžejní vzor pro podobu výuky. Co velmi oceňuji je nejen bohatý zdroj na fakta, informace a obrazový materiál, ale i příjemná linka rozhovoru autora s žákem, která se prolíná celou učebnicí. Rozhovor je plynulý a s žákem komunikuje na rovnocenné úrovni. Snaží se ho posouvat v jeho sebepojetí a obzorech. Liší se tak charakterově od učebnic dějepisu nebo učebnic dějin umění pro vyšší ročníky. Tento průvodce se zaměřuje na výtvarné vnímání a rozvoj smyslové citlivosti. Podněty mohou být pro někoho málo důrazné, pozornému čtenáři je učebnice nabízí. V textech se jsou žáci

vybízení k vlastní interpretaci děl a reflexi uměleckého díla. Vizualní vyjadřování již podporováno přímo není.

4.3 Obrazárna v hlavě 5 (Šamšula)

Jedná se o ucelené řady učebnic „Obrazárna v hlavě“, autorem je vždy Pavel Šamšula spoluautoři se střídají. Přesto na sebe kapitoly mezi knihami navazují. Učebnic je fakticky pět, ale první a druhý díl jsou publikovány společně. Poslední učebnice má označení 6. Řada se věnuje věkovému rozložení dle ročníků ve škole. „Obrazárna v hlavě 1,2“ - je určena pro 2.–5.ročník ZŠ, další díly pak každý samostatně pro jeden ročník až do 9. ročníku.

Jednotlivé díly jsou tedy propojeny kapitolou se stejným názvem. Autor využívá návaznosti, doplňuje a přidává na náročnosti. Způsob, jak s učebnicemi pracovat se, ale odlišuje. Přesto, že se jedná o stejného autora jako u „Průvodce výtvarným uměním“ je učebnice zcela odlišně pojatá. Organizační složka, tedy práce s knihou, zde není striktně chronologická. Kniha má 14. kapitol, které se týkají námětů, technik, ale i materiálů anebo pohybu. Učebnice začíná kapitolou „Místo úvodu, jak podepsat nebe“. Stejně jako u ostatních si autor zvolil obrazový materiál, který zastupuje umělecké dílo, obrázek ilustrující téma, obrázek pro lepší pochopení historických souvislostí a vývoje, obrázek z oblasti dějin umění a obrazový materiál související s přesahem tématu do současnosti. Podobně přistupuje v dalších kapitolách, aby podpořil komplexní povědomí k tématu. Obrazový a textový materiál je vzhledově podobný jako u „Průvodce výtvarným uměním“. Texty jsou informační tak inspirativní, autor využívá opět i citátů. Popisky obrazového materiálu nejsou čistě faktická data, ale snaží se o propojení s ostatními částmi tématu. Text vede žáka k zamyšlení a pochopení, tvoření si vlastních domněnek a úsudků. Všechny texty i úkoly jsou typograficky spolu s celkovou grafickou úpravou rozděleny pro jasné rozpoznání funkce textu. Prezentace světa umění a dějiny umění zde nejsou stěžejní, ale jsou rovnoměrně rozloženy dle tématu. Například téma „Práce“ začíná výkladem o lidech a návštěvě Měsíce, přes pohled na pracovní podmínky od starověku, přes středověk k 19. a 20.století, končí u fotografie pracující čtyřleté holčičky z Pobřeží slonoviny. Vytvořit si představu a rozšířit si pojem o další souvislosti napomáhá obrazový materiál. Skrze umělecká díla, vyobrazení lidské práce

i dokumentární fotografie spolu s výkladem, do kterého zapojuje autor i širší a třeba na první pohled nesouvislé věci jako část textu o Jules Vernovi. Autor tak využívá výklad dějin umění pro utvoření kreativního prostředí pro tvorbu. Teorie výtvarného umění se objevují v textu přirozeně a pojmy jsou přímo vysvětleny. Například pod obrázkem „Detail nápisu na sloupu císaře Trajána“ vysvětluje pojmy kapitálka a antikva, u středověkého vyobrazení pojem iniciály, na dalším pojem grafologie, kaligrafy. Pojmy jsou tučně zvýrazněné, v plynulém textu, ale nepůsobí jako nudná a encyklopedická fakta k zapamatování. Průřezová témata a mezipředmětové vztahy jsou v tématech zastoupeny nepřímou. Učebnice na ně není přímo zacílená, ale jsou součástí dle tématu. Autor pracuje s výkladem a vede žáka skrze několik drobnější praktických i pouze myšlenkových úkolů k zakončení tvůrčí činnosti. Některým výtvarným technikám se věnuje v samostatných kapitolách, například koláži. V kapitole Papír zase poukazuje na širší využití a práci s materiálem. V kapitolách volná a užitá a grafika prochází grafické techniky od dřevořezu, linorytu, suché jehly po práci s počítačovými programy. Úkoly jsou vyústěním celé kapitoly, některé formou hry nebo experimentu. Rozhodně, ale v mnohem menší míře než u učebnice autorek Fulkové a Novotné. Vzhledem k době, kdy byla učebnice sepsána jsou již některé údaje vhodné k aktualizaci, samotný koncept je tvořivější než „Výtvarný průvodce“, ale méně než „Výtvarná výchova“ Fulkové. Určitě chybí jasnější náplň současných RVP. Způsob motivace a inspirace žáků, výběr tématu a jejich pojetí je však stále uplatnitelné. Nabízí se možnosti rozšíření myšlenek a nápadů, podpořit je aktuálnějšími informacemi nebo děním.

4.4 Výtvarná výchova v projektech I (Zhoř)

Publikace jsou označeny jako pracovní sešity. Schvalovací doložku získal popisovaný díl 1995. Organizační složka nabízí základní rozdělení podle ročníku, pak na různá témata, která jsou uzpůsobena pro různorodá zpracování z mnoha pohledů, nabízí více způsobů práce. Nalezneme zde projekty pro 6. ročník: Lidské ruce; Sporty a sportovci; Příběh míče; Moje milé zvíře; Pláč a smích; Barevné sny a náhody. Pro 7. ročník: Hlava je to hlavní; Jak se hlava zlobí; Auta, o autech, s auty, v autech; Bratr strom; Rytmus a pohyb a Technická fantazie. Na konci doplňuje sešit dalšími materiály k dějinám umění a slovníky k odborným pojmům a výslovnosti cizích jmen. K výuce výtvarné výchovy přistupuje formou realizace

projektů. Jako výukové prostředky volí tvůrčí činnost, výklad je především motivační. Texty slouží jako motivace a úvod k námětu práce. Pracuje s krátkými úkoly, klade otázky na žáka, které podporují hlavně kreativní myšlení. V každém projektu je pak i text informační. Například u kapitoly „Lidské ruce“ se věnuje výkladu daktyloskopie velmi stručně a rozepisuje pak v pár bodech výtvarnou část hlavní tvorby. Navrhuje různé varianty pro výtvarné vyjádření a práci, dle dostupných materiálů a pomůcek. Přenáší zodpovědnost a funkci řídicí osoby na žáka. Dle projektu je využit i umělecký text například ukázka z literatury v kapitole „Lidské ruce“ úryvek ze „Starých řeckých bájí a pověstí“. Jinde zase pracuje ve větším pojetí pracovního sešitu. Využívá ho především jako zápisník nebo nechává žáky pracovat s informacemi z učebnice i mimo něj. Tady spoléhá na spolupráci s učitelem. Obrazový materiál, který využívá autor v pracovním sešitu je rozmanitý svým charakterem od vyobrazení z běžného života, dokumentární oblasti, výtvarná díla, častěji, než jiné učebnice uvádí ilustrace. Kapitola „Moje milé zvíře“ ukazuje ilustrace dětské postavičky Maxi psa Fíka, tabulku s charakteristikou psích plemen, kresbu Karla Čapka a jeho Dášenu, otisky stop psa a uměleckou keramiku Jitky Forejtové, lept z roku 1630 od Václava Hollara, bronzovou sochu Lachtana od J. Laudy 1936 a kresbu Kohouta od P. Picassa.

Výtvarnou výchovu prezentuje, jako všem dostupnou bez rozdílu a odbourává představu, že je nutné nadání. Autor v této publikaci ve svém pojetí a přístupu k výuce má již současnou linii. Snaží se o předání výtvarné výchovy, která učí komunikovat a vede k výpovědi o světě a není pouze zaměřená na výrobu výtvarných děl nebo naučit se kreslit. Cílem je naučit žáky vyjadřovat se skrze výtvarné výrazové prostředky. Projekty se snaží probudit zájem, vnímání, práci se smysly a motivaci tvořit. Je především zdrojem námětů a obsahuje konkrétní projekty, obsahuje mnoho úkolů různé náročnosti, nepopisuje tolik výtvarné techniky, ale postup tvorby. Spíše poukazuje na širší využití způsobů výtvarné výpovědi ve školním prostředí. Například i vystavením osiřelých rukavic, zorganizování výstavy a uvedení žáka do kurátorské role. Organizačně a časově bez předešlé zkušenosti může být práce podle sešitu velkou výzvou. Teorie výtvarného umění, pojmy a další vysvětlení jsou zvýrazněny v textu, autor je zprostředkovává, ale spíše skrze tvorbu, během vlastní tvorby žáka. Nalezneme je také v připojeném slovníku. Výtvarná hra a experiment jsou velkou součástí řešení projektů. Složku aktuálnost zastupují části označené jako besedy o umění,

kteřé nabízejí nejen teorii a myšlenky, ale vzbuzují podnětnou motivaci. Šíře prezentace světa umění je velká od českých po světová díla, napříč dějinami k modernímu umění, také v technikách, převažují obrazy, ale jsou zde i sochy, prostorové umění, a další odvětví uměleckého oboru a designu. Kontext k dějinám umění je jen u některých kapitol a pouze u některých úkolů pracovního sešitu žáci využijí tabulku vývoje výtvarného umění. K dějinám umění ještě můžeme zařadit malý slovník výslovnost jmen významných cizích umělců. Průřezová témata nejsou součástí a obsah nestaví na mezipředmětových vztazích, přesto jsou přesahy přirozenou součástí v různé míře nebo vůbec, dle charakteristiky pojetí tématu. Velkou předností této publikace je komunikace s žáky, různorodost práce a tvorby. Kdy staví na získání sebevědomí žáka a promítnutí umění do jeho vnímání a běžného života jako komunikační prostředek.

Dle popsaných obsahů učebnic je prokazatelné, že i v tak malém množství publikací stejného zaměření, jsou velké rozdíly v pojetí a koncepci jednotlivých učebnic. A že dokonce ten stejný autor vydává materiály s naprosto odlišným pojetím. Učebnice výtvarné výchovy si přesto dovoluji označit za specifické, protože na rozdíl od učebnic dějepisu a jiných předmětů se autoři snaží vybudovat se čtenářem vztah. Snaží se komunikovat na osobnější úrovni, kladou otázky skrze celkový obsah a dávají prostor pro vlastní úsudek a rozvoj osobnosti žáka. V tom je velké specifikum, kterým se odlišují od ostatních předmětů. Dovoluji si uvést, že vzhledem k RVP a nastalým nárokům na učebnice, učebnice VV předběhly svou dobu. Průvodce výtvarným uměním se více zaměřuje na výkladovou informační funkci a vytváří tak zdroj pro fakta a obrazové materiály napomáhající k objasnění. Výtvarná výchova pro 6. a 7. ročník základní školy a víceletá gymnázia a druhý díl pro 8. a 9. ročník jsou naopak zaměřené především na tvorbu ve velké míře a variacích. Zbylé publikace se pohybují v rozmezí mezi nimi. Způsob práce s učebnicemi se také velmi liší od jasné chronologické linky po látku, ke které lze přistupovat libovolně a vybírat témata lze i náhodně. Ve většině případů se publikace, ale obsahem stále přibližují nebo vedou k naplnění současného pojetí. Jak s nimi pracují vyučující a jaké materiály využívají a co obsahují by měla zodpovědět analýza získaných dat výzkumné části této diplomové práce.

5 Současné trendy výukových materiálů VV

Aktuální schválené učebnice pro VV jsou z velké části zaměřeny na výklad dějin umění. Zmíněná podoba historického povědomí v nich hraje důležitou roli. Zatímco učebnice dějepisu jsou tradičně a soustavně podrobovány intenzivnímu výzkumu, učebnice pro VV jsou však reflektovány v mnohem skromnějším měřítku a spíše na úrovni bakalářských a diplomových prací (např. Pavelková, 2010; Vlčková, 2015; Kolegarová, 2015). Mgr. Miloš Makovský ve své disertační práci „Didaktické materiály ve výtvarné výchově na základní škole a jejich role v profesním společenství učitelů“ řeší způsoby, kterými učitelé výtvarné výchovy na základní škole využívají ke své přípravě na výuku didaktické materiály. Poukazuje na problematiku vysoké neaprobovanosti učitelů a naráží na kritický nedostatek učebnic pro VV se schvalovací doložkou (Makovský, 2018). Jaký je stav učebnic, které jsou v současnosti schválené MŠMT odpovídám v části popisující obsah těchto publikací. Na základě získaných informací z literatury o výzkumu učebnic vystaly funkce, které je třeba, aby kvalitní učebnice splňovaly, v popisu učebnic tyto okruhy rozebírám. Zda tyto položky korespondují se současnými potřebami a tím, co je skutečně učiteli využíváno by měl poodhalit výzkum k této práci. V této kapitole se vydáme na průzkum toho, co je „současná – moderní“ učebnice?

5.1 BELMA - Best European Learning Materials Awards

Ukazatelem současných trendů je mezinárodní soutěž zaštitěná odborníky z dané oblasti. BELMA - Best European Learning Materials Awards je soutěž, kterou pořádají tři mezinárodní organizace zabývající se především vzděláváním a výukovými materiály.

EEPG (European Educational Publishers' Group) byla založena v roce 1991 jako neziskové sdružení vydavatelů působící v Evropě, zaměřující se na oblast vzdělávání. Podporuje kvalitu vzdělávacích materiálů v Evropě prostřednictvím svých sdružení a činnosti. Například organizuje setkání a konference pro vydavatele v této oblasti. Frankfurtý knižní veletrh je známý jako největší knižní veletrh na světě. V posledních několika letech byl kladen velký důraz právě na vzdělávací publikace. IARTEM je komunita výzkumníků, kteří

pracují na podpoře výzkumu a porozumění učebnicím a vzdělávacím médiím. Všechny organizace se tedy odborně a na mezinárodní úrovni zabývají moderními učebnicemi. Sledují následující kritéria:

- Atraktivitu (uživatelskou přívětivost, interaktivitu, rozmanitost, citlivost)
- Flexibilitu (individualizaci a adaptabilitu)
- Generativnost (přenositelnost, integraci, kognitivní rozvoj)
- Participaci (osobní zájem, partnerství)
- Socializaci (sociální dovednosti, interkulturní povědomí)

Princip atraktivity shrnuje všechny vlastnosti výukových materiálů, které jsou pro uživatele přitažlivé a přispívají tak ke zvýšení jeho motivace. Dále hodnotí, zda jsou materiály snadno použitelné. Jsou snadno dostupné, s uživatelsky přívětivým rozhraním a vhodnými ilustracemi. Oblast interaktivita hodnotí, zda vytvářejí materiály dialog se studentem tím, že nabízejí otázky a zpětnou vazbu, podněcují zvědavost a další motivaci. Rozmanitost zkoumá materiály, zda se vyznačují řadou činností, interakcí a vytváří pracovní cykly. Berou materiály v úvahu afektivní rozměr, vytvářejí atraktivní prostředí a motivují aktivity? Citlivost materiálu je určena jak obsahem, tak jeho výtvarným a typografickým zpracováním. Ač se může zdát dle pojmenování zkoumané oblasti, že se jedná o povrchní měřítko, celá oblast atraktivity je vlastně složkou, která rozhoduje o úspěchu. To, zda nás něco zaujme je prvním a nejdůležitějším krokem, abychom vzali publikaci do ruky. V užívání nás pak odradí překážky, které snižují komfort a standart užívání. Až následně je obsah a přínos publikace doceněn. Velmi zjednodušeně učebnice, ač podle dalších kritérií na vysoké úrovni nemůže u uživatelů dosáhnout úspěchu ve využívání, pokud pro ně bude nesrozumitelná, vizuálně nezajímavá a tedy neatraktivní.

Flexibilita zohledňuje jednotlivé způsoby kognitivní i afektivní v přístupu k procesu výuky nebo učení. Týká se vlastností výukových materiálů, které jsou citlivé vůči individuálním specifikům uživatele, včetně skupinové diferenciaci v prostředí třídy. Berou materiály v úvahu charakteristiky studenta, jako jsou dřívější zkušenosti s učením, styly učení, dispozice pro autonomní učení atd.? Individualizace přístupu je znakem aktuálního přístupu ve školství. Adaptabilita hodnotí, zda umožňují materiály rozšíření, redukci, snadnější a

náročnější adaptaci a využití pro různé účely učení. Je materiál dostatečně otevřený a flexibilní, aby umožnil jednotlivým studentům pracovat hlouběji s konkrétními položkami?

Generativnost odpovídá za otevřený charakter učebních materiálů, které usnadňují kognitivní rozvoj a přenos toho, co se naučili v jednom kontextu, do obecnějších úkolů, nebo jiných kontextů. Současně je kladena otázka přenositelnosti. Podporují materiály přenositelnost od řízených činností k volným činnostem? Jaké jsou strategie dovedností a jejich přenesení obsahu do různých kontextů ve vzdělávacím prostředí i mimo něj? Integrací je myšleno navazování materiálů na předchozí znalosti nebo postupy. Zda pomáhají studentům spojovat pojmy. Důležitou složkou, kterou by měla moderní učebnice řešit je kognitivní rozvoj. Poskytují materiály příležitost učit se učit? Vedou k učení se řešení problémů, tzv. strategický trénink. Podporují povědomí o těchto aspektech u studentů?

Participace se týká příležitostí k rozhodování a sdílení odpovědnosti v procesu výuky a při učení. Pokud umožňují materiály studentům vnést do procesu učení své zájmy, názory a zkušenosti, a tím ho učinit osobně smysluplným, naplňují tak osobní zájem. Vzhledem k současným trendům a vývoji edukce a oblasti vzdělávání se klade také větší pozornost k přístupu partnerství. U obsahu učebnice nebo materiálu je tím myšleno, zda povzbuzují materiály studenty, aby se rozhodovali, přispívali k rozhodování a sdíleli odpovědnost za své učení.

Socializace se týká „přidané hodnoty“ učebních materiálů, které sledují rozvoj dalších dovedností nad rámec skutečných vyučovaných kompetencí. Princip socializace je splněn, pokud učební materiály sledují také sociální dovednosti. Zaměřují se materiály na podporu sociálních dovedností studentů, jako je schopnost spolupracovat s ostatními nebo rozvíjet empatii. Jsou studenti povzbuzováni k tomu, aby rozvíjeli nové koncepty a dívali se na věci z jiné perspektivy? V oblasti socializace je pak stále aktuální interkulturní povědomí. Klade učebnice žákům otázky a úkoly, které je vedou, aby se zamysleli nad znalostmi a porozuměním své vlastní kultury. Stejně tak o kulturách jiných zemí a jejich osobním postojem k nim.

Oceněné učební materiály v soutěži Belma (Best European Learning Materials Awards) zahrnují učebnice pro žáky, pracovní sešity a učebnice pro vyučujícího. Ve formě knihy

nebo sady v tištěné i elektronické podobě (knihy, CD, DVD, online zdroje). Může se tedy jednat i o čistě digitální výukový zdroj pro použití ve škole nebo jako materiál pro samostudium.

5.2 Voices of Art (Kunstens stemmer) – Hlasy umění

Za rok 2021 se umístila učebnice Hlasy umění (v originálu Kunstens stemmer), vydavatele Systime, zaměřená na umění, design a kresbu od autorky dánského původu Lise Mark. Učebnice je určená středním školám, její osobitý charakter stojí na partnerském dialogu mezi učebnicí a studenty. Hned v úvodu přenáší zodpovědnost za to, co si z práce s ní odnesou na samotné uživatele. Text nejprve podrobně seznámí studenty s metodami, se kterými budou pracovat. Účelem je, aby u každého z úkolů bylo jasné, jaké otázky si mají sami studenti klást. Sami si tak objasnili, proč úkol dělají. K učebnici lze přistupovat několika způsoby, organizační složka je tak variabilní. Nejprve chronologicky dle toho, jak je sepsána. V této dějové lince se střídají výtvarné přístupy, ale stoupá náročnost úkolů, které na sobě staví z pohledu znalostí z předchozí zkušeností. Například na výuku ze základní školy, barevné spektrum, míchání barev. Teorii výtvarného umění se věnuje více než české publikace, jsou více zakomponovány do tvorby. Úkoly vždy obsahují úvod, který objasní základy i těm, kteří třeba takovou zkušenost nemají. Druhá dějová linka jsou okruhy témat. Ke kterým lze přistupovat jak induktivním, tak deduktivním způsobem nebo úkoly využít samostatně. Na každém kroku, v jakémkoli tématu, jsou studenti přímo zapojeni, každý aspekt umění je zasazen do kontextu. Prezentace světa umění a dějiny umění zde jsou s citlivostí zastoupené dle vhodnosti k tématu. Jsou spíše orientována na současnější, ale využívají i známe prvky. Například v kapitole Tělo se odkazují na Leonarda Da Vinciho. Úkoly se týkají praktických problémů a problémů, které lze řešit uměním. Výtvarné techniky jsou rozmanité. Co velmi oceňuji je forma online podoby s možností zápisků vlastních poznámek, vložení videí ke konkrétním úkolům. V tomto případě jde často o videa s umělci, kteří na učebnici přímo spolupracovali. Obsah materiálů naplňuje šíři dnešních požadavků. Od inspiračních, ukázkové, odkazy na odborné texty, informace, současné sociální sítě. Prostředí učebnice pracuje se základním textem vysvětlující téma, zadaný úkol, klade na studenty otázky ke zpracování, rozšiřuje se dle zájmů a potřeb. Obrazový materiál kombinuje známá umělecká

díla, kontexty z dějin umění i současné tvůrce, ukázky k technice, postupům i náměty a inspirace. Kombinuje výukové prostředky. Učí studenty dohledávat, dává prostor samostudiu. Rozhovory s dánskými umělci otevírají nové dimenze a perspektivy pro studenty, kteří by mohli mít zájem o kariéru v umění. Jejich přímá účast na vytvoření tohoto materiálu dává pocit sounáležitosti. Závěr obsahuje podrobný návod, jak vytvořit a udržovat portfolio, včetně využití Instagramu. Portfolio čerpá z úkolů v učebnici a obsahuje studentské materiály, texty, obrázky a prezentace ke každému řešenému tématu.

BELMA

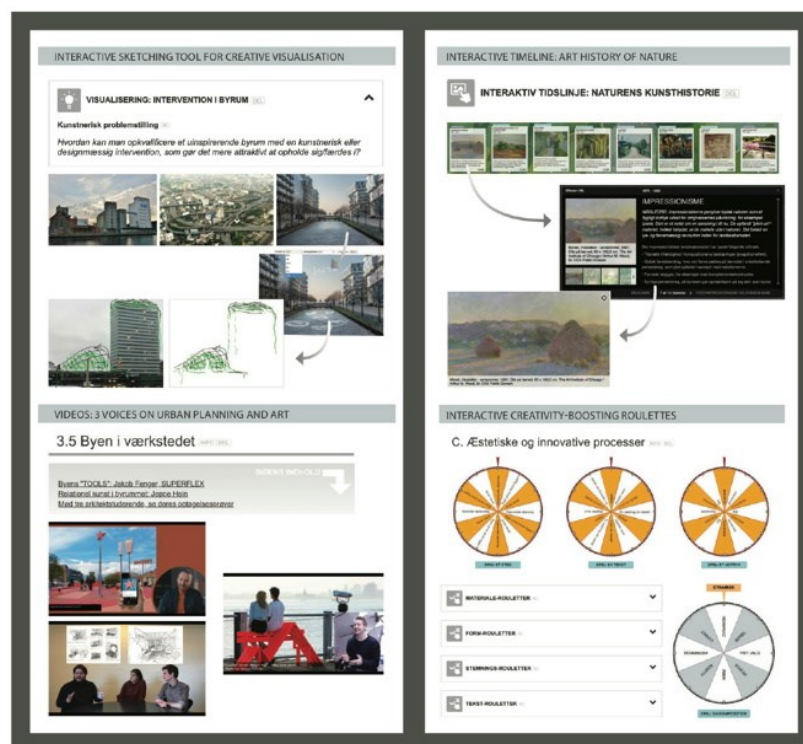
Best European Learning Materials Awards

In cooperation with:

2021

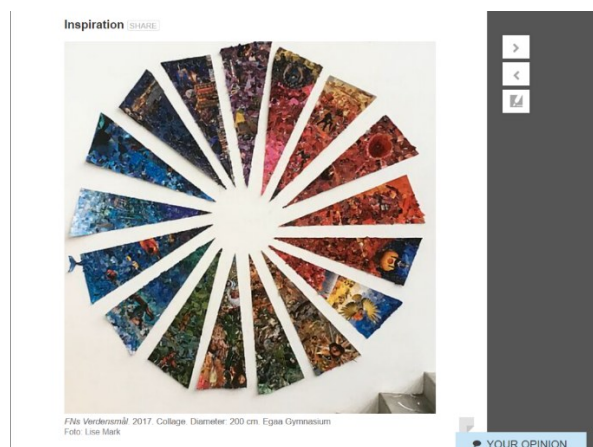
Title: **Kunstens stemmer**
 Title English: **Voices of Art**
 Author: **Lise Mark**
 Publisher: **Systime**
 Country: **Denmark**

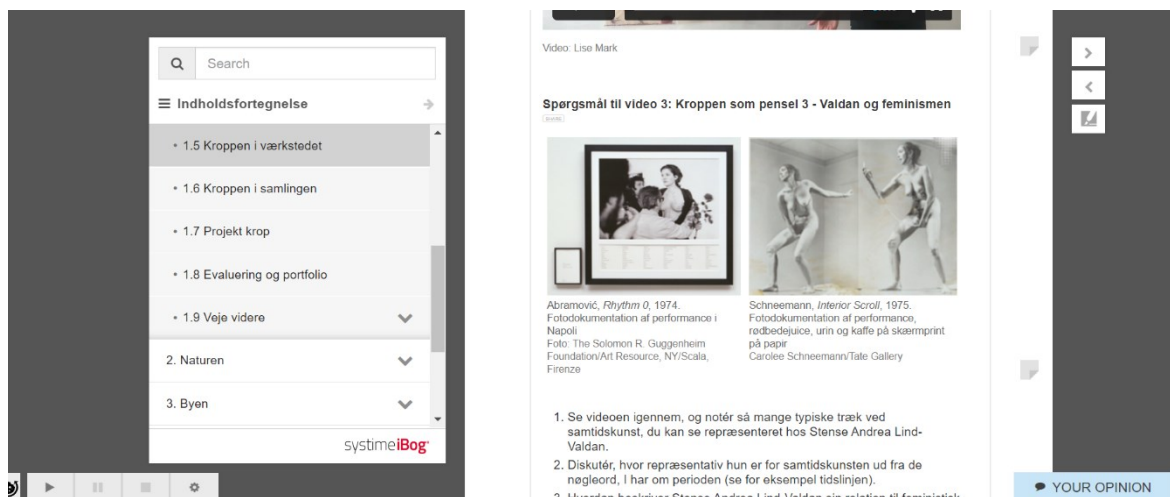
Category 4

Silver award

Obrázek 5: oceněná učebnice v mezinárodní soutěži Belma, 2021

Obrázek 6: Hlasy umění – obrazový materiál

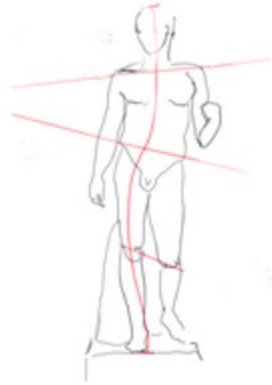

Obrázek 7: Hlasy umění – elektronické prostředí

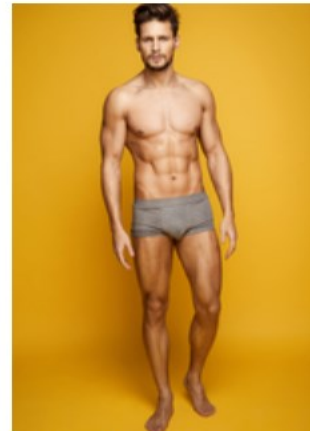
Kanon på catwalk: Contrapposto SHARE

Polyklet, *Spydbæreren (Doryphoros)*, ca. 440 f.Kr. (klassisk stil). Romersk kopi af græsk bronzeoriginal. Højde: 212 cm, Museo Nazionale, Napoli
Roman/Bridgeman Art Library/Ritzau Scanpix

Skematisk fremstilling af contrapposto
Lise Mark

Fotomodel i contrapposto-positur
iStockphoto.com/Kiukson

Obrázek 8: Hlasy umění – obsah učebnice 1

Search

Indholdsfortegnelse

- 1.2 Kroppens form
- 1.3 Kroppens betydning
- 1.4 Kroppens kunsthistorie
- 1.5 Kroppen i værkstedet
- 1.6 Kroppen i samlingen
- 1.7 Projekt krop
- 1.8 Evaluering og portfolio
- 1.9 Veje videre
- 2 Naturen
- 3 Byen
- 4 Det ustyrlige
- 5 Samlingen

systemeBog

Leonardo da Vinci og kroppens proportioner SHARE

Leonardo da Vinci, *Den Vitruvianske Mand*, 1490. Pen og blyæk på papir, 34,4 x 25,5 cm
iStockphoto.com/Vaara

Leonardo da Vinci (1452-1519), kunstneren bag denne meget kendte tegning af en nøgen mand indskrevet i et kvadrat og en cirkel, tænkte i høj grad menneskekroppen som en konstruktion, men da Vincis byggesten er komplekse. Han baserede nemlig sin konstruktion af den ideelle mandskrop på både anatomiske studier, romerske arkitekturtraktater og kunst- og geometri-studier. Først og fremmest bygger han videre på den romerske arkitekt Vitruvius' *De Architectura* fra 1. årh. f.Kr., der omhandler de perfekte proportioner for menneskekroppen og for arkitektur.

Da Vincis tegning, som er lavet omtrent 1500 år efter Vitruvius' afhandlinger, kan ses

YOUR OPINION

Obrázek 9: Hlasy umění – obsah učebnice 2

2.7 Projekt natur INFO SHARE

PAGE CONTENT

- FNs 17 verdensmål og naturen i kunsten
- Kort projektbeskrivelse
- Kunstnernes problemformulering
- Anbefalet baggrunds læsning
- Inspiration

FNs 17 verdensmål og naturen i kunsten SHARE

Juhl, *The Square Root of Nature* (installationsview), Galleri Højbjerg & Simmelsgaard, Hobro, 2020
Jacob Juhl

Bosse, igangværende projekt med manipulering (bøjning) af træer, 2020. Øremandsgaard Gods, Præsto
Foto: Lise Mark

Kort projektbeskrivelse SHARE

Dette er et forslag til et længerevarende projektarbejde eller eksamensprojekt, der undersøger menneskets forhold til naturen på tre niveauer:

YOUR OPINION

Obrázek 10: Hlasy umění – obsah učebnice 3

Struktura učebnice

- Obsah
- Předmluva
- Metody
- Tělo
- Příroda
- Město
- Nekontrolovatelné
- Sbírka
- Nástroje
- Portfolio

Co ze zjištěných preferencí chybí této učebnici je interaktivita. Té využívá online prostředí minimálně a omezuje se na kolo štěstí. Interaktivní prvek, který slouží pouze pro losování na principu náhody. Naprogramovaný algoritmus zde nahrazuje fyzický prvek náhodné volby. To se zdá pro učebnici s takovými možnostmi jako zanedbatelné gesto. Učebnice je přístupná také v rozhraní učitel, chybí zde formát přípravy na hodinu, časová dotace,

materiály pro výtvarnou činnost. Informace pro vyučujícího jsou zde rozšířeny o didaktickou část. Učebnice ve své podobě splňuje nároky aktuálních nároků na výukové materiály.

5.3 Náhled na elektronické učebnice

Na příkladu zahraniční oceněné elektronické učebnici jsem popsala obsah a způsob naplnění funkcí u elektronického formátu učebnice pro VV. Postupným vlivem doby a za přispění koronavirové situace se materiály pro edukaci přesouvají do elektronické podoby. Znamená elektronická učebnice moderní učebnici?

Jakou podobu by měla mít učebnice pro současnost? Nejprve krátce k současné podobě učebnice. Z technologického hlediska, jde pouze o formát tištěné publikace nebo elektronickou podobu didaktického obsahu? Směrnice MŠMT ČR k postupu a stanovení podmínek pro udělování schvalovací doložky učebnicím reagovalo 2013 na změnu vymezení pojmu učebnice. Již se nejedná pouze o knižní publikaci, ale o didakticky zpracované texty a grafické materiály i na jiném než papírovém nosiči, které umožňují dosažení očekávaných výstupů vzdělávacích oborů vymezených rámcovými vzdělávacími programy a využití tematických okruhů průřezových témat k rozvoji osobnosti žáka a směřují k utváření a rozvíjení klíčových kompetencí žáků.

Lze tedy využít označení kurikulární materiál, dokument, zdroje výukové, vyučovací, materiály, učebnice, učebnicové zdroje, edukační médium s technologií spojené označení učebnice digitální, elektronické, e-zdroje, i-zdroje. V publikaci z roku 2008 J. Maňák uvádí, že se domnívá, že klasické učebnice zůstanou důležitým didaktickým prostředkem, a to i v konkurenci dalších didaktických médií. Připomíná také, že specifická učebnice tradičního typu je zejména v její univerzálnosti, polyfunkčnosti a nezávislosti na dalších zdrojích. Jaký vliv měla situace celosvětové pandemie, distanční výuka v ČR, zda šlo pouze o bouři tlačící na digitalizaci nebo jen výrazný impuls pro již probíhající proces odpovídá práce O. Neumajera.

PhDr. Ondřej Neumajer, Ph.D. vyučuje od roku 2007 didaktické předměty na Katedře informačních technologií a technickou výchovu na pedagogické fakultě univerzity Karlovy. Působí i v různých organizacích MŠMT jako konzultant. Stojí za sestavením Strategie digitálního vzdělávání do roku 2020. Dlouhodobě se zabývá problematikou využívání ICT

ve vzdělávání. K moderní digitální učebnici a její podobě se vyjadřuje již v na Metodickém portálu RVP v roce 2013. Z vyjádření k tématu digitálních technologií a jejich využití ve vzdělávání vyplývá, že se jedná o dlouhodobý přirozený globální vývoj, který není záležitostí okamžiku, ale pozvolné přirozené adaptace. V českých podmínkách pak poukazuje na nekoordinovaný přístup vlády a v případě vzniku zůstává pouze na papíru. Apeluje na samostatné projekty. Pokud se zaměříme na téma digitalizace učebnice obecně jedná se o globální téma.

Vzhledem k potřebě výtvarné výchovy je otázka učebnice v jejím využití. Vybraný obsah, aby měl úspěch, je nutné přizpůsobit uživatelům. Problematika současného obsahu je v nutnosti vazeb na proměnlivé výtvarné umění. Pokud je specifikem oboru výtvarné výchovy stále si klást a odpovídat na otázky a nelze mít stálou všeobecně platnou teorii může být odpovědí živý formát, schopný reagovat na potřeby uživatelů, dát jim prostor pro sdílení, inspiraci, potřebné podklady, možnost neustálého rozšiřování a prostor pro vlastní iniciativu. Doposud stály učebnice výtvarné výchovy v postavení osamocené koncepční díla. Učebnice neprezentují pouze vzdělávací obsahy, ale také definují, jaké činnosti by žáci měli být schopni s obsahem vykonávat. Jak jsme uvedla, předpokládáme, že způsob, jakým je prezentován obsah v učebnici, ovlivňuje jeho didaktické ztvárnění učitelem ve třídě. Proto se ve výzkumné části zabývám, otázkou, zda učitele používají elektronickou nebo tištěnou podobou materiálu pro výuky ve VV.

V roce 2006 informuje článek na metodickém portálu RVP o míře využívání elektronických učebnic. Vyplývá z něj, že napříč Spojenými státy již elektronické učebnice více nebo méně školy používají, ale nedošlo k jejich výhradnímu použití. Další článek týkající se tématu nese název „Elektronické učebnice“ a jejich současná nabídka z roku 2013, poukazuje na stav nabídky elektronických učebnic v českém jazyce. Nabídka v té době rozhodně nedosahuje rozměrů zahraniční. Pod označením elektronická učebnice lze najít nabídku se zaměřením od ekonomiky, literatury, práva, oborových zaměření jako instalatér, po knihy pro nejmenší. Podoba většiny dohledatelných ukázek elektronických učebnic se na první pohled nijak neliší od běžné knižní podoby. Obsahují mnoho textu, obrazové přílohy, občas nějaké video nebo audio obsah. V ještě menší míře pak mezipředmětové přesahy, zajímavosti a webové odkazy a až v poslední řadě interaktivní cvičení. Učebnice s prvky interaktivity tou dobou produkovala pouze dvě nakladatelství v ČR. Nakladatelství Fraus a Nová škola. Ty jediné

svým zpracováním a obsahem odpovídaly označení elektronická učebnice. Využívaly rozsáhle potenciál formátu. Jaká je představa o plnohodnotné elektronické učebnici odpovídá v článku „Ideál elektronické učebnice“ – autor Ondřej Neumajer. Elektronická učebnice svou funkcí zastoupí nejen učebnici, ale i pracovní sešit, právě zmíněnou interaktivní formou. Využívá technologii nej ke zatraktivnění učení a učební látky, ale systematicky a účelně vybírat a formovat její možnosti při dosažení výukových cílů. Podoba elektronické učebnice by měla respektovat potřeby učitelů a žáků, využít účelně veškeré prostředky nejen texty, audio, 2D a 3D videa, fotografie, online odkazy, ale i interaktivní prvky jako simulace, kvízy, testy a jiné úlohy. Rozšířit možnosti pro učitele zasahovat do obsahu, možnost sdílení pro žáky, zápisu a ukládání zápisků, poznámek a jiné. To vše dnes mohou elektronická zařízení zprostředkovat (Neumajer, 2013).

Pro období do roku 2020 mělo Česko zpracovanou Strategii digitálního vzdělávání schválenou vládou v roce 2014. Pro digitální technologie ve vzdělávání v regionálním školství Česko aktuálně žádnou samostatnou národní koncepci nemá. To je ve světovém kontextu spíše ojedinělý přístup. Oblasti digitálního vzdělávání (Digital Education) státy věnují zvýšenou pozornost zpravidla formou samostatných strategických dokumentů a jejich akčních plánů. Rok 2020 tento trend ještě posílil, protože pandemie spojená s covid-19 ukázala, jak jsou současné vzdělávací systémy na využívání digitálních technologií zcela závislé (Neumajer, 2022).

Akční plán digitálního vzdělávání (DEAP), navržený Evropskou komisí na konci roku 2020 a projednaný Výborem pro evropské záležitosti Poslanecké sněmovny ČR, nese podtitul „Budování nového vzdělávání a školení pro digitální věk“. Zahrnuje podporu rozvoje digitálního vzdělávání a rozvoje digitálních dovedností a schopností digitální transformace, odstranění nedostatků v konektivitě, vybavení hardwarem. Slibuje podporu inkluze digitálního prostředí a zpřístupnění pro znevýhodněné. Pro učitele podporu v metodice a možnosti zvýšení kvalifikace v digitální pedagogice (Neumajer, 2022).

I české školství řešilo využívání digitálních technologií roky před samotnou distanční výukou, která byla plošným řešením uzavření škol vládou, aby zamezili šíření nemoci Covid 19. Přesto v našich podmínkách nastalá globální pandemie a umožnila revoluční řešení využívání digitálních technologií. Potřeba vyřešit fyzickou nepřítomnost žáků a učitelů ve

třídách nás přesunula do digitálního prostředí, na které české školství nebylo připraveno. Zprostředkovatelem výuky se staly počítače, tablety i mobilní telefony. Můžeme si klást otázky, jak české školství v této výzvě obstálo a jak tato doposud nesrovnatelná zkušenost ovlivní podobu výuky v budoucnu.

Současné distanční vzdělávání není jen přechodná epizoda, kterou nějak překonáme a vrátíme se zpět do zaběhlých kolejí tradiční prezenční výuky. Je to ochutnávka toho, kam vzdělávání směřuje. Trendu, který nelze zvrátit. Lze jej ale využít jako příležitost pro zkvalitnění učení generace dětí, která bude žít v online virtuálním prostředí mnohem více, než si dnes jsme schopni připustit (Neumajer, 2020).

Lze tedy k nastalé situaci přistupovat, jako k příležitosti pro inovace. Závěrem článku Ondřej Neumajer apeluje na reálné zkušenosti, aby nezůstalo české školství opět jen u plánu.

Realizace, která může lidem přinášet skutečné přínosy, doposud zaostávala nebo jsou její dopady nedostatečné, bez smělých vizí a dobře sestavených plánů, které vycházejí z potřeb společnosti a reflexe proběhlých řešení. Potenciál tak vidí především v lidech a konkrétních projektech (Neumajer, 2022). V současnosti, kdy distanční výuka začíná být snad již otázkou nedávné minulosti je vliv na podobu výuky směřován k diskusi. Možná je již nakročeno k realizaci. Rozhodně jsme zaznamenali silný impulz digitální podoby výuky. To má samozřejmě i vliv na podobu učebnice. Elektronická podoba materiálů pro výuku nesouvisí jen s distanční výukou, ale technologickým pokrokem obecně. Nejedná se rozhodně o zpátečnický počín, pokud budeme směřovat produkci nových učebních materiálů tímto směrem. Je třeba brát v potaz to, že výuka výtvarné výchovy by neměla být nikdy pouze na úrovni teoretické. Podoba elektronické učebnice, by naopak měla využít všech jejích možností k podpoře specifík, která výuka výtvarné výchovy má a umožňuje. Zprostředkování obsahů a vedení k tvořivosti, osvojení a prožitku všemi dostupnými způsoby, a zároveň přizpůsobení nosiče době, je správným řešením. Nehledě na předmět, pro který je učebnice vytvořena. Je třeba se zaměřit na klady a možnosti, které nám může digitální podoba výukových materiálů přinést. Věřím, že lze využít elektronickou podobu učebnice, a přitom zachovat uplatnění jemné motoriky, práci s různorodým materiálem, tvořivost i praktické dovednosti jako součást výuky, kterou by základní vzdělání mělo poskytovat.

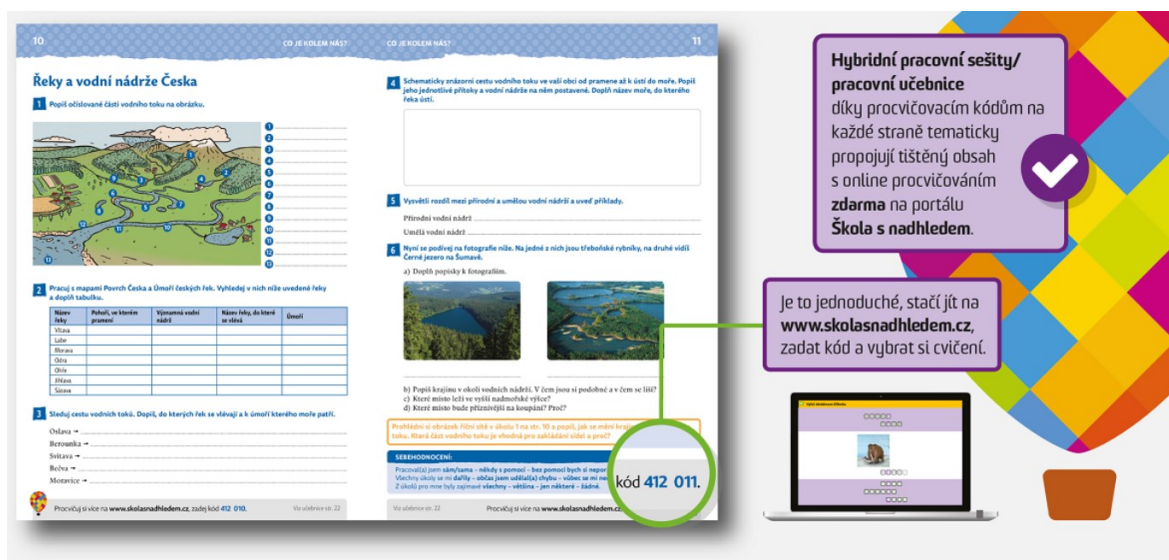
5.4 Multimediální učebnice v České republice

Moderní doba nabízí nejen elektronickou podobu učebnice, ale celou šíři využití tohoto rozhraní. Za krátkou dobu jsme se dostali od pouhé digitalizace textů a obrázku k využívání multimediálních možností a interaktivity. Pojem multimediální znamená integraci textů, obrázků, videa, zvuků, grafiky i animace se záměrem zprostředkovat informaci. Důležitou součástí je interaktivita, která umožňuje ovládání multimediálního prostředí. Interaktivita tedy znamená ovládání a vzájemnou komunikaci se zařízením. Nejedná se tedy o pasivní užívání, ale reakci na základě podnětů uživatel. Podmětem může být pohyb, slovní příkaz, dotyk, pohyb tlačítka myši. Jak jsem již zmiňovala v českém prostředí ještě před distanční výukou byly na trhu dva silní zástupci, kteří dokázali uplatnit, alespoň z části skutečné možnosti multimediální učebnice.

Nakladatelství Fraus vytváří ucelené řady, tištěných i interaktivních učebnic a vzdělávacích materiálů pro základní školy, víceletá gymnázia, střední a jazykové školy. Interaktivní učebnice nakladatelství Fraus nalezneme aktuálně na více jak polovině českých škol. V současnosti nakladatelství realizuje projekt ŠKOLA S NADHLEDEM, univerzální online procvičování a koncept tzv. hybridních vzdělávacích materiálů – propojení tištěných učebnic či pracovních sešitů a interaktivního procvičování s okamžitou zpětnou vazbou. Vytvořili první interaktivní učebnice u nás v roce 2007 i jako jedny z prvních v Evropě.

Obrázek 11: Fraus – výukové interaktivní učebnice

Obrázek 12: Fraus, způsob práce s hybridní učebnicí

V roce 2020 získala i česká knížka tohoto vydavatele zvláštní ocenění poroty, „Písmenková polívka“ je soubor 28 básniček o české abecedě pro žáky 1. třídy. Básničky respektují zájmy dnešních dětí, hovoří k nim jejich jazykem a srozumitelně popisují jim známý svět. Na každou básničku navazují doplňkové úkoly. Autorem je Petr Kukal, básník, spisovatel, publicista a autor řady dětských knížek. Působil jako učitel češtiny a literatury na základní škole. Věnoval se vzdělávání pedagogických pracovníků a v roce 2016 získal cenu českého internetu „Křišťálová lupa“. Soňa Juríková je autorkou ilustrací grafická designérka a ilustrátorka, absolventka VŠVU v Bratislavě a FDULS v Plzni. Za svou bakalářskou práci SLABIKÁŘ – DO SVĚTA SLOV získala 2. místo ve studentské kategorii „Nejkrásnější knihy roku 2018“, Národní cenu za studentský design a cenu Uměleckoprůmyslového muzea, byla zařazena do mezinárodního výběru absolventských prací Graduation Projects. V současnosti se věnuje tvorbě pro děti i dospělé.

Uvádím tuto práci z důvodu prezentace obsahu a ztvárnění. V podobě, jaké je splňuje charakter současného – moderního výukového materiálu. Reprezentuje podobu, která je v současnosti trendem u vzdělávacích materiálů obecně, ať se jedná o jakékoliv věkové určení nebo předmět.

Obrázek 13: Fraus; Písmenková polívka – P.Kukal; S.Juríková

Nakladatelství **NOVÁ ŠKOLA, s.r.o.** se od roku 1997 specializuje na učebnice a pracovní sešity pro základní školy. O té doby rozšiřuje tituly a věnuje se i aktualizaci těch již vydaných. Aktuálně nabízí přes stovky učebnic i pracovních sešitů pro všechny ročníky základní školy i odpovídající ročníky víceletých gymnázií. Vydávají učebnice pro český jazyk, matematiku, dějepis, výchovu k občanství, chemii, přírodopis, zeměpis a další. Pro 1.stupeň i učebnice hudební výchovy. Pracují jak s interaktivními prvky pro cvičení, obsahují videa, animace, fotografie, audionahrávky textu učebnice, webové odkazy zajímavosti, mezipředmětové vztahy a interaktivní přílohy. Učebnice a pracovní sešity jsou na sebe navázané. Pro první a druhý stupeň je sjednocený vizuální styl, a to především pomocí piktogramů. Ty slouží pro lepší orientaci v učebnici a jsou ve všech stejné. Stejně tak typografická a grafická úprava výukových materiálů. Způsob práce s učebnicemi se snaží vést i k samostatné práci žáků a cílí na propojování práce s interaktivní verzí i tištěnou. Učebnice mají informační text, popisky obrazového materiálu, snaží se klást ověřovací otázky na kontrolu pochopení učiva na konci kapitoly učivo shrnují a nabízejí úkoly k tématu. Pomocí webu, kde zadají kód kapitoly nebo QR kódu se žákům otevře možnost dostat se interaktivním prvkům. Proto ty slouží i značky v textu. Na každé stránce se

v bočním odstavci autoři snaží přiblížit kontexty kapitoly, přesahy tématu, vztahy k současnosti. Důraz je kladen na individuální možnosti, zodpovědnost za naučené informace a podpora samostatnosti a zájmu o vzdělávání. V českém prostředí jsem interaktivní učebnici určenou pro VV 2. stupeň základní školy nenalezla.

MIUČ+ Multimediální interaktivní učebnice plus

Multimediální interaktivní učebnice zahrnuje interaktivní verzi tištěné učebnice a pracovního sešitu a multimédia.

I BEZ INSTALACE!
WWW.UCEBNICE-ONLINE.CZ

Jednotlivé texty, fotografie apod. se kliknutím zvětší do samostatného okna.

Video doplněné kontrolními otázkami.

Audionahrávka textu učebnice.

Webový odkaz na stránky se zajímavostmi, doplňujícími informacemi apod.

IC Zábavné interaktivní cvičení.

Anglická slovička namluvená rodilým mluvčím.

Snadné přecházení mezi učebnicí a prac. sešitem.

Interaktivní verze prac. sešitu.

Vyučující si mohou vložit vlastní materiály.

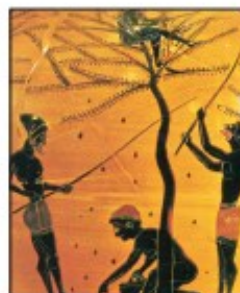
MIUČ+ IC

Časová přímka III
Udělejte a osobnosti egyptských dějin se nám popořky.
Pomocí nám je správně seřadí na časovou osu od nejstaršího po nejmladší.

Tutanchamonova hrobka
Úkoly a otázky k zamýšlení
1. Kde se nachází Tutanchamonova hrobka? Kolik má místností?
2. K čemu sloužila bílá vejčitá schránka?
3. Jak vypadal Tutanchamonova maska?
4. Z čeho je vyrobena a jaký je její účel?
5. K čemu sloužila kanonická truhla a ve které místnosti byta umístěna?
6. Jaký význam měly pohřební sošky vešleby?
7. Jaké předměty vás nejvíce zaujaly?

Obrázek 14: Výchukové prostředí nakladatelství Nová škola

STAROVĚKÉ ŘECKO

Sklizení oliv, obrázek z vazy (kolem roku 520 př. n. l.)

Život dnešních pastevců se příliš neliší od života pastevců ve starověku.

Posuďte z fotografie, proč půda nebyla a není vhodná pro pěstování obilí. Proč se v Řecku rozšířil především chov ovcí a koz? Využijte mapu **M 081**. Porovnejte obrázky z minulosti a dneška. Hledejte podobnosti. Minojská freska „Mladík s rybami“ z ostrova Théra je dokladem bohatství získaného z moře. **M 081** Najděte ostrov, odkud freska pochází.

Démétér, uctívaná bohyně přírody a plodnosti

Démétér byla bohyně přírody a plodnosti. Měla krásnou dceru **Koré**, do které se zamiloval bůh **Hádés**, jenž ji unesl do podsvětí. Tam dostala jméno **Persefoné**. Démétér prosila vládce bohů **Dia** o její propuštění z Hádova zajetí. Zeus jí dovolil vrátit se na zem, ale s podmínkou, že vždy jednu třetinu roku bude s jeho bratrem. Po dobu, kdy žila Persefoné v podsvětí u Hádá, byla Démétér tak smutná, že nic nerostlo. S návratem dcery k matce se příroda a život na zemi opět probouzely.

Reliéf nás zavádí k počátkům zemědělství v Řecku. Bohyně Démétér a Koré projevují lásku k lidem. Předávají jim drahocenný dar, první klasy obilí. Proč považovali Řekové obilí za vzácný dar? **S** Co je to podsvětí? Kdo mu vlád? V jakém příbuzenském vztahu byli Zeus a Hádés? Kolik měsíců žila Persefoné se svou matkou, kolik v podsvětí? Který jev si tímto mýtem Řekové vysvětlovali?

Démétér a Koré

Ženy v domácnosti vyráběly látky potřebné na oděvy a k zařizení domácnosti. Najděte, které ze žen váží vlnu, drží vlnu na přeslici a z vřetena vytahují nit, na tkalcovském stavu tkají z nití látku, skládají kusy hotové tkaniny. Která zvířata museli Řekové chovat, aby získali potřebnou vlnu?

Shrnutí

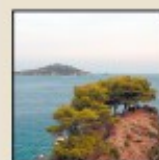

Bohatství starověkého Řecka spočívalo v tom, že vše, co Řekům příroda jejich země nabízela, dokázali svou prací a důvtipem velmi dobře využívat.

1 Najděte shody a rozdíly mezi starověkým a současným Řeckem.

2 **M 081** Které části Řecka byly vhodné pro zemědělství, které pro pastevectví?

Borovice, lat. Pinus

Borovice rostou i v obtížných podmínkách. Borovici lesní se také říká sosna.

Vládce bohů na Olympu uměl měnit svou podobu. Vy si dejte pozor na proměnu jeho jména: 1. pád Zeus; 2. pád Dia.

Tradiční plodinou Řecka je dodnes vinná réva. Je vhodná do sušitého a prosluněného terénu.

6 Uživatelé učebnic

Pro koho je učebnice určena? Směřována je především na žáka, Pracuje s ní, ale i učitel. Učebnice ve výsledku využívána dvěma rozdílnými uživateli. Na základně rozdílného způsobu nazírání na výukový materiál, je s jejím obsahem nakládáno odlišným způsobem. Jak se píše v úvodu této práce, zkušenosti s prací s učebnicemi můžeme mít každý velmi odlišné. Vlivy jsou různé, například vyučovaný předmět, školní vybavenost, volba učitele. Pro výuku VV jsme si všeobecně vědomi, že učebnice je něčím, s čím se běžně ve výuce VV nesetkáme. Osobně jsem se k učebnici výtvarné výchovy dostala až na konci docházky na základní škole, po projevení zájmu o střední školu s výtvarným zaměřením. Jaká je skutečnost v současné době, se zabývám ve výzkumné části. Předpokládám nízké využívání učebnice VV žáky i učiteli, a tak se zaměřuji na zjištění skutečností a zmapování jaké materiály učitelé využívají. Tato část krátce uzavírá zjištěné informace o učebnici, které jsou z pohledu uživatele učitele a žáka ty nejvýraznější.

Učebnice z pohledu učitele

V této části bych ráda shrnula z předešlých zdrojů ty informace, které se týkají pohledu na učebnici jako pomůcky pro učitele. Ze zjištěných dat ve výzkumné části vyplynulo, že pokud učitelé využívají učebnici výtvarné výchovy, jde především o zdroj pro ně. Učebnice pro učitele, pokud má zájem jí využívat, může být především nástrojem a pomocníkem. Nejedná se o prvek, kterému by se učitel měl striktně podřizovat. Naopak by měl být co nejvíce přizpůsoben jeho potřebám a být zároveň variabilní. Funkce didaktické vybavenosti je složkou, kterou pokud učebnice splňuje je přizpůsobena pro přípravu do výuky. Co vše sem spadá a je také v zájmu učitele při práci s učebnicí? Čím může být učebnice přínosná pro vyučujícího? V první řadě určitě ohledně přípravy, plánování a organizace výuky. Z širšího hlediska učitel může na učebnici navázat natolik, že podle ní může sestavit celoroční výukový plán. Časová dotace předmětu naráží v realitě na několik překážek. Právě výuka výtvarné výchovy je často využívána na dohánění jiné výuky nebo povinností školy jako jsou preventivní programy a jiné aktivity. Téma a zpracování zadání trvá učitelům v přípravě

nejdéle. Tento předmět je i specifický svými nároky na tvůrčí materiál, pokud chce vyučující nabídnout žákům různorodost technik a užití materiálů nejen tradičních. I to je hledisko, které musí učitel řešit a je velmi směrodatné na podobu výuky, přesto, že ho ovlivňuje více faktorů. V přípravě hraje hledisko dostupnosti materiálu pro tvůrčí činnost důležitou roli. Učitel tedy zajištění musí věnovat značné úsilí. Proto je na přípravu kladen důraz i z tohoto hlediska. V popsaných učebnicích potřebný materiál pro splnění aktivit vypsán zvlášť není. Samotný časový plán pro výuku je náročný na odhad a jde o velmi těžko platně definovatelnou věc ve výtvarné tvorbě. Pro učitele jde o cenou informací pro přípravu, při samotné výuce je velmi obtížná na odhadnutí bez předešlých zkušeností. Často vyplývá ze zkušeností, a nakonec podléhá školní realitě. Výukový materiál, založený na zkušenosti z praxe, udávající informace k časovému rozložení by pro přibližnou orientaci byl v přípravě nápomocný (Stará, 2019).

K tomu, aby učebnice dobře sloužila, je třeba, aby naplňovala funkce, které vyplývají z uvedené odborné literatury. Pro vyučujícího je přehlednost jednou ze stěžejních dobrých vlastností kvalitní učebnice. Struktura učebnice a její rozdělení na kapitoly by u výtvarné výchovy měly nabízet možnosti pro uplatnění vlastního pojetí výuky výtvarné výchovy. Organizační složka je u doposud dostupných učebnic různorodá, elektronické prostředí nabízí širší variabilitu.

Přínosné jsou i nástroje pro ověření pozornosti žáků, ověření znalostí, formou individuálních nebo hromadných her, kvízů nebo testů. Učitelé s takovými materiály pracují a učebnice by je měla nabízet. Pro učitele jde o další možné využití částí z obsahu materiálů. Obsahová složka učebnice by měla být rozmanitá a umožnit práci s jednotlivými částmi. Například současné teorie a historii umění, výklad k dějinám umění, kontexty dobové i přesahy do různých oborů a oblastí života. Učitelé spoléhají na učebnici, že její obsah splňuje všechny náležitosti vzhledem k RVP a didaktice. V současnosti vznikají i samostatné materiály pro průřezová témata, zařazení mezipředmětových vztahů, plánování výuky a její organizaci. Mohou učitelům pomoci také s předáváním obsahu a s výtvarné vzdělávací složkou. Pomáhají učitelům motivovat žáky a s aktualizací výuky. V neposlední řadě také mohou učitelům usnadňovat práci, především s výběrem obrazové složky. Učebnice pokrývají jak vzdělávací, tak výchovnou složku.

Techniky a jejich popis, postup. Zprostředkovat komunikační charakter uměleckého díla, prezentaci uměleckých děl, strategie současného umění. Učebnice by měla být zdrojem pro řešení k dosažení cíle výtvarné výchovy skrze prožitek. Prostředím pro možnost inspirovat se navzájem, sdílet mezi sebou jako učitelé vlastní projekty, zkušenosti z realizace. Vytvářet vztahy a oborové zázemí. Nabízet škálu výukových prostředků a metod. Podporovat tvůrčí činnost, hru, experiment ve výuce. Nalézat v učebnici materiály pro průřezová témata osobnostní, sociální, enviromentální i pro mezipředmětové vztahy.

Práce s učebnicí ve vyučovacím procesu u všech předmětů obecně se odehrává především během přípravy. Časově nejvíce náročná je práce výběru učiva a činností. Práce s učebnicí během výuky už je odlišná hlavně dle předmětu. Dle výzkumu vedou ve využívání učebnic ve výuce cizí jazyky, český jazyk, a naopak hudební výchova je na konci žebříčku. V našich podmínkách oproti zahraničí nemáme konkrétní specializovaný orgán pro výzkum učebnic, analýzu a evaluaci výukových a didaktických materiálů (Průcha, 2002).

Přímo učebnice výtvarné výchovy nebyla zájmem žádného většího výzkumu učebnic. Pro svoje postavení v dějinách školství a minimální produkci oficiálních vydání se zájem o učebnice výtvarné výchovy nezdá významný. Přesto tu zájem je, především jsem dohledala práce studentů, které naráží na téma učebnice. Vznikají studentské práce různého zaměření i kvality, které se vztahují k tématu učebnice ve VV v teoretické i praktické rovině. Výstupy mnoha prací studentů oboru jsou materiály od pracovních listů, učebních, muzejních materiálů nebo jiné prostředky pro výuku napomáhající plnit cíle výtvarné výchovy. Další úrovní pak je práce Mgr. Miloš Makovského. Věnuje se v disertační práci s názvem Didaktické materiály ve výtvarné výchově na základní škole a jejich role v profesním společenství učitelů, výzkumu, jak učitelé používají materiály pro didaktiku výtvarné výchovy při výuce. Já jsem se ve své práci zaměřila již přímo na učebnice. V praktické části této diplomové práce uvádím moderní zdroje, které se váží k tématu učebních materiálů pro VV. To, jaký mají zájem vyučující učitelé o učebnici zjišťuji ve výzkumné části. Učebnice by mohly být výrazným pomocníkem u neaprobovaných učitelů. Dostupná data z dřívějších výzkumů mluví o 41 % neaprobovaných učitelů výtvarné výchovy, média informovala v květnu roku 2022, že na základních školách chybí aprobování učitelé pro informatiku,

fyziku, rodinné, občanské a výtvarné výchovy. Průměrně se jedná o 35 % hodin výuky na 2.stupni, které vyučují neaprobovaní učitelé, data byla čerpána z analýzy České školní inspekce. (ČT24, 2022) Charakter výuky výtvarné výuky by v ideálním řešení měl zastupovat jak výchovné působení, tak výtvarné vzdělání. To by měla zajišťovat RVP. V praxi pak, ale jedna tendence většinou přesahuje. Učitelovo pojetí je primárním faktorem. Jeho zaměření určuje, na co klade větší důraz na prožitek skrze umělecké dílo, prožitek z tvorby nebo někdo upřednostňuje osobnostní rozvoj. Učebnice by měl nabízet škálu těchto možností, aby si učitel mohl vybrat a také, aby nezůstával pouze u jednoho. Vyučující je garantem výuky, kvalitní pomůcky by mu měli napomáhat dostát těmto nárokům. S vědomím, že vše má sloužit hlavně žákům. V publikaci Práce učitelů s učebnicemi Jany Staré autorka poukazuje na fakt, že bez ohledu na kvalitu učebnice a rozhodující je jak transformuje její obsah učitel. Práce učitelů s učebnicí ukazuje, co učitel od výukových materiálů potřebuje. Bohužel výzkumná část je zaměřena na 1. stupeň ZŠ.

Z části této práce věnující se vývoji výuky výtvarné výchovy u nás je zřetelné, že snahy přibližující výuku k dnešnímu cíli se snažili zástupci oboru již delší dobu, než se zdá. Přesto k vytouženým změnám docházelo obtížně. Pokud již nějaký myšlenkový směr získal své místo v odborné rovině jeho aplikace do školní reality se nepovedla. Vliv měli i globální události jako válka nebo politické uspořádání. Další problematiku, na kterou se pak fakulty a katedry zaměřily bylo vzdělání budoucích učitelů, následovalo období výzkumů a snaha o vědecky podložené teorie. Nyní je stále problém s nedostatkem vystudovaných učitelů v praxi. Z osobní zkušenosti si dovoluji uvést myšlenku, že pro začínajícího učitele je učebnice jeho předmětu podporou. Možnost se inspirovat, ale i čerpat z kvalitních zdrojů (text, obrázky atd.) je velmi přínosná. Ve chvílích, kdy je práce učitele mnohem širší, než jak je předkládána na teoretické úrovni je dobrá pomůcka v podobě kvalitní učebnice splňující současné nároky velkým přínosem. Dalším přispěním ke zlepšení situace výuky výtvarné výchovy by mohla být podpora nových moderních učebnic a výukových materiálů zaštitěných odbornými kruhy. Konkrétněji na potřeby učitele na učebnici VV odpovídá výzkumná část.

Učebnice z pohledu žáka

Že slouží organizační složka učebnice pro srozumitelnost víme. Aby se žákům dobře učilo a je třeba předávat obsah jasně. Pokud je, ale grafická úprava strnulá může mít i negativní dopad. Žák o ní nejeví zájem, nijak ho neupoutá. Je třeba najít bilanci mezi zajímavou atraktivní podobou a přehlednou, jasně čitelnou. Grafické a typografické zpracování by mělo odpovídat nárokům na učební materiál, přizpůsobený dle ročníku žáka. Výhodou pro žáka by měl být jeden zdroj pro vše. Určitě se nám nepovede ve výtvarné výchově nahradit všechny pomůcky, jedním učebním materiálem. To není ani cílem. Učebnice by měla být ale materiálem, kde je vše na jednom místě. Tedy to, co jde obsáhnout v potřebné šíři. To znamená jasný výkladové texty, ukázky nápomocné k pochopení učiva, obrazový materiál, úkoly a otázky vedoucí k podněcování zájmu, vést k vytvoření vlastního názoru. V učebnici VV by neměla chybět informace, postupy, možnosti pro poznámky, tvorbu, záznam a zpětnou vazbu. Pro osvojení je stěžejní provázanost obsahu s dalším učivem, a především běžným životem.

Dalším hlediskem pro žáka je krom atraktivity vzhledu, atraktivita obsahu. Žák hodnotí u učebnic jazyk, jakým je výklad předáván. Již v popisu učebnic uvádím, že je rozdíl komunikace s žákem znatelný i u starších publikací na rozdíl od ostatních předmětů. Vzhledem k současným nárokům na učebnice obecně, lze říct, že v této oblasti byly učebnice VV napřed. Způsobem oslovení a komunikace autorů skrze učebnice si lze získat pozornost žáka. Oblasti, na které cílí výuka výtvarné výchovy je náročnější na zprostředkování. Je jím například rozvoj osobnosti. Pro samotného žáka je ve výuce důležité vědět, proč to má dělat? Pokud pouze slepě neplní zadání. V uváděné zahraniční učebnici je žák seznámen s cílem výuky a přenáší se tak zodpovědnost za získané znalosti z této zkušenosti na něj. To vede žáka k samostatnosti. Kontrolní otázky pak slouží žákovy k bezpečnému ověření získaných znalostí. Samostatnou kapitolou by pak byla řešení a možnosti učebnic vyjít vstříc potřebám pro žáky se specifickými poruchami učení, potřebami nadaných žáků a s odlišným mateřským jazykem. Řešení lze jistě začlenit do kritérií pro tvorbu učebnic. Z pohledu žáka je výhodou možnost ukládat si a vést si vlastní poznámky, přímo v učivu a možnosti rozšířených částí pro vlastní bádání. Motivace skrze ukládání práce do digitálního alba, by mohla být dalším krokem pro naplnění potřeb žáka. Potřeba sdílet nejen obrazový materiál,

ale i dokumentaci vlastních aktivit je dnes součástí životů u velké populace žáků 2. stupně. Svět sociálních sítí a aplikací je jejich nedílnou realitou. Na každé škole je nástěnka kam se vystavují výkresy. S rozšiřujícím spektrem možností výuky, výtvarné tvorby nevznikají jen hmotné produkty. Nejde jen o materiálově nebo prostorově různorodé možnosti výtvarného vyjádření. Proto by výukové materiály mohly být prostorem pro dokumentaci a vedení portfolia. Zpětná vazba pro žáka možnost vést si vlastní reflexi. Jasně hodnotící nástroje, což je v případě tohoto předmětu složitější zjednodušeně vysvětlit, protože se liší od hodnocení například správnosti vyřešení slovní úlohy. Atraktivitu obsahu lze navýšit různorodostí témat, námětů, technik, tvorby. Střídat práci s elektronickou technikou, papírem, barvou, hmotnou a materiály. Využívat videa, hry, experiment, dramatickou výchovu, kulturní přesahy, tak, aby si žák uvědomil obklopení a možnosti výtvarného umění a komunikace výtvarným jazykem. Jak v dnešním prostředí zaujmout žáky? Nabídnout vždy něco navíc, moderní zpracování, provázanost s životem žáků.

VÝZKUMNÁ METODA A SBĚR DAT

V této kapitole je uvedena výzkumná metoda empirické části se všemi souvisejícími náležitostmi. Je zde přiblížena formulace výzkumné otázky a samotný stěžejní kvantitativní výzkumný design, na jehož základě je vystavěna celá empirická část.

7 Příprava výzkumu

Náležitostí odborného vědeckého výzkumu je nutná příprava v systematických krocích s jasným cílem. To obnáší promyšlené a plánované postupy. Musí však být také transparentní a kontrolovatelné. Takový výzkum je jasný a logický. Je třeba zvolit adekvátní metody vzhledem k charakteru sledovaných jevů a volbě cílů. V případě výzkumu jde o to konkrétně pojmenovat, co chceme zjistit.

Formulace výzkumu

Tématem výzkumu mé práce je současná učebnice VV. Zmapováním doposud dostupných učebnic se zabývám jen v teoretické části, odborný rozbor obsahu učebnic proběhl na úrovni studentských prací. Pro mé téma současná učebnice je stěžejní získat informace o podobě a obsahu výukových materiálů, které jsou v současné době skutečně využívány. Zájemem je tak získat konkrétní představu o podobě materiálů, určených pro praktické využití. Mým tématem jsou výukové materiály, které si sami pedagogové vytváří a obsah materiálů, které si vybírají. Tedy zjistit jaké jsou fakticky využívány? Jaký obsah je aktuální vzhledem k současnému způsobu a obsahu výuky? V nedávné době se celosvětově společnost ocitla v situaci, kdy se výuka musela razantně přesunout ze školních lavic. Ještě před touto situací mě ale zaujala otázka aktuálnosti učebnic nebo učebních materiálů v oblasti výtvarné výchovy. Z pohledu situace distanční výuky mapuje terén kolegyně Bc. Kristýna Miklošková, DiS. svým výzkumem. Z mé teoretické části vyplývá, že samotné používání učebnic má mnoho problematických bodů. Specifikacím a nárokům na takový materiál pro školy se věnuji v předešlých kapitolách. Současně texty a zpracování odborné literatury poukazují na problém celoplošně zajistit předání podoby výuky tak, aby se teorie převedla do praxe. Uváděné zdroje poukazují na nízkou aprobovanost učitelů a velké benevolence

k podobě výuky, význam faktoru osobnosti učitele a další, které ovlivňují stav výuky v ČR. Proto si myslím, že otázka podoby materiálů, které jsou žákům předkládány je dalším důležitým bodem, ovlivňující podobu výuky tohoto předmětu. Jak moc se liší využívané materiály od schválených učebnic nám může nastínit výsledek výzkumu.

Výzkumný problém se zabývá popisem obsahu materiálů, které v pedagogické praxi jsou užívány. Abych mohla srovnat, zda tyto materiály, které pedagogové využívají splňují nároky učebnic, které jsou schválené MŠMT. Tyto cíle je nutné formulovat skrze výzkumné otázky.

Výzkumná otázka

Dobrá výzkumná otázka využívá konkrétních výzkumných otázek k pojmenování klíčových proměnných, které budou sledovány, a vztahů mezi nimi, ke konkretizaci hlavní výzkumné otázky a zúžení rozsahu výzkumné otázky. Pojmenovává různá dílčí témata a dílčí cíle výzkumného projektu. (Švaříček, 2007)

Abych dokázala zpracovat téma současná učebnice VV, **kladu si otázku, jaké materiály používají učitelé při hodinách VV?** Jakým způsobem využívají učební materiály? Jaké je jejich pojetí výuky výtvarné výchovy? Jaký obsah výukového materiálu by využili? Co používají dnešní vyučující? Sdělují žákům vše pouze ústně, předkládají jim nějaký obrazový materiál? Jedná se o umělecká díla, nákresy postupů při práci nebo fotky, případně vzory konečného výsledku práce? Využívají videa nebo jiné nástroje? Pracují v hodinách s knížkou nebo jiným tištěným materiálem, jako pracovní list, inspirační text nebo nějaká fakta o dějinách umění, proběhlé výstavě, současném tématu? Výzkumná otázka řeší, kam směřuje obsah výukových materiálů používaných ve VV na 2.st. ZŠ a snažím se na ní odpovědět metodou deskriptivního šetření.

Design výzkumu

Výzkumný plán stanovuje kroky, které vedou k řešení výzkumu. Výběr designu výzkumu jsem podřídila snaze zjistit současné potřeby při využívání učebnice nebo materiálů při výuce, abych zvládla v praktické části navrhnout podobu současné učebnice. Protože rozborem obsahu učebnic pro výtvarnou výchovu na 2.stupni ZŠ, které jsou v současnosti

doporučovány MŠMT již existují, zaměřila jsem na část, která zkoumá skutečnost. Tedy co používají a potřebují vyučující v reálné praxi. Záměrem je popsat skutečnost praxe, tedy používané materiály pro výuky výtvarné výchovy na druhém stupni základních škol. Nutné je zvolit jakým způsobem odpovědi získám. Nakonec jsme zvolila kvantitativní design výzkumu. Metodu sběru dat dotazníkem, jsem upřednostnila vzhledem k charakteru výzkumné otázky a cíli výzkumu. Podobný výzkum jsem nedohledala. Snahou je zajistit co nejširší vzorek pro výzkum a oslovit co největší počet respondentů. Ve vztahu k povaze otázky pro zjištění skutečnosti deskriptivního šetření. Dotazníkem zjišťuji a popisuji skutečnost jevu.

Metoda

Metoda je zprostředkovatelem dat o sledovaných jevech. *V přeneseném slova smyslu výzkumná metoda je cestou, která vede k cíli stanovenému badatelem pro daný výzkum* (Pelikán, 1998, s. 81). V souvislosti s volbou metod musíme také uvažovat o povaze získávaných údajů, abychom si uměli v další fázi vytvořit představu, jak s těmito daty, které prostřednictvím metod získáme, dále naložíme. Pro realizaci praktické části je třeba nasbírat co největší množství dat, která zodpoví stanovené otázky. Pro tuto část jsme zvolila dotazníkové šetření. A následně podrobně popsala zjištěné položky.

Výběr výzkumného vzorku

Jako výzkumný vzorek jsem oslovila co nejširší škálu učitelů na základní školách v České republice, kteří vyučují výtvarnou výchovu na 2.stupni. Snahou je zachytit co nejširší reprezentativní vzorek, ke kterému se vztahuje výzkumný problém. Oslovila jsem tedy prostřednictvím emailu zástupce základních škol napříč celou Českou republikou. Nasbíraná data tedy odpovídají zastoupení všech krajů a Prahy.

8 Realizace výzkumu

Důležitou složkou k dosažení cíle výzkumu bylo sestavení dotazníku, který sloužil pro sběr dat. Otázky dotazníku směřovali ke konkrétnímu zjištění. Ověření cílové skupiny, kterou jsou vyučující výtvarné výchovy na 2. stupně ZŠ. Povědomí o učebnicích pro výtvarnou výuku žáků 2.stupně ZŠ. Dostupnost učebnic na školách pro pedagogy i žáky, jejich zkušenost s učebnicí a účel, kterému ji využily. Případně, proč se učebnici nevyužívá. Jaké jsou další zdroje vyučujícího pro výuku. Také se ptám na otázky na pojetí výuky výtvarné výchovy v souvislosti s materiály pro výuku, které jsou využity. Snažím se získat popis, konkrétních obsahů jednotlivých osobních materiálů pedagogů. Názory na učebnici VV a potřeby, které by měla splňovat současná učebnice. Po sestavení dotazníku a konzultaci s Doc. PhDr. RNDr. Hana Voňková, Ph.D. et Ph.D. jsem dotazník zprostředkovala online formou. Odkaz s žádostí o účast na výzkumu jsem rozeslala dle dostupných kontaktů na všechny běžné Základní školy v ČR.

Podmínky a kritéria výzkumu

Zvoleným kritériem byl výběr dotazovaných. Respondenti splňují kritérium pedagoga, který vyučuje výtvarnou výchovu na 2.st. ZŠ. Aby výzkumný vzorek odpovídal reprezentativnímu výběru, snažila jsem se oslovit co nejširší počet respondentů. Tak, aby našly zastoupení různé věkové kategorie, rozličné úrovně odbornosti od aprobovaných po neaprobované, studenty i pedagogy s dlouho praxí. Počítala jsem i s faktorem geografickým a rozdílností mezi kraji. Z výzkumu byly vyloučeny odborně zaměřené školy a gymnázia.

Sběr dat

Nejprve jsme z dostupných informací především internetu vytvořila databázi kontaktů odpovídající výběrovým kritériím respondentů. Samotný sběr dat proběhl dotazníkem oslovení cílové skupiny skrze email nebo stránky a sociální sítě sdružující pedagogické pracovníky a probíhal několik měsíců.

Zpracování a analýza dat

V analýze dat na nominální škále měření popisuje, kolik učitelů zná nebo používá učebnici ve výtvarné výchově, a především deskriptivní metodou mapuje obsah, charakter a formu materiálů, které jsou skutečně v hodinách využívány. Dále rozkrývá, zda se pedagogové vědomě kloní k některému z přístupů výuky. Neprokázalo se však zda to má-li to vliv na využívání některé učebnice nebo obsah materiálů. Některé otázky nabízejí interpretaci grafy, procenty nebo uvádím konkrétní počet odpovědí. U otevřených otázek pak kódování a u stěžejních odpovědí je použita deskriptivní výpověď. Uvádím i skutečné odpovědi respondentů nebo jejich části v textu jsou odlišeny.

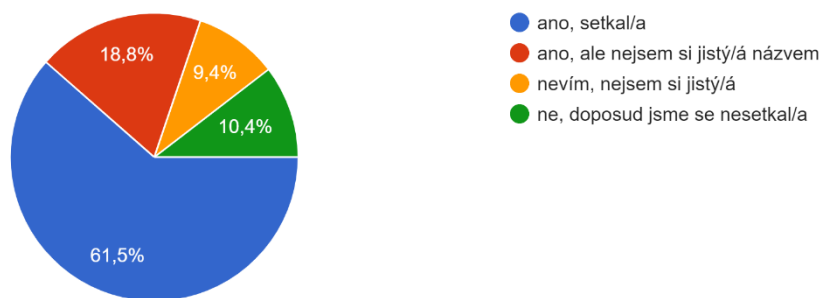
9 Interpretace výsledků

V této části interpretuji výsledky z dotazníkového šetření. Pomocí formulování odpovědí se snažím dobrat k popisu skutečných používaných materiálů během výuky a jejich podoby. Odpovědi respondentů pro lepší orientaci v textu jsou odsazeny a barevně odlišeny, konkrétně šedou barvou. Odpovědi jsou v původním znění, aby byla zachována jejich autenticita.

V úvodu dotazníku jsou položeny sociodemografické otázky na kraj působení pedagogické činnosti a věk respondenta. Zastoupení respondentů je dáno zájmem účastnit se výzkumu. Ve výsledku je rozložení 28 respondentů z Prahy a 68 respondentů z ostatních krajů. Věkové kategorie jsou nejméně zastoupeny v nejnižší věkové skupině 18-26 let a skupiny od 55 a 65 let a více. Největší zastoupení tak se 71,4 % zastoupily zbylé kategorie, 21,4 % věková kategorie 27-34 let, 10,7 % 35-44 let, 39,3 % kategorie 45-54 let. Z oslovených škol, jejichž počet se pohybuje kolem čtyř tisíc, kde Prahu zastupuje kolem 300 škol odpovědělo 96 respondentů. Z oslovených učitelů, kteří dotazník vyplnili jich uvedlo, že 53,6 % má buď přímo aprobaci pro předmět nebo jiné odpovídající vzdělání (UMPRUM, SUPŠ, Učitel naživo, pedagogické minimum). Následně se dotazník zabývá povědomím o učebnicích VV. Blíže nespecifikované „setkání“ s učebnicí doposud neproběhlo u 10,4 % respondentů vyučujících tento předmět. Naopak 30 % dotázaných kontakt s učebnicí, alespoň zaznamenalo, pokud se jedná o kraje mimo Prahu. Pokud do výzkumu zapojíme i Prahu stouplo procento těch, co se s učebnicí setkali na 61,5 %.

4. Setkali jste se s některou z učebnic výtvarné výchovy?

96 odpovědí

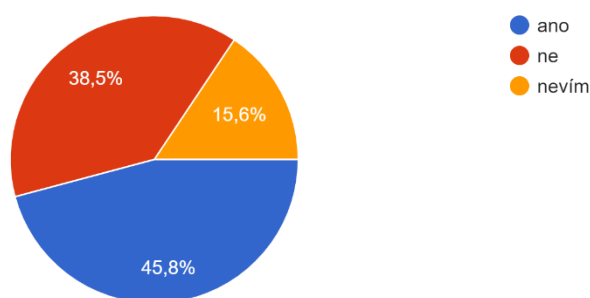
Graf 1: otázka 4.

Následná 5. otázka zjišťovala, s jakou učebnicí se respondenti setkali. Pro potvrzení byla do dotazníku zahrnuta kontrolní otázka 16. Označte učebnice určené pro výtvarnou výchovu 2.stupně ZŠ, které znáte. Z výzkumu vyplynulo, že nejčastějším titulem, se kterým se respondenti setkali je Průvodce výtvarným umění. Některou z učebnice z této řady uvedlo až 55 respondentů, tedy až 57,3 %. Učebnici Výtvarná výchova pro 6. a 7. ročník základní školy a víceletá gymnázia (Novotná, Fulková) označilo 48 respondentů (50 %). Na třetím místě pak je řada Výtvarná výchova v projektech I a II (Zhoř) 36 respondenty a 37,5 %. Nejmenší hodnotu 35 odpovědí a 36,5 % získala řada učebnice Obrazárna v hlavě (Šamšula). V odpovědích respondenti uváděli i didaktiky a ne učebnice, například autorku Věru Rosolovou a některou z jejich uvedených publikací („Proudy ve výtvarné výchově“; „Techniky ve výtvarné výchově“; „Řady a projekty ve výtvarné výchově“; „Námět ve výtvarné výchově“; „Linie, barva a tvar ve výtvarné výchově“). Didaktiky byly nejčastější jiná možnost. Další tituly se neopakovaly.

Odpovědi na otázku 6. Máte na škole dostupné učebnice VV? nám poukazují na v celku vyrovnané zjištění, že se téměř na polovině škol respondentů jistě vyskytují.

6. Máte na škole dostupné učebnice VV?

96 odpovědí

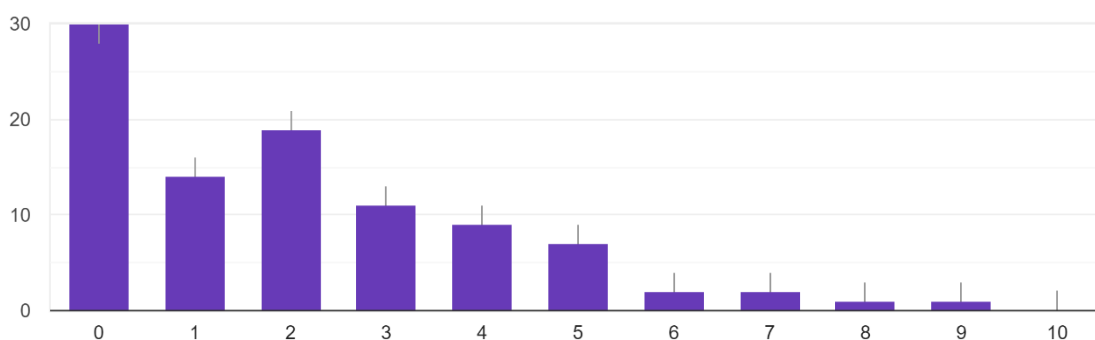

Graf 2: otázka 6.

7. otázka: použil/a jste někdy učebnici VV? Uveďte na škále od 0 do 10, jak často učebnici výtvarné výchovy používáte. K samotnému využívání učebnice na stupnici četnosti 0 – nikdy až 10 je nejčastější odpověďí nikdy s 31,3 % odpovědí.

7. Použil/a jste někdy učebnici VV? Uveďte na škále od 0 do 10, jak často učebnici výtvarné výchovy používáte.

96 odpovědí

Graf 3: otázka 7.

Nejčastější odpověďí na doplňující otázku 8. K jakému účelu jste učebnici využil/a? bylo hledání inspirace pro tvorbu a námět 46,3 % pro získání informací nebo materiálů týkajících dějin umění bylo 16,4 % a využití obrazového materiálu 10,8 %, ukázka techniky 12,3 % a pouze jako materiál na tvorbu vlastní přípravy na hodiny nebo tematické plány 7,7 %.

Respondenti, kteří učebnici nevyužívají, ale i ostatní respondenti, protože četnost použití byla nízká odpovídali na důvod proč. „9. Proč učebnici nevyužíváte?“ Nejčtenější odpověďí argumentovali neaktualitou učebnice, pak to, že se s ní nikdy nesetkali a že jí nepotřebují.

Uvádím reprezentativní odpovědi:

„zastaralé, mnoho textu, nepřehledné, chybí mi shrnutí ve zkratce (možná máme ve škole dost staré učebnice)“

„Není aktuální, nevystihuje potřeby dnešních dětí.“

„Chybí modernější zpracování.“

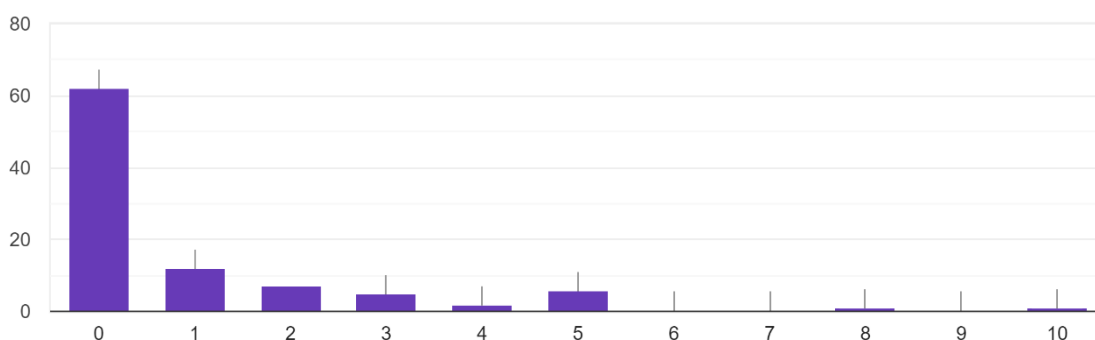
„Nepřijde mi dostatečné inspirující a je zde možnost neaktuality a neoriginality.“

Zajímavá byla i odpověď: „Zpracovávala jsem podle ní vlastní témata, ale už je to dávno (v době kdy nebyly projektory a nešlo ukázat vlastní elektronickou přípravu).“

Již víme, že učebnici vyučující využili minimálně. Na otázku č. 10. „Využily učebnici VV někdy žáci?“ odpovědělo 64,6 % dotázaných, že nikdy. Pokud už žáci do kontaktu s učebnicí přišli, tak při ukázkách pro inspiraci, informace z dějin umění. Využil se tedy hlavně textový nebo obrazový obsah. Na přímou práci s učebnicí a tvoření podle konkrétních kapitol respondenti uvedli jen využití ve svých profesních začátcích nebo suplování.

10. Využily učebnici VV někdy žáci?

96 odpovědí

Graf 4: otázka 10.

Jako řešení volí přípravu vlastních materiálů nebo uvádí, že využívají pro inspiraci raději internet. Na otázku č. 12. „Používáte také pro výuku jiné zdroje než učebnici VV? Pokud ano, uveďte jaké.“ Uvádím reprezentativní odpovědi:

„Neustále využívám internet k tvorbě prezentací a inspiraci na zajímavá témata do hodin VV.“

„Ano, samozřejmě internet - nejrozličnější webové stránky, články o zajímavých autorech, super jsou i některé facebookové stránky (modernart).“

„Internet - Pinterest apod. k nápadům, jiné stránky pro seznámení s konkrétním uměleckým slohem, ukázky obrazů i ze stránek galerií vždy hledám informace na dané téma z různých zdrojů“

„inspirace v Pinterestu, Internet pro tvorbu vlastních materiálů.“

„Pro výuku VV využívám webové stránky, kde vyhledávám informace o uměleckých směrech, technikách a umělcích. Popřípadě pracuji s knihami o výtvarném umění. Zúčastnila jsem se také webináře paní Jany Jendrykové <https://vytvarkasjanou.cz/>“

Nejvíce využívaným zdrojem je tedy obecně internet. Konkrétně se rozepisovali k využívání internetu pro vyhledávání reprodukcí obrazů, videí, přírodovědné snímky a videa např. o

vesmíru; knihy a časopisy o umění, přírodě, světě kolem nás, aktuální dění že svět umění. Uvedeny byly i konkrétní zdroje: nejčastěji Pinterest, pak jednotlivé zmínky o „khanovaskola.cz, Google obrázky, Proč umění?“

Z tištěných materiálu jednotlivě: Staré metodiky (Macko – Nevřelová; Šamšula - Leština); Igor Zhoř; Roeselová a zmínka o současných knihách o umění „Ahoj socho“ nebo přímo galerie, konkrétně DOX.“ Uvedení autoři Macko, A. Nevřelová napsali učebnici Výtvarná výchova v 3. a 4. ročníku ZŠ přesto je uvedena jako odpověď na zdroj pro výuku pro 2.stupeň. Podobný jev, kdy učitel využije pro inspiraci nebo přejme zdroj pro mladší věkovou kategorii se opakuje v malém množství odpovědí napříč celým dotazníkem.

Nejčastěji tak učitel sám vybírá jednotlivé prvky, které individuálně vyhledává a sestavuje si vlastní celek, který využívá v hodině. Následují převzaté návody na produkci výrobků a hotové prezentace.

K otázce č. 13. „Co by měl splňovat současný materiál pro výuky výtvarné výchovy, aby vyhovoval vašim potřebám?“ se respondenti vyjadřovali k obsahu i podobě. Nejvíce by ocenili inspirační zdroje na náměty a témata. Téměř všichni respondenti uvedli v souvislosti s obsahem výtvarné techniky (zajímavé techniky, postup technik, popis, propojení rukodělné práce, interaktivní i naučené, základní vysvětlení pojmů a postupů s ukázkou prací). Tedy nejen různorodý seznam a popis techniky, ale její deklaraci na obrazovém materiálu nebo videu. Stejně tak velmi čteně učitelé žádají propojení VV s dějinami výtvarné kultury. V podobě ukázek „věci z dějin umění - tak, aby se to dalo zpracovat výtvarně, ne jen jako text.“ „Propracované dějiny umění vyhovující dané věkové kategorii.“ „Spoustu obrazového materiálu, zjednodušený výtah dějin umění.“

Obsahově tedy vztáhnout informace z dějin umění, ukázka konkrétních děl, autorů, uměleckých směrů k výtvarným úkolům do hodin.

Respondenti také navrhovali náměty s motivačními materiály. Dalším silně zastoupeným názorem byla současná tvorba. Potřeba „shrnovat a seznámit se současnou českou tvorbou, přiblížit české ilustrátory i tvůrce komiksů. Nabídnout práci mladých autorů věkově bližších žákům na 2.stupni.“ Aktuální trendy v uměleckých činnostech – mladé umělce, ocenění. Ale

také teorie míchání barev, fotodokumentace, odkazy na digitální techniky (práce v grafických programech, vytváření videí).

K formě zpracování se dotazovaní vyjádřili v jasné převaze pro „online - internetovou podobu,“ důležitá je pro ně snadná dosažitelnost. Dále, aby obsahovala učebnice odkazy, dostupnost na on-line odkazy, na virtuální prohlídky (galerijní expozice, památky), fotogalerie a videa. K podobě učebnice pro respondenty je stěžejní přehlednost, variabilita, nadčasovost. Organizační složka je určitě oblast, která je pro vyučující důležitá jejich návrhy jsou uvedeny ve výpovědích respondentů.

„Přehlednost- roztržení dle RVP a ročníků, rozepsání nápadů a témat pro jednotlivé ročníky, rozdělení prací dle ročních období, výstupů RVP, paralela s aktuálně probíraným učivem dějepisu, zeměpisu, přírodopisu atp.;

„Průřez technikami, výběr umělců, teorie míchání barev, fotodokumentace, významná umělecká díla v historii i současnosti, odkazy na digitální techniky (práce v grafických programech, vytváření videí).“

„Kombinace technik tvoření s historií umění. Alternativy k tvoření. Přesahy do možného budoucího profesního života (tvorba reklam, typografie atd.).“

„Podrobně rozepsané lekce s cíli, záměrem.“

„návaznost jednotlivých úkolů, vzestupná náročnost úkolů, srozumitelnost, videonávody, interaktivita, provázanost s dějinami umění“

Co vyučující dodávaly jako obsah materiálu jsou přidáné pohledy a rozšiřující funkce, pro jejich potřeby. „*Měl by obsahovat i metodickou příručku pro učitele.*“ Nebo rozšíření materiálu jako pracovní listy.

Důležité pro uplatnění učebnice ve škole je, aby projekty, tvorba uvedená v učebnici byla realizovatelná ve škole s ohledem na čas a pomůcky. Stěžejní problematikou, jak víme z teorie je potřeba umění reagovat na aktuální dění. Součástí učebnice by tak učitelé ocenili přístup k informacím jaké jsou „ aktuální výstavy, (galerijní expozice, památky), současné světové umění i tady u nás, zájem i o další oblasti umění jako design, typografie, zahradní architektura a jiné než jen běžná témata. Krom toho vidí modernizaci obsahu učebnic pro VV v nabídce nových možností ve využívání technologií a programů pro grafiku, 3D tisk, animaci s fotoaparátem.

„Současné moderní umění : konceptuální, grafický design včetně technologií, světovou typografií, moderní architekturu, zahradní architekturu, design předmětů

denní potřeby, streetart - graffiti, základy práce v grafických programech COREL, PHOTOSHOP, animaci, ...“

Celkově se učitelé výtvarné výchovy shodli a doplňovali v představě „13.Co by měl splňovat současný materiál pro výuky výtvarné výchovy, aby vyhovoval vašim potřebám?“

Organizační složka, aby naplnila potřeby vyučujících by měla být variabilní, ve smyslu pojetí časové osy dějin umění pro lepší představu dětí a zároveň mít tematické řazení, zpracované RVP a přizpůsobení dle ročníku ZŠ.

Materiál by měl fungovat jako zdroj kompetentních materiálů (RVP, cíle hodin), ať už jen k inspiraci do hodin, nebo obsahovat funkční vypracované přípravy. Být zdrojem pro obrazové materiály, video a zvukové materiály do hodin k tématu dějin umění, výtvarné techniky a postupy, inspirace a pomoc k zařazení do kontextů světa kolem nás a motivaci. Zároveň si učitelé představují součástí galerií prací, ale i průběhu práce. Jde jim o dokumentaci pro lepší představu o průběhu a obsahu hodiny a možnost sdílení. Sloužit má i pro lepší vysvětlování žákům. Zároveň vnímají potřebu nějaké obrazové dokumentace a prezentace jejich práce a aktivity žáků. Zmiňují i další materiály jako pracovní listy, seznamy materiálů a jak je využít, jaké pomůcky budou potřeba (tužky, fixy, barvy, papír, štětce atd.) tedy obsah usnadňující především přípravu na hodiny.

„Měla bych mít jako učitelka VV časový a tematický plán práce, rozvrh technik, aby jimi děti prošly všemi, stručné dějiny umění s ukázkami - prezentace, zásobník prací. Já už bych jen podle toho "jela" a mou starostí by bylo jen, kde sehnat materiál navíc (který nemají děti mít povinně v "kufříkách" a abych jim poradila při vlastní práci, pokud by o to stály, abych jen ohodnotila práce, udělala výstavu, obeslala soutěže apod.“

„Úvod do problematiky - například krátké definice, co je to VV a hlavně k čemu je potřebná. Stručný přehled dějin umění a časová osa s periodizací. Popis uměleckých směrů, a hlavně historický kontext a důvody vzniků daných směrů. Druhá učebnice by mohla být technická - tzn. popis materiálů, správná práce s barvami a mícháním barev a podobně.“

„Přehled dějin umění z obrazovým materiálem s případným rozdělením sochy, obrazy, architektura, design. Doprovodné kvízy, hry a náměty na další výtvarné zpracování, motivace nebo inspirace k dalšímu výtvarnému vyjádření, jako byl nápad sdílení na FB nafotit – nastylizovat známé obrazy.“

V otázce „14. Charakterizujte Vaše pojetí výuky výtvarné výchovy“. Se odpovědi velmi rozmělnily a prokázalo se velmi individuální pojetí VV dle osobnosti učitelů.

Často zmiňovaná je motivace a snaha vzbudit zájem o tvořivost, záměrem je především vlastní tvorba žáka a jeho osobní výtvarná výpověď, zachycení vlastních pocitů. Podporovat fantazie. Vysoký počet respondentů uvedl různé typy inspirace uměním, propojení mezipředmětovými vztahy, návaznost dějin umění. K tvorbě pak vyzdvihovali zkoušení nového, vzbudit v žácích zájem o výtvarné umění. Dále zmiňují terapeutickou činnost nebo prostor pro relaxaci. Pojetím míří k vybudování dlouhodobého vztahu k umění. Praktické tvoření spíše upozadují, ale stále vnímají jako důležitou součást výuky. Dle odpovědi lze shrnout odpovědi tak, že dle současné didaktiky VV se jistě posunula výuka výtvarné výchovy správným směrem. Příklady odpovědí:

„Předmět rozvíjející fantazii a kreativitu žáka, kde si vyzkouší různé výtvarné techniky a nahlédnou do historie výtvarného umění.“

„Důraz na tvořivou práci s využitím různých výtvarných technik, naučených základů studijní kresby, míchání barev, inspirace v uměleckých dílech.“

„Učím projektově a v řadách, rozvíjím výtvarný jazyk pomocí témat a technik, předkládám výtvarné autory, chodíme na výstavy. Cílem je probouzet v dětech trvalý vztah k umění.“

„Výtvarná výchova je předmět, který je velmi často stavěn na druhou kolej. Pro mě je důležité, aby se tento pohled změnil, proto se snažím dětem v hodinách ukázat, že to, na co bohužel ve většině případů byli v těchto hodinách zvyklí není až tak výtvarná výchova (nyní narážím na "xeroxovou tvorbu", ala obkreslování šablon a desítky stejných výrobků, které vlastně nakonec jsou prací učitele nikoli dítěte) Za pomocí názorných ukázek a debaty se pokouším poukázat na to, kde se s VV setkáváme. Touto diskuzí často dojdeme závěru, že vlastně ona "neoblíbená" VV je všude kolem nás, ať už mluvíme o oblečení, architektuře, designu věcí denního užívání nebo počítačových hrách.“

„Na základní škole učím výtvarnou výchovu tak, abych maximálně podporovala výtvarnou kreativitu dětí v praktické tvorbě.“

„Cílem mého pojetí výuky výtvarné výchovy je naučit žáky pracovat s různými výtvarnými technikami, rozpoznávat cit pro míchání barev, rozlišit doplňkové barvy. Dále se zaměřuji na tvůrčí činnost a individuální výtvarný rukopis jednotlivce.“

„Snažím se předmět pojmut jako relaxačně-terapeuticky, s přesahem do vzdělávání z oblasti dějin umění. Zařazuji i digitální tvorbu (tablet, mobil, video, grafika).“

„Naučit kreslit, malovat, prostorově tvořit, zaujmout technikou a potřebností to umět, naučit trochu z dějin - "poznávačka díla a autora, "zamilovat" si výtvarné umění, odpočinout si u tvorby.“

„VV není odpočinková hodina, kde se děti nemusí nic naučit. Cílem není udělat ze všech výtvarníky, ale podle predispozic vést jednotlivce k pokroku, zájmu o výtvarnou, citlivosti a všímavosti a neposledně k manuální a technické zdatnosti.“

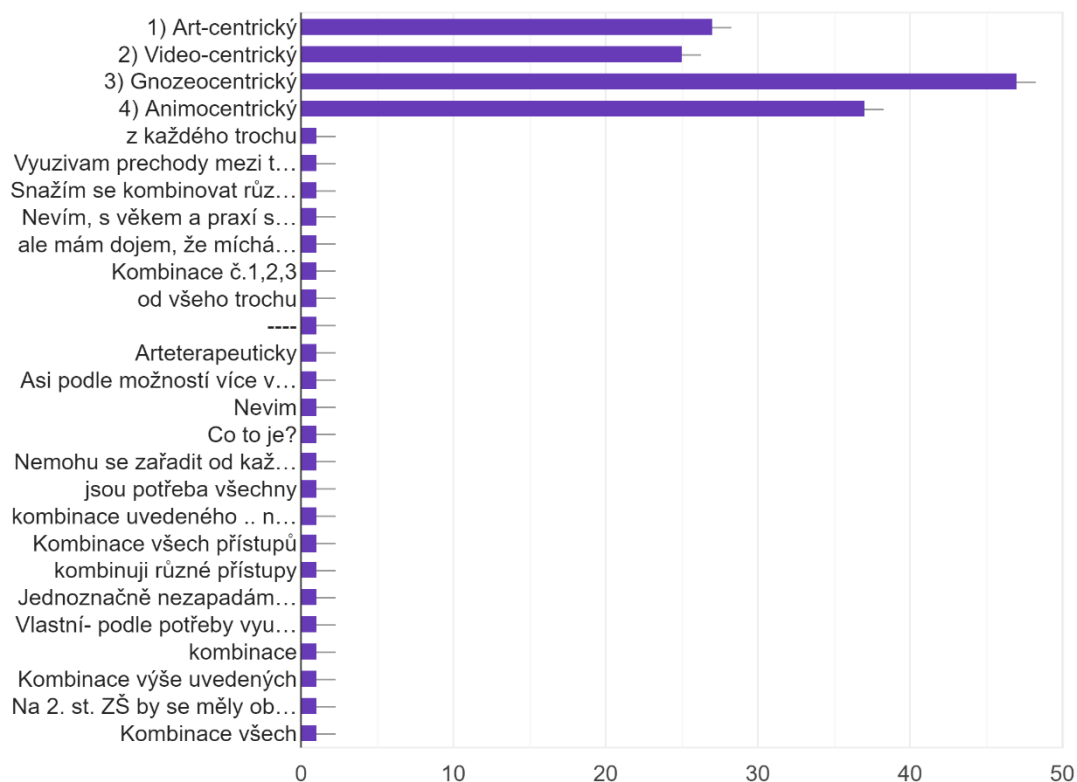
Pouze malé procento převážně neaprobovaných se nedokázalo ke způsobu pojetí s konkrétnější představou vyjádřit. Některé odpovědi nastínily stále ještě přetrvávající zaběhnuté stereotypy šablon v nové podobě diktátu internetové stránky a přežívají povinná témata ročních období a svátků.

„Snažím se nejen malovat, ale také vyrábět a přizpůsobuji témata ročnímu období. Nejsem zrovna umělecky založená, VV učím proto, že na mě zbyla. Jsem si vědoma toho, že někdo jiný by ji učil mnohem lépe.“

15.otázka odhaluje jaký převažuje přístup k výuce. Gnozeocentrický převážil s největším počtem respondentů 49 %. Na druhém místě se umístil Animocentrický 38,5 % a na dalším místě je Art centrický s 28,1 % odpovědí a Videocentrický vybralo 26 %

15. Přiřadil/a byste se ke kterému ze stylů výtvarné výchovy?

96 odpovědí

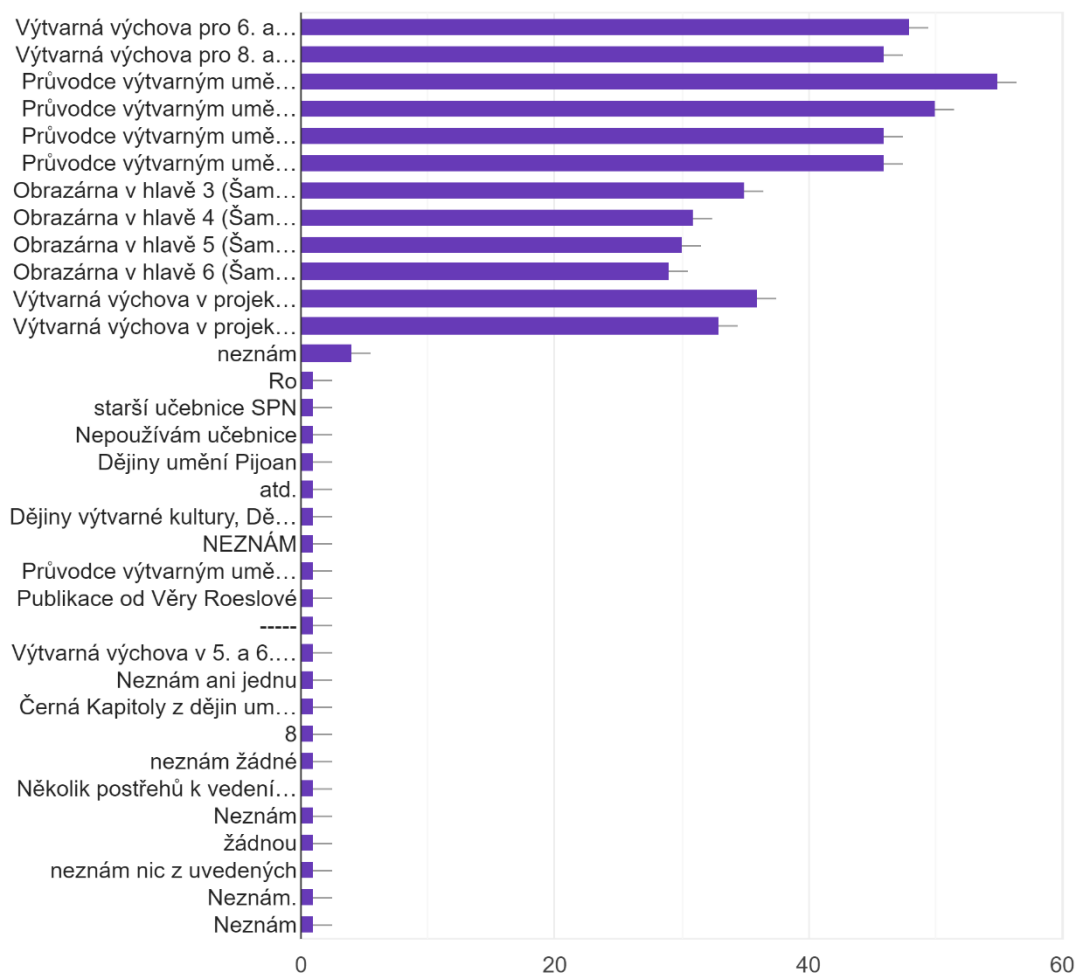

Graf 5: otázka 15.

V dotazníku jsou vloženy kontrolní otázky. Následující potvrdila odpovědi k výběru používaných učebnic z těch v současnosti dostupných. Nejznámější jsou řady učebnic Průvodce výtvarným uměním I - IV (Šamšula) s 47,9 % - 57,3 % odpovědí a obě vydání učebnic Výtvarná výchova (Novotná, Fulková), s rozmezím 47,9 až 50 %. Výtvarná výchova v projektech (Zhoř) 34,4 -37,5 % a Obrazárna v hlavě (Šamšula) mezi 30,2 -36,5 %.

16. Označte učebnice určené pro výtvarnou výchovu 2.stupně ZŠ, které znáte.

96 odpovědí

Graf 6: otázka 16.

Následovaly otázky týkající se obsahu a formy materiálů pro výtvarnou výchovu. Jsou rozděleny na obrázky, videa a text. Nejprve mě zajímá konkretizování podoby materiálů

„18. Vedete si materiály k výtvarné výchově? Co je například obsahem Vašich materiálů?“

Kolem 80 % učitelů si vede materiály, rozdělit je lze na papírové a elektronické, většinou v kombinaci. „Ano. Buďto si materiály uchovávám v PC nebo zakládám do šanonu. Často se jedná o sepsané texty k hodině o dané problematice, obrazové ukázky či náměty a inspirace pro tvorbu.“

Hmotné materiály, papírové materiály vede 76 %. Nejčtenější odpovědi byly materiály v podobě prací žáků. Uváděné materiály byly od knih, publikací, staré kalendáře s uměleckými díly, časopisy, noviny. Jen 2 % uvedly konkrétní publikace, např.: „V. Roesselová Linie, barva a tvar ve výtvarné výchově, Námět ve výtvarné výchově, Proudý ve výtvarné výchově, Rady a projekty ve výtvarné výchově, Techniky ve výtvarné výchově.“

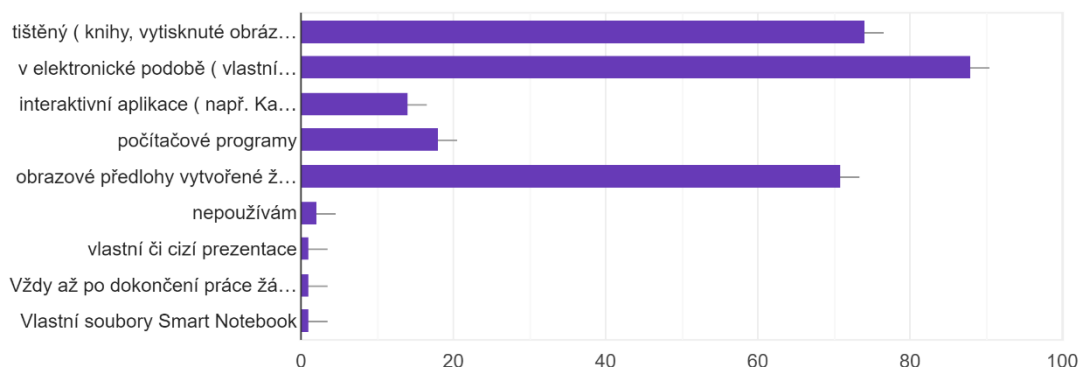
Učitelé si vedou i elektronickou dokumentaci a materiály 92 %, především obrazový materiál související s ukázkami děl související s dějinami umění, postupy výtvarných technik. Dále poznámky k organizaci a jiné, „tematické plány, ukázkové žákovské práce z dřívějších let (spíše pro vlastní inspiraci), výtisky námětů z např. z Pinterestu, dlouholeté heslovité poznámky k technikám, bodové přípravy do hodin apod. = obsáhlé portfolio včetně osvědčení o vzdělávání.“ Učitelé upřednostňují vizuální deník, dokumentaci práce, postupů, technik a materiály.

Ze získaných dat již šlo dále sbírat poznatky o konkrétních námětech materiálu, který si učitele shromažďují.

19. otázka „V jaké formě používáte „obrazový“ materiál během vyučování výtvarné výchovy?“ Otázka potvrdila nárůst 14,6 % v preferenci elektronických materiálů oproti tištěným. Na pomyslném třetím místě jsou pak práce žáků. Odpověď 91,7 % elektronická podoba a 77,1 % tištěný materiál, knihy, a to i obrazový materiál, 74 % obrazové předlohy vytvořené žáky (práce žáků z předešlých hodin). Následně se otázky specificky zaměřují i na materiál do výuky předávaný formou textu.

19. V jaké formě používáte „obrazový“ materiál během vyučování výtvarné výchovy?

96 odpovědí

Graf 7: otázka 19.

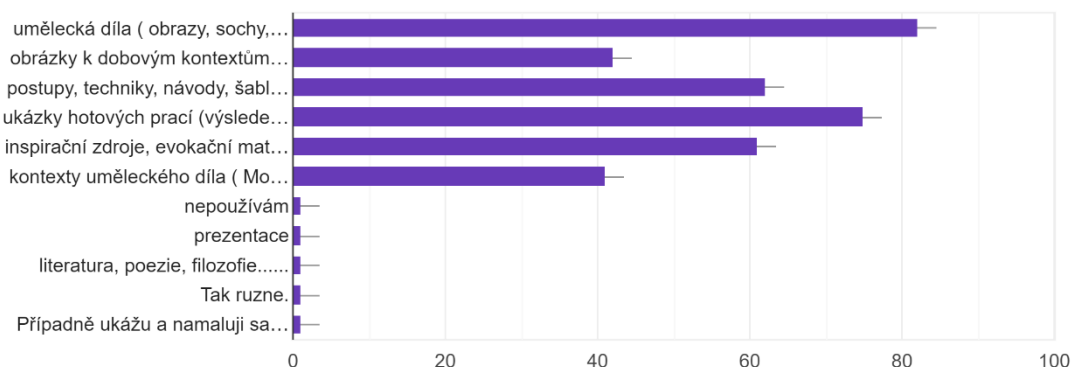
Cílem výzkumu bylo zjištění konkrétní podoby materiálů, jejich obsah. Proto se otázka opakovala v podobných variantách a stále konkretizovala. Prokázaly se tak jistá schémata výběru materiálu do obsahů. Na otázku „20. Co obsahují Vaše obrazové materiály pro vyučování výtvarné výchovy?“ odpovědělo nejvíce respondentů 85,4 %, že si vedou galerie uměleckých děl. V závěsu pak o něco méně skončily ukázky prací žáků se 78,1 %. A následovaly postupy a výtvarné techniky 64,6 %. Poslední výrazným faktorem byly inspirační zdroje 63,5 % méně pak zastoupení materiálů, kontexty uměleckých děl a dobové kontexty. Téměř většina dotazovaných si vede materiály k VV. Odlišují se v tom, na co se zaměřují. Nejčastěji dokumentují práce žáků, „fotodokumentace, nebo přímo hotové práce, které si ponechával jako ukázky pro žáky.“ Pro učitele jsou také stěžejní informace k přípravě, téma, technika, cíl, použité pomůcky, ukázka tvorby – prezentace s postupem, námět, krátké shrnutí hodiny, jak žáci zvládli úkol a kolik času jim zabral. Popřípadě poznámky o naplnění cíle. Konkrétněji obsah materiálů zahrnoval obrázky příroda, postava, architektura, zátiší, grafika, tisk, malba, kresba, modelování, modely, perspektiva.

„Ano. Buďto si materiály uchovávám v PC nebo zakládám do šanonu. Často se jedná o sepsané texty k hodině o dané problematice, obrazové ukázky či náměty a inspirace pro tvorbu.“

„Fotografie uměleckých děl, moje vlastní prezentace, pracovní listy.“

20. Co obsahují Vaše „obrazové“ materiály pro vyučování výtvarné výchovy?

96 odpovědí

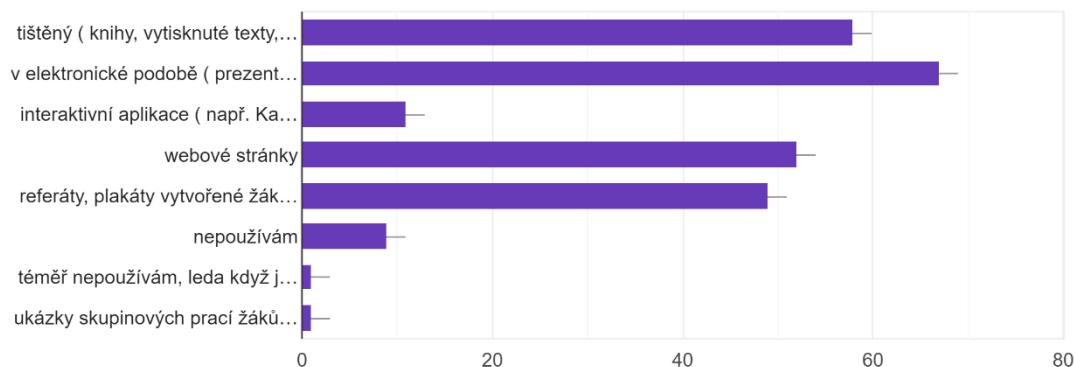

Graf 8: otázka 20.

K otázce „21. V jaké formě používáte textový materiál během vyučování výtvarné výchovy?“ rozdíl mezi preferencí elektronické podoby je jen o 9,4 % více než papírové. Pomyslná druhá skupina pohybující se kolem 50 % odpovídá využití přímo webové stránky nebo referáty a plakáty vytvořené žáky.

21. V jaké formě používáte „textový“ materiál během vyučování výtvarné výchovy?

96 odpovědí

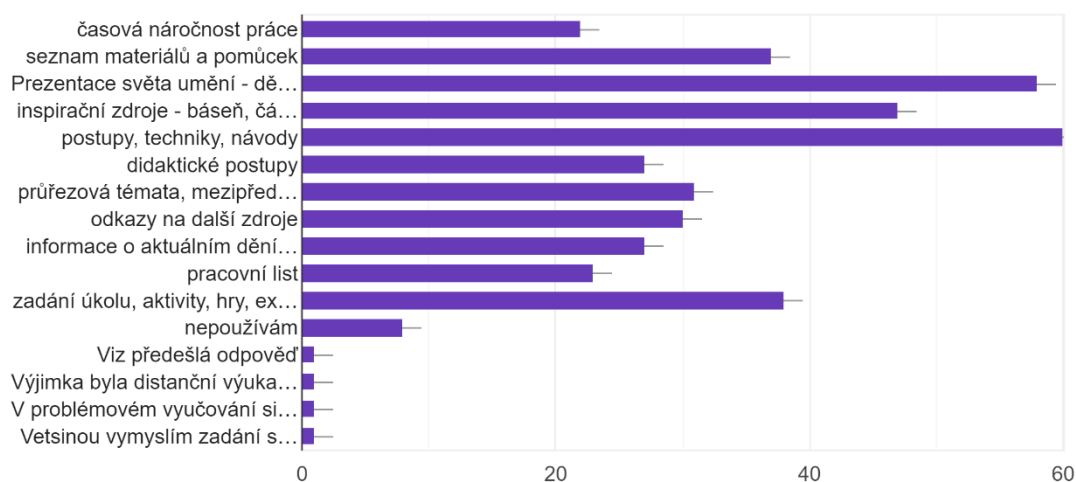
Graf 9: otázka 21.

Podrobnější rozbor doptávala otázka „22.Co obsahují Vaše textové materiály pro vyučování výtvarné výchovy?“ Nejčastější odpovědi 62,4 % jsou techniky, postupy a návody v těsném závěsu 60,5 % prezentace o dějinách umění, 49 % pak zastoupily inspirační zdroje. Těsně

pod 40 % zadání úkolů, aktivity a hry a seznam materiálu a pomůcek. Zbylé hodnoty se pohybovaly do 30 %.

22. Co obsahují Vaše „textové“ materiály pro vyučování výtvarné výchovy?

96 odpovědí

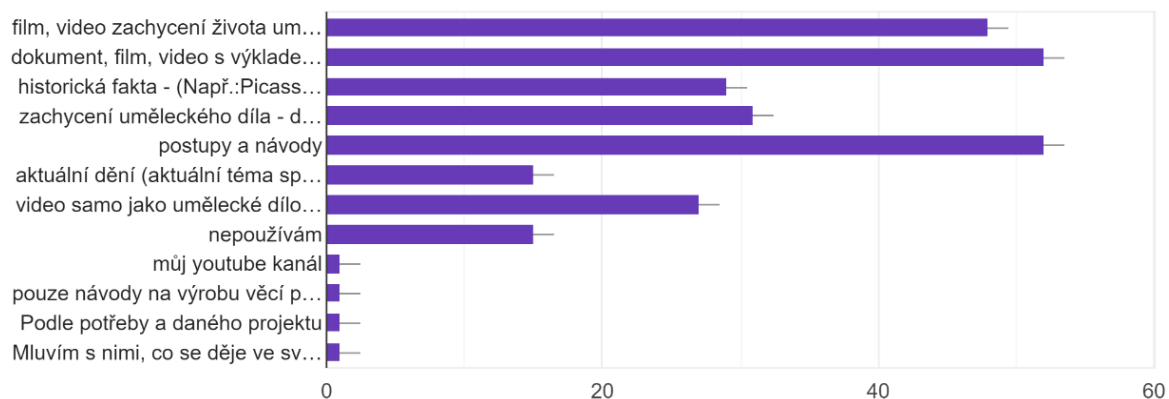

Graf 10: otázka 22.

Krom statického obrazu a textu také dle odpovědí a předpokladů respondenti vyučující výtvarnou výchovu používají při výuce videa z otázky „23. Co obsahují Vaše video materiály pro vyučování výtvarné výchovy?“ vyplynulo, že jsou následující tři položky v těsné blízkosti a s 54,2 % se shodují odpovědi dokument nebo film s výkladem o uměleckém slohu a postupy a návody. S 50 % je obsahem film nebo video se zachycení života nějakého umělce. Kolem 30 % se pohybují náměty jako historická fakta, zachycení uměleckého díla, video samo jako umělecké dílo. Kolem 15 % se pohybují aktuální dění nebo fakt, že videa vůbec vyučující nepoužívají.

23. Co obsahují Vaše „ video "materiály pro vyučování výtvarné výchovy?

96 odpovědí

Graf 11: otázka 23.

Ať již v digitální podobě nebo živé produkci zeptala jsem se i na samostatně využitý zvuk nebo hudbu jako materiál, „24.Využíváte jako materiál i zvukový obsah? Pokud ano, co obsahuje? (Hudba, skladba)?“ 20 % respondentů uvedlo, že ho nevyužívají vůbec. Zbytek pak využíval zvuk nebo hudbu přímo pro výtvarnou práci ke ztvárnění pocitů, abstraktní malbu, kresbu, automatickou kresbu nebo uvádí meditaci.

Jako příklady uvádí respondenti - např.: často Vivaldiho – Čtvero ročních období, cyklus Má vlast - B. Smetana, Mozart - Malá noční hudba, tvorbu Bacha. Ale i jiné než interpretu klasické hudby: kapelu Metallica, popové skladby. Druhým směrem výběru je mluvené slovo pohádky, pověsti, audio knihy, rozhlasové hry nebo namluvené básně,

Také hudbu využívají pro dotvoření atmosféry nebo jako relaxační prvek, „jedná se například o hudební ukázky z probíraného období. Popřípadě využívám hudbu, jako podkres při tvorbě, aby žákům zpříjemnila práci.“ „zvuky přírody, relaxační hudba, relaxační nebo vlastní výběr dětí.“

Ze zjištěných otázek vychází, že učebnici používají především učitelé a pro inspiraci. Aby navržený materiál byl využíván, je třeba znát všechny potřeby uživatele, které je schopna zaštitit. Zeptala jsem se tedy respondentů i na to, „25.Co vše potřebujete pro přípravu hodiny?“ Odpovědi bych rozdělila na teoretickou úroveň, kde odpovídali přímo k materiálu, jeho obsahu, pak prakticky k formě. Samozřejmě nelze všechny uvedené podmínky zpracovat do učebnice, protože jako jeden ze stěžejních vnímají učitelé nedostatek času na přípravu. Z již

položených otázek vznikly schémata odpovědí, které napomáhají k získání představy k obsahu vhodného materiálu, tedy jaké jsou jejich požadavky. Ty se potvrdily a shodují se s tím co si připravují sami. Učitelé staví na zdrojích inspirace k tématu a technik, pak potřebují zdroje materiálů, které výuku informativně doplňují – videa, obrazové galerie, ukázky, obrázky, reprodukce, prezentace. Druhá rovina je o reálném převedení do výuky, zajímá je zkušenost s tvorbou, časová náročnost, pomůcky. „Materiální vybavení, jaká je časová náročnost zvoleného tématu, technika zpracování - zda mají žáci osvojenou nebo bude nová; inspiraci, zda téma bude pro žáky zajímavé.“

„Inspiraci, zvolení tématu, výběr techniky, zajištění pomůcek a informací k tématu, popř. videoukázky, vlastní zkušenost z tvorby, zkušenosti z předchozích prací, příprava úvodní motivace - v případě projektové výuky je časově mnohem náročnější.“

„Inspirační zdroje, ukázky děl, informace k danému tématu.“

„Inspirativní materiál pro žáky, materiály k dějinám výtvarného umění, zajištění potřebných pomůcek, vysvětlení postupu práce, časové rozvržení, kritéria hodnocení. Tvořivý přístup.“

Návrh praktické části doplnily reakce na otázku „26.Co by měl obsahovat materiál do hodin VV? Tak, aby Vám plně vyhovoval?“

Krom kategorií, které se opakovaly, tedy přehled dějin umění do současnosti, inspirační zdroje, konkrétní plány hodin a další se vyskytly i názory, že jsou si jistější vlastními materiály, protože je mají vyzkoušené nebo se obávají, že by materiál nedokázal obsáhnout jejich pojetí.

9.1 Výsledky zjištění z analýzy dat

Získaná data nám nastiňují na sesbíraném vzorku povědomí o učebnicích VV a jejich využívání. Především obsah a charakter materiálů, který učitelé během výuky VV používají. Co nalezneme v jejich přípravě na hodinu, jaké mají potřeby a nároky na případné materiály do výuky. Co by měla obsahovat a poskytovat moderní učebnice pro výtvarnou výchovu, aby jí využívali. Ze sesbíraných dat vyplývá, že učebnice pro výtvarnou výchovu se na školách vyskytují převážně po jednom kuse a slouží spíše učitelům. Pokud se žák s učebnicí setká není to z důvodu práce přímo podle jejího obsahu, ale s jejím obsahem jako textovým nebo obrazovým materiálem. Učitelé vyžadují od učebního materiálu/ učebnice VV hlavně

inspirační zdroje, očekávají od učebnice pro VV odborný zdroj, jakousi záruku a záštitu odborné kvality. Materiál, který zajistí aplikaci RVP, vypsání cíle výuky, zaštitění pojetí VV, vysvětlení, k čemu slouží, návrhy tematického plánu, splnění nároků na mezipředmětové vztahy, rozložení náplně hodin podle vhodnosti pro ročníky. Veškeré náležitosti, které se očekávají od vyučujících. Zájem o výukový materiál se dělí na dva přístupy podle záměru využívání. První klade důraz na využití jako vzoru, hledají především inspiraci na profesní úrovni. Druhý vyžaduje šíři a charakter obsahu, který je přizpůsoben pro převedení obsahu učebnice do reálné výuky. Učitelé pracují jak s elektronickými, tak papírovými materiály. Na elektronické formě upřednostňují dostupnost a variabilitu možností uplatnění. Elektronické materiály jsou snadno přístupné skrze elektronické tabule, materiál se tak lépe dostane ke všem žákům. Učitelům to pomáhá ve větší názornosti a zprostředkování žákům. Pro výkladovou část je využití elektronické učebnice ať již na tabuli nebo přes tablety, PC případně jiná elektronická zařízení pro učitele vhodnější.

Nároky na učebnici ze zjištěných dat podporují výsledky výzkumu učebnic z dřívějších odborných zdrojů, učitelé vnímají potřeby naplnění funkcí učebnice. Přehledné uspořádání je stěžejní, více se kloní pro formu skrze časovou osu, také by ocenili široké zdroje námětů, popis technik s využitím videa, obrázky, inspirační zdroje z různých oblastí s přesahy jiných předmětů. Učitelé upřednostňují vizualizaci obsahů. Upozorňují na potřebu galerie a dokumentace obsahů hodin, zájem o sdílení. Pokud mají učebnici využívat očekávají na rozdíl od doposud vydaných učebnic, také složku didaktickou a konkrétní přípravu a prvky pomáhající praktické stránce organizace výuky (časová náročnost, materiální, pomůcky). V obou případech práce s učebnicí si představují učitelé součástí materiálu kvalitní zdroj obrazového materiálu, videí, zvuku a hudby. Interaktivitu vnímají jako současný rozšiřující prvek. Tištěná podoba učebnice pro ně není tolik vyhovující. Prioritou pro ně je, aby učebnice i v elektronické podobě zachovala tvořivý charakter výuky. Rozdílnost v požadavcích a názorech, pokud jsou vyučující otevření využívání učebnice pro VV jsou realizovatelná.

Důležité je obsáhnout variabilitu, která vyplývá z výzkumu. Tedy vytvořit učebnici, tak aby obsáhla více přístupů, pojetí a nabídla variabilitu řešení práce s učebnicí. Atraktivitu vidím

v možnosti vytvořit učebnici, která splňuje nároky na učebnice a zároveň vyjde vstříc v požadavcích učitelům a žákům. Řešením je nabídnout nosič, který umožní takové široké pojetí, které učitele očekávají. Zorganizovat tuto variabilitu přehledně a uplatnitelně pro využití ve výuce. Vytvořit formát učebnice, která se bude moci postupně rozšiřovat. Nabídne možnost pracovat s obsahem, sdílení, bude zdrojem pro inspiraci a potřebných materiálů pro vlastní vytváření obsahů výuky. Nabídnou nástroje, jak upravovat a tvořit obsah, vyřešit tak specifický nárok výtvarné výchovy na její potřebu reakce k současnému dění. Zaměření výzkumu má potenciál, přesto vnímám, že se dotýká tématu povrchově a přínosné by bylo ho ještě doplnit o kvalitativní výzkum a nasbírat data přímo u vyučujících a zdokumentovat materiály, fotograficky a popsat je. Získané informace pak dále podrobit výzkumu. Přes tyto rezervy přinesl výzkum náhled do problematiky. Zjištění, že materiály učitelů a jejich nároky se drží struktury obsahu učebnic, které již byly vydány, ale potřeby pro přímou práci s učebnicí nejsou naplněny. Výzkum zjistil, že se žáci k učebnici a jejímu obsahu nedostávají a nevyužívají ji. Jistě by se dalo i konkrétněji zaměřit ve výzkumu na práci s již existujícími učebnicemi a v čem vyhovují nebo nevyhovují učitelům. Zjištěná fakta z toho výzkumu, dokázala pomoci utvořit strukturu a definovat formát pro tvorbu návrhu na moderní učebnici výtvarné výchovy.

EMPIRICKÁ ČÁST

Obsahem empirické části je vypracování návrhu a realizace makety učebnice pro využití na 2. stupni základní školy. V této části se snažím shrnout všechna vyvstálá kritéria z předešlých částí diplomové práce. V části návrh je pak slovní popis představy o fungování učebnice pro výtvarnou výchovu využívající rozhraní multimediální učebnice v online prostředí. Uvádím řešení pro kritéria, které se během zpracování tématu objevila. Projekt tak přesáhl původní verzi domněnky o vytvoření moderní podoby učebnice z formy elektronické učebnice na online prostředí. Následně ještě uvádím a popisuji podobné projekty a osobnosti, které za nimi stojí a jejich záměr. Pojetí, které naznačují se v některých ohledech shledávají s mým návrhem a podporují myšlenku vhodně zvoleného řešení tématu mé diplomové práce. Projekt, který by si kladl naprosto stejné ambice jsem nedohledala.

10 Maketa učebnice výtvarné výchovy pro 2.stupeň základní školy

Obsahuje kritéria tvorby praktické části, návrh a realizaci. Poukazuje na podobné projekty a řešení. Podrobně popisuje fungování multimediální učebnice a její obsah. Realizovaný návrh makety je pak online přístupný a příloha obsahuje části návrhů a podobu řešení.

10.1 Kritéria pro tvorbu

Tato část popisuje řešení nároků na tvorbu učebnice. Požadavky MŠMT pro schválení učebnice. RVP, didaktiku předmětu, oborová specifika, potřeby uživatele učitel a žák.

Schvalovací doložka ověřuje, zda výukový materiál respektuje Ústavu ČR a právní předpisy platné na území ČR, zda odpovídá rámcovému vzdělávacímu programu a podporuje utváření a rozvíjení klíčových kompetencí, zaměřuje se na vedení k očekávaným výstupům vzdělání. Hlídá odbornou úroveň, didaktické postupy, vhodnost materiálu vzhledem k věku žáků, pro které je určen. Nároky na jazykové, grafické zpracování a specifické potřeby oboru.

Rámcové vzdělávací programy (RVP) jsou strategií, která cílí na utváření klíčových kompetencí vzdělávání. Vzdělávací obsah má vést k uplatnění získaných dovedností a vědomostí v praktickém životě. Jsou definovány pro daný typ školy a obsahovou náplň

vzdělávacího oboru. Stanovují očekávané výstupy učiva pro každou vzdělávací oblast. Svým stanovením spoléhají na profesní odpovědnost učitelů a kladou na ně větší nároky a zodpovědnost za výsledky vzdělávání.

Stanovení RVP podporují vzdělávací obsah výtvarné výchovy dle současného pojetí VV. Poskytují možnosti pedagogům k vlastní volbě programů výuky výtvarné výchovy, různorodosti a tvůrčímu přístupu. Zároveň MŠMT skrze RVP klade za cíl definování vzdělávacího obsahu předmětu tak, aby byl vnímán jako rovnocenná součást základního vzdělávání. RVP se zaměřuje na tři oblasti: rozvoj smyslové citlivosti, uplatnění subjektivity, ověřování komunikačních účinků. Didaktika předmětu je uzpůsobena tomuto poslání. Specifikace tohoto předmětu je v jeho nezastupitelném významu zprostředkovatele poznání a chápání světa i sebe sama skrze umění. Záměrem je předmět podporující tvořivý přístup a vizuální komunikaci. (Pastorová, 2004)

„Vzdělávací oblast Umění a kultura umožňuje žákům jiné než pouze racionální poznávání světa a odráží nezastupitelnou součást lidské existence – umění a kulturu; kulturu jako procesy i výsledky duchovní činnosti umožňující chápat kontinuitu proměn historické zkušenosti, v níž dochází k socializaci jedince a jeho projekci do společenské existence, i jako neododdělitelnou součást každodenního života (kultura chování, oblékání, cestování, práce); umění jako proces specifického poznání a dorozumívání, v němž vznikají informace o vnějším a vnitřním světě a jeho vzájemné provázanosti, které nelze formulovat a sdělovat jinými než uměleckými prostředky“ (Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání, 2021).

Specifikace učebnice pro učitele jako uživatele jsou v této práci zprostředkovány skrze výzkum. Dotazníky poukazují na zájem učitele využívat učebnice. Způsob, jak jí využívat je široký a odpovídá specifickým potřebám tohoto předmětu, jak uvádím výše. Tvořivý přístup i ve zprostředkování výuky je vítaný a cílem by tedy mělo být vytvořit materiál, který bude tento záměr podporovat. Aby učitelé využívali materiál a dostal se tak obsah i přímo k primárnímu uživateli tedy k žákovi, měl by být uzpůsoben tak, aby o to vyučující měl zájem. Proto jsem zjišťovala nároky učitelů. Je to tedy formát, který by mohl pomoci k rozšíření využívání učebnic. V elektronické podobě je obsah dostupný jak pro učitele, jeho části může dále využívat i pro vlastní materiály, tak ho lépe zprostředkují žákům. Využít lze

elektronickou tabulí, tablety, PC ale obsah by měl jít i vytisknout. Pro práci se samotným obsahem učebnic – tedy projekt, výtvarná tvorba je třeba v učebnici zohlednit i didaktickou část a vytvořit i přípravu pro učitele, zprostředkovat mu učební pomůcku, která mu bude vzorem, inspirací i nabízet více možností využití.

Potřeby žáka jsem ověřovala během tvorby individuálně na vzorku žáků 2.stupně základní školy. Šlo již o konzultace makety, práce s ní, získání připomínek, nápadů a názorů žáků formou konzultací. Žáci ocenili možnost mít místo pro vedení online galerie svých prací. Práce jsou na nástěnkách ve škole nebo to jsou věci, které nelze vystavit, v galerii by byly fotky i z průběhu práce z hodin. Zaujala je možnost mít je dostupné z domova a na neomezenou dobu. Výkresy nebo výtvary nejsou cílem hodiny a žáci vnímají, že jde často o dlouhodobě neudržitelné materiály. Možnost je mít zaznamenaná elektronickou formou jim dává pocit záznamu jejich aktivity, zhodnocení a uložení vzpomínek. Formát učebnice, kde by byla možnost přístupu k informacím z výkladu učitele pro ně byla vítaná novinka, rozhodně přijatelnější než si vést sami fyzicky sešit. Atraktivní pro ně byl nejen formát, ale i možnosti podívat se samostatně na video s postupem, zadáním. Zajímavé pro ně bylo oživení výuky interaktivní hrou. Na práci s elektronickým materiálem, učebnicemi, cvičeními a multimediálním obsahem při výuce jiných předmětů jsou zvyklí. Na škole, kde konzultace probíhaly žáci pracují během výuky různých předmětů s elektronickou tabulí denně a s tablety několikrát za týden.

10.2 Návrh

Při návrhu jsem čerpala z odpovědí na výzkumné otázky, dle odborné prostudované literatury a dostupných materiálů. Vyústění do praktické roviny této diplomové práce je realizace výtvarného a didaktického projektu, který čerpá obsah a podobu z předešlých částí této práce. Projektem se snažím o vytvoření návrhu na učebnici, která by zastoupila materiály, které využívají učitelé v pedagogické praxi do formy učebnice. Záměr vytvořené makety je nástin podoby a fungování moderní učebnice pro výtvarnou výchovu.

Elektronická učebnice

Nosičem je elektronická podoba. Takovýto formát by měl umožnit široký záběr, který je potřeba pokrýt, aby se materiál dokázal přizpůsobit všem zmiňovaným nárokům a spočívá

v něm také aktualizace a modernizace. Od této volby očekávám vysokou dostupnost a možnosti využití. Nejprve jsem zvažovala formát aplikace, realizovaný je formát online prostředí, které umožňuje multimediální zpracování. Lze tak využít obsahy v textovém formátu i audiovizuálních materiálů. Další složkou je interaktivita, oboustranná komunikaci mezi uživatelem a učebnicí a hypertextové zpracování učebnice využívá víceúrovňový přístup, umožňující práci s obsahem různými směry. Online prostředí také umožňuje překročit rámec pouhé statické učebnice a za podmínek správcovské péče lze učebnici rozšířit o aktuální informace ze světa umění a kultury, nabízet výstavy, umožní přípravy sdílet, vytvořit oborové prostředí, příspěvky dokumentace z tvorby a prací vytvoří galerii, kterou lze používat k inspiraci a jako portfolio žáka i pro potřeby učitele. Přístup k učebnici, její možnosti a dostupnost je zajištěna zvoleným formátem.

Návrh učebnice je tedy přístupný přes webové stránky, nabízí možnost přihlásit se jako uživatel učitel a žák. To má zásadní vliv na možnosti využití.

Některé části jsou společné, celou dobu provází uživatele sjednocený vizuální styl a grafické uspořádání se symboly pro lepší orientaci.

Učitel

Řešení multimediální učebnice nabízí využití více způsobů uspořádání učiva. Učitelé využívají současné učebnice jako zdroje pro vlastní přípravy. Učebnice by dle návrhu s touto variantou počítala a vycházela by jim vstříc, jako zdroj inspirace a materiálů, které lze stáhnout, vytisknout nebo promítnout. Na vytvoření profilu si skládat vlastní materiál, uložit si ho nebo sdílet. Využít jednotlivé prvky dle vlastního uvážení.

Druhou cestou je pak cíl přizpůsobit učebnici učiteli tak, aby jí využíval přímo pro výuku. Zjištění o dostupných učebnicích, které odpovídají dnešnímu pojetí VV vypovídají, že jako důvod proč jí učitelé nevyužívají, po vlivu, že jako učitel tvůrčího předmětu mají zájem si tvořit obsahy sami, jim chybí podrobnější zaměření na přípravu na hodinu. Mají zájem o přehlednější informace o tom, co bude učitel potřebovat na hodinu a čeho se lekce v učebnici týká, na co se zaměřuje i z hlediska RVP, předpoklad časové náročnosti, materiál potřebný pro tvorbu. V učitelské sekci pedagog nalezne didaktický obsah výtvarné výchovy v podobě

plánů a příprav, tedy organizační složku obsahující popis nabízejících navázání na RVP, odhad časového rozvržení jednotlivých zadání, nároky přípravy na materiál pro tvorbu. Složku výtvarných technik a popisy postupů použitých v projektu.

Obsah učebnice zohledňuje rozličnost přístupů k výuce výtvarné výchovy. Snaží se nabídnout atraktivní podání a obsáhnout šíři kultury a umění. Dle RVP pracovat s historickými souvislostmi využít společenské kontexty formující umění a kulturu.

Skrze projekty, které se zaměřují na řešení pomocí výtvarné výpovědi, výtvarného zpracování, ale i úkoly zaměřené na poznávání, vytváření nových vědomostí, dovedností, procvičování a ověřování. Vedou k reflexi, komunikaci, různým přístupům hodnocení. Poskytují příležitost pro uplatnění vlastní výpovědi, hru, experiment.

Učebnice v návrhu využívá metody slovní, skrze výkladový text, práci s textem. Obsahuje názorně demonstrační i dovednostně-praktickou metodu, která převažuje. Využívá také hry, situační metody a diskusi. Nabízí interaktivní cvičení a prvky pro motivaci, atraktivitu i k samotné tvůrčí činnosti. Využívá k motivaci, výchovnému působení a tvořivé části nejen text, ale i materiál obrazový, animaci, videa a zvuky. S učebnicí lze pracovat jak frontálně, tak některé projekty směřují na skupinovou spolupráci a zároveň individuální práci.

Učitelům se nabízí více možností, jak využít organizační strukturu. První ze způsobu je přístup na hlavní obrazovku, motivem je časová osa dle dějin umění s prokliky na kapitoly dle tohoto řazení. Každé období má svůj umělecký směr, vybrané představitele, informační text uvádí kontexty k době, výtvarné teorie, jasně a srozumitelně popisuje umělecký směr, představí fakta o umělci a jeho tvorbě. Kapitola také obsahuje přesah do běžného života nebo k jiným uměleckým dílům nebo oborům. Výrazy, které by žáci nemuseli znát nebo jsou stěžejní pro teorii jsou zvýrazněné. Interaktivní prostředí umožňuje rozkliknout výraz a zobrazit vysvětlení. Interaktivita napomáhá čitelnosti a zobrazuje jednotlivé části podle volby. Materiál je doplněn souvisejícím obrazovým materiálem, měl by obsáhnout oblasti umělecké dílo (obraz, prostorové, užité umění, architektura, atd.), dokumentární fotografii a materiál vyobrazení života kolem nás, tak, aby došlo k vytvoření představ tématu do kontextů s běžným životem žáka. Využít videa pro zprostředkování představy o široké škále výtvarných technik nebo postupu práce. Využívat známe i neznáme autory, propojovat souvislosti napříč uměleckými směry i dobou, Uchopit téma nejen z pohledu dějin umění,

ale využít tento běžný přístup jako bezpečné známé prostředí a vtáhnout uživatele učebnice do prostředí, které vede k rozšíření jeho pojetí výtvarné výchovy.

Učitel má přístup k obrazovému materiálu, aby s ním mohl dále pracovat dle svých potřeb. Další způsob práce s učebnicí je využití menu přes témata. Témata se dělí na oblast zájmu, člověk, věc, pocity, zvíře, rostliny, rituály a zvyky, barva a čára, pohyb atd. Toto zobrazení využívá obsahu z časové osy, ale pracuje s ním z zcela jiného pohledu. Umožňuje se zaměřit na různé přístupy k těmto tématům a variabilitu výtvarných řešení. Na příkladu vyjádření pomocí barevných ploch si žáci prohlédnou odlišné příklady uměleckých děl z různých uměleckých slohů. Následně pracují na vyjádření svých pocitů dle vlastního komunikačního jazyka skrze výtvarnou tvorbu, využívají rozdílné barevnosti i způsobu nanášení barev. Pokud by učitel přistupoval k výuce přes časovou osu našel by tento úkol u příslušných uměleckých slohů, ze kterých jsou vybrány ukázky.

Rozhraní pro učitele je rozšířeno o materiál didaktický, a především obsahuje přípravy na hodinu: strukturu zadání; název; cíle/výstupy, tedy záměr výuky a možnost si po odučené hodině zapsat výsledek výuky a poznámky k průběhu. Metody, které budou využity v hodině dle přípravy. Obsah z výtvarného umění, mezioborovost. Výklad je zprostředkován v učebnici a učitel se může odkazovat na práci s tabletem nebo ho promítnout frontálně. Učebnice má v náhledu pro učitele témata pro všechny věkové kategorie 2.stupně ZŠ, funkcí filtrace lze vybrat zobrazení výtvarných úkolů pro konkrétní ročníky. V přípravě je prostor pro uvedení předpokládaných časových požadavků a po realizaci lze doplnit vlastní dobu trvání. Program by umožňoval pak zobrazování průměru dle sesbíraných údajů. Výtvarná technika využitá u konkrétní přípravy by odkazovala do části výtvarné techniky a postupy. Krátký postup je slovně popsán a napomáhala by obrazová galerie s dokumentací. Návrh počítá s dotvářením obsahu učebnice jejími uživateli. U každé výtvarné činnosti je seznam pomůcek a hmotného materiálu. Zadání je dostupné i v rozhraní žák a mohou si ho tak kdykoliv zobrazit. Forma hodnocení a reflexe jsou doporučeny. Slouží pro poznamenání o naplnění cíle a pro zpětnou vazbu pro žáky. Pro učitele je dostupný i prázdný vzor pro vlastní tvorbu a možnost uložení. Průřezová témata jsou zařazena přes témata a jsou označena symboly, podle kterých se může vyučující orientovat. Mezipředmětové vztahy jsou uváděny v přípravách na hodinu.

Dalším bodem rozšířeného využití je galerie audiovizuálního materiálu, podle kapitoly a témat umožňuje využívat obsažené materiály. Tedy i přípravy, ty lze upravovat, vytvářet a sdílet. Budou pak k zobrazení ostatním uživatelům na učitelském rozhraní.

Galerie výtvarníků je prostor pro ukládání tvorby žáků a jejího průběhu, vkládat je smí učitel i žák.

Součástí je i prostor pro aktuální dění tedy odkazy na akce ze světa umění, vernisáže, výstavy, galerie, obsah funguje formou nástěnky příspěvků. Obsah tvoří nejen autor učebnice, ale také registrovaní uživatelé. Tato složka se snaží zaštitit potřeby sdružování členů oborové profese, podporu a také specifickou potřebu aktualizace a reakce umění na současné dění. Proto je počítáno s obnovováním obsahu skrze autora i uživatele.

Žák

Pro žáky je pohyb v učebnici stejný, tedy časovou osou nebo podle symbolů témat. Prostředí je členěné výrazným výtvarným zpracováním a obohacené o interaktivní prvky, které mají motivovat k bádání v obsahu učebnice. Žákovi se zobrazují jednotlivě dle volby výkladový text obrazový materiál, případně další audiovizuální materiály a interaktivní cvičení. Obsah je uzpůsoben podpoře samostatnosti a umožňuje prohlubování znalostí na základě vlastního zájmu. Interaktivita je využívána na hry, procvičování i samotné výtvarné úkoly. Výtvarné úkoly, interaktivní hry a cvičení si může žák procházet sám, má možnost si obsahy ukládat do složky Moje materiály a využívat i Galerii výtvarníků – dokumentace tvorby. Mám možnost do ní nahrávat své práce, zobrazovat si obsah ostatních. V části Moje materiály si může tvořit poznámky k výuce, zadání, vkládat odkazy a další materiály. Učebnice počítá s možností připojení internetu a práce žáků s vyhledáváním a prací s obsahem. Žák má také přístupnou sekci Výtvarné techniky a postupy s popisem, obrazovým a video materiálem. Samotná učebnice pro žáka má vytvářet místo, kde nalezne potřebné obsahy, a může zde i vytvářet vlastní portfolio.

Výtvarné úkoly jsou různého zaměření a cílem je motivovat žáka a učitele obsah učebnice využívat a dojít k tvořivému přístupu a vizuální komunikaci. Úkoly vedou k příležitosti pro objevování vztahů mezi jednotlivými druhy umění. Vytváří prostředí pro uplatňování různorodosti výrazových prostředků skrze hledání možností řešení témat.

Projekty vytvářejí situace pro osobité vyjadřování. Vyzkoušet si role tvůrce, interpreta, diváka. Zájem experimentovat s škálou výtvarných prostředků, technik, postupů. Mít příležitost si je osvojit. Nabídnout řešení pomocí kresby, malby, grafiky, prostorové tvorby, vyzkoušet si návrh designu, animaci, komiks, fotografii videotvorbu, dramatické i improvizální prvky. Učebnice nabízí ještě slovník pojmů, odkazy, pracovní listy, které může využít jak učitel, tak žák.

Vzhled makety učebnice výtvarné výchovy by měl odpovídat zaměření na výtvarnou výchovu, nesmí postrádat, ale již zmiňované preference jejich budoucích uživatelů, aby se ujal. Vzhled by měl být přehledný a zároveň podnětný. Návrh je tvořen pro online prostředí, s prvky využitelnými v tištěné podobě (např. pracovní listy, přípravy do hodin). Učebnice obsahuje jak přímé aktivity pouze v tomto prostředí, tak i mimo něj. Podoba učebnice výtvarné výchovy by měla odrážet svůj charakter. Výběr obrazových materiálů pro současnou učebnici VV v elektronické podobě by měl zohlednit hledisko kvality vkládaných obrázků a fotografií, tedy umísťovat je do učebnice vždy ve vysokém rozlišení a v tiskové kvalitě.

10.3 Podobné projekty

Na základě stanoveného návrhu jsem hledala, zda podobné projekty již neexistují a uvádím materiály podobného charakteru.

Portál Učitel21

Zaštituje ho Pedagogická fakulta Univerzita Palackého v Olomouci. Jeho myšlenkou je záštit příležitost pro diskuzi, zaměřují se především na inovaci a pedagogická témata. Portál informuje o novinkách, trendech, obsahuje odborné materiály akademická odbornosti a z praxe. Nabízí prostor pro sdílení a motivaci, tipy do výuky a našla jsem zde i digitální vzdělávací zdroje do výtvarné výchovy (webová stránka Portál Učitel 21, 2022).

Dostupné na: <https://www.ucitel21.cz/v%C3%BDtvarn%C3%A1-v%C3%BDchova>

Multimediální-projekty.cz

Webová platforma je zaměřená na vzdělávání, účelem je představit možnosti multimediální projektové metody a způsob uplatnění ve výuce. Nalezneme zde zprostředkování výuk, učí projektovou metodou multimediální výuku a technické dovednosti. Vzdělává v oblasti digitálních obsahů z pohledu estetiky a kritického myšlení. Zaměřují se na kreativní i pasivní užívání. Záměrem je téma dostat do výuky. S projektem je spojen Mgr. et MgA. David Bartoš, pedagog na střední umělecké škole, který působí v oblasti volného umění i komerční tvorby, intermediální umělec a kurátor. Je zakladatelem výstavních a vzdělávacích projektů (galeriecyril.cz, basement-project.art). Další je prof. Mgr. Vladimír Havlík působící na KVV PdF UP, kde vede ateliér Intermédia, je aktivním umělcem, autor odborných uměleckých i vzdělávacích publikací. Dostupné na: <http://multimediální-projekty.cz/index.php> (webová stránka Multimediální projekty, 2022).

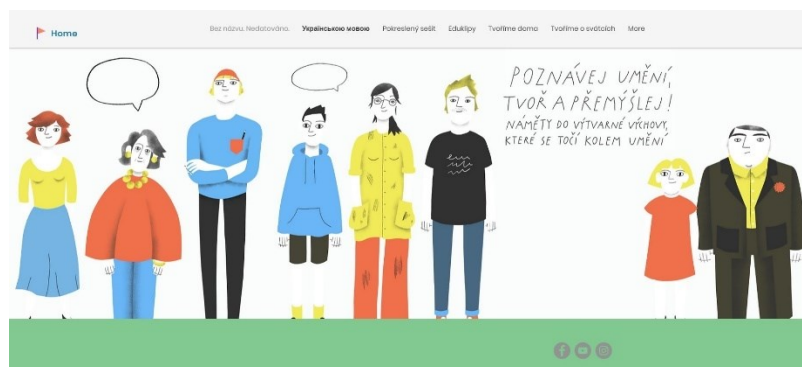
Obrázek 12: video výuka Multimediální-projekty.cz

Bez názvu. Nedatováno

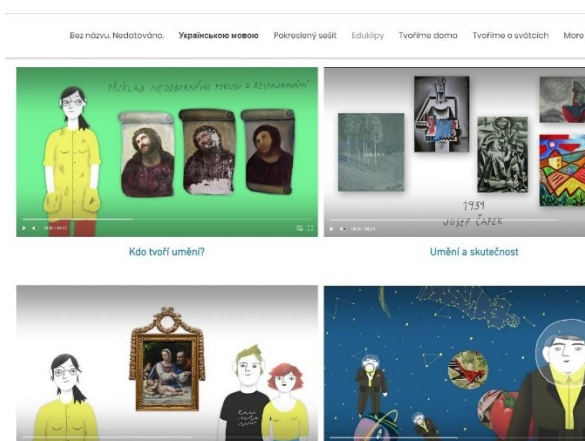
Portál pro metodickou podporu vyučujících výtvarné výchovy, muzejní a galerijní edukaci nabízí svůj obsah učitelům i rodičům a žákům. Zastituje ho katedra výtvarné výchovy PdF UP ve spolupráci s muzei a galeriemi nabízí metodiku pro výchovu uměním, řadu pracovních listů, eduklipy a další vzdělávací zdroje a tipy pro edukační aktivity.

Nabízí inspiraci pro výuku, zaměřující se na výtvarné umění. Garantkou projektu je Doc. Petra Šobánková, Ph.D., působící na katedře výtvarné výchovy Pedagogické fakulty Univerzity Palackého v Olomouci, zabývá se didaktikou výtvarné výchovy, muzejní a

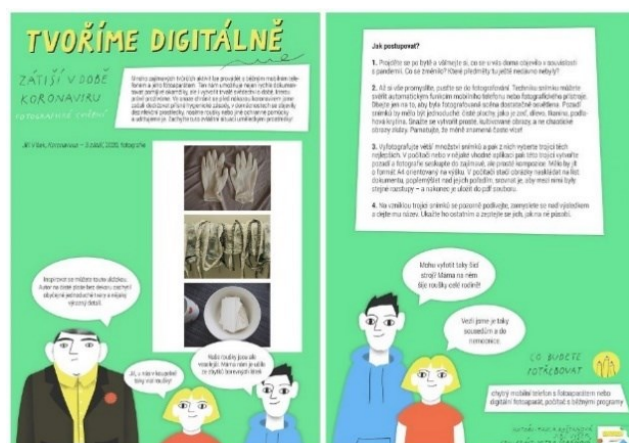
galerijní pedagogikou. S projektem je také spojen Mgr. Marek Šobáš, Ph.D., působící v Muzeu umění Olomouc. Dostupné na: <https://www.nedatovano.cz/tvorime-digitalne> (webová stránka Bez názvu. Nedatováno, 2022).

Obrázek 13: Bez názvu. Nedatováno – podoba webové stránky

Obrázek 14: Bez názvu. Nedatováno – videa

Obrázek 15: Bez názvu. Nedatováno – výukový materiál

IGELITART! - NAZEMI.CZ

Příručka pro učitele výtvarné výchovy – IgelitArt! je zaštitěna britskou organizací RISC a October Gallery. Jedná se o řadu příruček pro učitele. Má za cíl propojení současného světového umění, designu a aktuální celosvětová témata. Tématem je *Výchova k myšlení v evropských a globálních souvislostech a Environmentální výchova i do hodin výtvarné výchovy*. Příručka je volně ke stažení a obsahem jsou 4 navazující výukové bloky, využitelné pro všechny věkové kategorie. *Žáci procházejí cestu od hledání vlastního propojení s Čínou, přes prozkoumávání zajímavých výtvarných technik až po získávání informací o plastovém odpadu a o možnostech jeho snižování*. Blok obsahuje více aktivit, hlavní aktivita je výtvarná. Žáci tvoří igelitové moře, využívají fotografii, tvoří z použitých materiálů nebo malují. Dostupné na: <https://nazemi.cz/igelitart/> (webová stránka Nazemi.cz, 2022)

Hlavní aktivita – MAPA MÉHO OKOLÍ

Vyberte si podle variant úvodní aktivitu, varianty na sebe navazují:

A Žáci vytváří mapu svého okolí společně s celou třídou či v menších skupinách.

Žáci pracují dohromady, mohou tedy navzájem reagovat na svoje nápady a vytvářet společné dílo. Tato varianta je vhodná i pro mladší žáky. Je také časově méně náročnější.

Začněte:
Teď jsme si zmapovali místo, kam vyrážíme. Nyní se podíváme, odkud se na cestu vydáme – jak to vypadá u nás doma, kde žijeme.

Rozděte každému žákovi ve skupině jeden papír A4 a vyzvěte je, aby každý z nich nakreslil či namaloval svůj dům (použijte mastné pastelky, voskovky, pastelky). Poté žáci domy vytrhají či vystihnou a nalepí do zbylého prostoru na společný velký arch papíru z úvodní aktivity (se záznamy z brainstormingu). Nakonec mohou dotvořit společný prostor kolem domů (např. dokreslit řeky, lesy, ulice, stromy), aby vzniklo „město“ a jeho okolí, kde všichni žijí.

Pokračujte (platí pro obě varianty)
Když mají žáci mapu hotovou, rozdělte je do skupinek (nejso-li v nich) a do každé skupinky rozděte jednu sadu rozstíhaných listů s názvy předmětů z přílohy č. 1. Vyzvěte žáky, aby si mezi sebou ve skupince papírky rovnoměrně rozdělili a pro předměty uvedené na listech našli ve svých mapách místo. Napovězte, že např. střešní prach nemusí být doma, ale že ho lze najít někde jinde ve městě (např. v muzeu), nebo kompas mohou najít např. v obchodě s outdoorovým oblečením apod. Počet rozdáných předmětů (listůčeků) závisí na velikosti skupin a věku žáků (pro mladší děti postačí např. jen dva předměty na jednoho žáka). Pozor – v této části hodiny ještě neprozrazujte, že všechny předměty pocházejí z Číny.

Sami si zvolte, zda mají žáci předměty kreslit či malovat na zvláštní papír, pak je vytrhat a nalepit do mapy, nebo jestli je stačí do mapy rovnou nakreslit. Rozděte žákům krátké informační kartičky se zajímavostmi k daným předmětům (příloha č. 2), pro které hledali ve svých mapách místo.

B Žáci vytváří mapy svého okolí samostatně.

Tato varianta je vhodná hlavně pro větší skupiny (až 30 žáků), zejména nemůžete-li měnit prostor třídy a nechat studenty pracovat ve skupinách.

Začněte:
Teď jsme si zmapovali místo, kam na naši cestě vyrážíme. Nyní se podívejme, odkud se na cestu vydáme. Vytvoříme si mapu místa, kde žijeme. Nejprve dejte žákům čas popemýšlet nad mapami obecně. Pomozte jim následujícími otázkami: Jaké různé druhy map znáte? Čím se mohou mapy lišit? A proč?

Poté zadejte úkol
Existují různé mapy podle toho, na co se zaměřují (např. čemu a komu slouží). Nyní je na každém z vás, abyste si sami vytvořili mapu svého okolí (může to být např. okolí domu, kde bydlíte, nebo okolí školy, kam chodíte, či přímo celá čtvrť, město atd.). Rozhodněte se, na co se chcete v mapě zaměřit, co je pro vás osobně důležité. Aby byla mapa zajímavější, vyberte tři fotografie z časopisů a vlepíte je do ní. Měly by to být obrázky, které souvisí s vaším okolím.

Rozděte žákům papíry (A4 nebo A3) a dejte jim k dispozici připravené vystřižené obrázky z časopisů či samotné časopisy (zde je ale riziko, že si je značnou prohlížet a číst).

1 Po hedvábné stezce > Netradiční cestování > Igelit v hledáčku > IgelitART

11

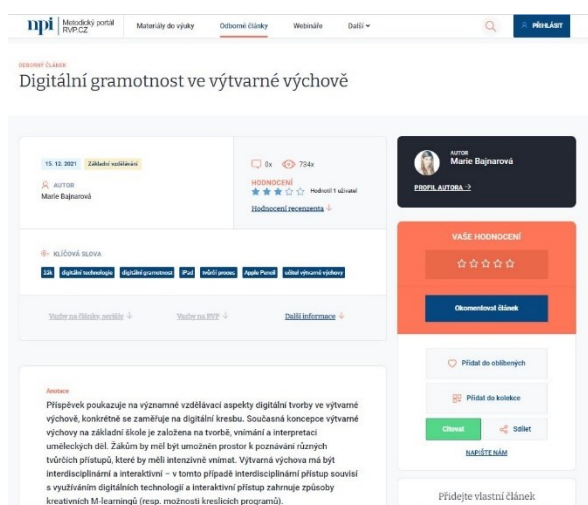
Obrázek 16: IgelitArt! - výukový materiál 1

RVP.cz

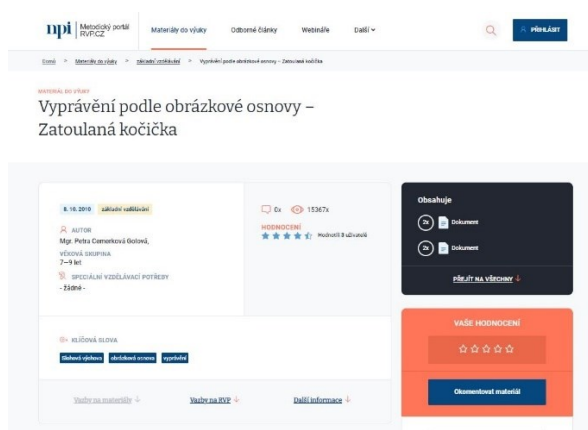
Je Metodický portál pro učitelů a na podporu zavedení rámcových vzdělávacích programů ve školách. Záměrem je prostředí, pro inspiraci a předávání zkušeností. Předností je garance obsahu. Nalezneme zde odborné články, materiály do výuky, webináře a úložiště materiálů.

Dostupné na: <https://clanky.rvp.cz/clanek/22863/DIGITALNI-GRAMOTNOST-VE-VYTVARNE-VYCHOVE.html>

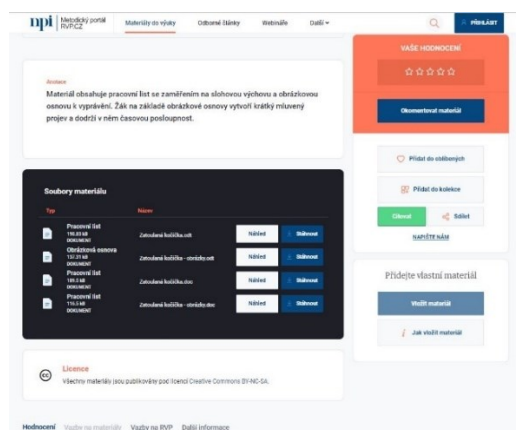
(webová stránka RVP.cz, 2022).

Obrázek 18: webová stránka RVP 1

Obrázek 19: webová stránka RVP 2

Obrázek 20: webová stránka RVP 3

DUMy.cz

Je internetový portál, pro pedagogy školy. Nabízí prostředí pro tvorbu, sdílení a archivaci digitálních učebních materiálů (DUM). Nabízí volně přístupný nástroj na pro ukládání a sdílení ověřených kvalitních výukových materiálů pod záštitou projektu z Evropských fondů. Dostupné na: <https://www.dumy.cz/> (webová stránka dumy.cz, 2022).

Obrázek 21: DUMy.cz hlavní stránka webu

Renesance. Výtvarné umění...

DUM číslo 97845

Náhled Stáhnout

Vkladatel: Věra Burešová
Licence: CC-BY-NC-SA
Počet stažení: 1696
Publikováno: 19.08.2013

Zařazení: Středněškolské vzdělávání a gymnázia » Umění a uměleckořemeslná výroba » Šablony » ŠŠ » Šablona III/2

Hodnocení:
Odborník: ★★★★★
Uživatelé: ★★★★★

Doporučte DUM
Citujte DUM
Klikněte ZDE

Anotace:
Materiál je možno využít pro rozšíření učiva. Obsahuje konfrontaci výtvarného umění a architektury na pozadí hudebních ukávek. Materiál má pomoci studentům pochopit funkci hudby v renesanci v širších souvislostech. Vědomosti mohou být kontrolovány pomocí interaktivního kvízu a opakováním pojmů.

Klíčová slova: renesance výtvarné umění, renesance architektura
Relevantní materiály: Další materiály autora
Další materiály stejné kategorie
Další materiály školy

Vaše zkušenosti s využitím ve výuce

1. Petra Řezáčová 19.08.2013
Velmi zajímavě a poutavě zpracovaná prezentace včetně výplného opakování pojmů na konci prezentace.

Pro možnost komentování musíte být přihlášení

Název: LITERATURA – Josef Čapek (životopis, výtvarné dílo, novinářská tvorba)

Vkladatel: Ludmila Handreichová
IČ školy: 75005824
Publikováno: 18.10.2012
Typ souboru: pptx
Hodnocení: Odborník: ★★★★★ Uživatelé: ★★★★★

Název: Baroko. Výtvarné umění. Architektura.

Vkladatel: Věra Burešová
IČ školy: 62033026
Publikováno: 19.08.2013
Typ souboru: ppt
Hodnocení: Odborník: ★★★★★ Uživatelé: ★★★★★

Název: Renesance. Výtvarné umění. Architektura.

Vkladatel: Věra Burešová
IČ školy: 62033026
Publikováno: 19.08.2013
Typ souboru: ppt
Hodnocení: Odborník: ★★★★★ Uživatelé: ★★★★★

Název: Osmisměrka - výtvarné potřeby

Vkladatel: Jana Kalvasová
IČ školy: 60816945
Publikováno: 04.09.2013
Typ souboru: doc
Hodnocení: Odborník: ★★★★★ Uživatelé: ★★★★★

Obrázek 22: DUMy.cz prostředí stránek

Pomoc učitelům

Webová stránka s jednotlivými příspěvky, obsahuje přípravy, námět do výuky, odkazy na další zdroje, knihy, publikace elektronické zdroje. Zaměření je spíše na 1.stupeň. Dostupné na: <http://www.pomocucitelum.cz/katalog-ucebnich-materialu/vytvarna-vychova.html> (webová stránka pomocucitelum.cz, 2022).

REGISTRACE PŘIHLÁŠENÍ: Váš e-mail: HESLO: OK

POMOC UČITELŮM

HLAVNÍ STRÁNKA MATERIÁLY SEMINÁŘE NOVINKY DISKUZE NÁPOVĚDA SOUTĚŽ PARTNEŘI

Domovská stránka -> Katalog materiálů -> Výtvarná výchova -> Podzimní svítání

VYHLEDAT V MATERIÁLECH

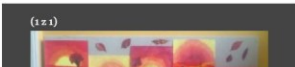
HLEDAT

Seřadit podle: **stáří sestupně** Další možnosti vyhledávání...

MATERIÁLY PODLE PŘEDMĚTŮ

Aj (211)	Bio (15)	Čj+Lit (102)	Dej (7)	FG (7)	FJ (41)	Fy (14)
Hv (18)	CH (6)	Inf (5)	Mat (78)	NJ (49)	ostatní (140)	Prv (52)
Př (32)	Prv (30)	RJ (3)	Svátky, výj (75)	Šp (16)	TV (14)	VL (18)
Vv (199)	Z (24)					

PODZIMNÍ SVÍTÁNÍ

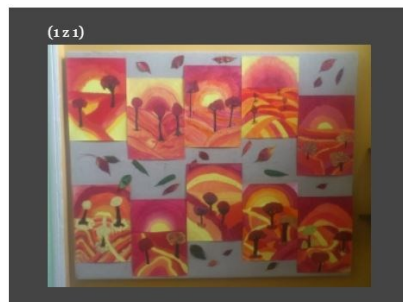
Výborné cvičení na míchání barev. Temperové barvy: žlutá, oranžová, červená. Vytvořit iluzi prostoru, kopci a cest, doplnit o podzimní stromy. Práce šestáků.

PŘÍBUZNÉ MATERIÁLY

- Recyklace starých žárovek - nádherná... Staženo: 4549
- Ptačí budka Staženo: 3176
- Podzimní listy Staženo: 3
- Pestrobarevný podzim Staženo: 2

Obrázek 23: Pomoc učitelům hlavní stránka webu

PODZIMNÍ SVÍTÁNÍ

Výborné cvičení na míchání barev. Temperové barvy- žlutá, oranžová, červená. Vytvořit iluzi prostoru, kopců a cest, doplnit o podzimní stromy. Práce šestáků.

kategorie: Výtvarná výchova

autor materiálu: Hanny

určeno pro: Základní školy

vloženo: 26.02.2015

hodnocení: ★★★★★ ohodnoťte! (hodnoceno 0x)

staženo: 9054 x

Nasli jste v materiálu chybu? Nahlašte nám ji

Soubory

[10177957_552154848218712_3688151668068908255_n.jpg](#)

Diskuze

[vložit příspěvek do diskuze](#)

žádné příspěvky

Obrázek 24: prostředí webu

10.4 Realizace makety

Realizace probíhala nejprve sestavením obsahu. Pro realizaci byly vybrány jen některá témata skrze dějiny umění a témata pro projektového zpracování.

Vizuální vzhled vychází z charakteru učebnice výtvarné výchovy, snaží se odpovídajícím způsobem, citlivě, evokativně vyjádřit pojetí a obsah jednotlivých kapitol. Spolu s ostatními prvky učebnice a typografickým provedením vytvořit výtvarné zpracování, které tvoří vhodné inspirující, motivují prostředí odpovídající moderní učebnici pro výtvarnou výchovu. Realizace měla za cíl využít výhody multimediálního materiálu s interaktivními prvky. Vychází z empirického výzkumu obsahu materiálů výtvarné výchovy učitelů vyučujících výtvarnou výchovu na 2.stuni ZŠ. Vytvoření podléhá zjištění z teoretické části, preferencí zjištěných u oslovených pedagogů a odpovídá obsahu materiálů používaných v hodinách výtvarné výchovy zjištěných dle výzkumu této práce. Prostředí nabízí rozhraní pro učitele a žáka, které se odlišuje materiály navíc pro uživatele v roli učitel. Organizačně bylo náročné sepsat všechny složky, které budou součástí učebnice. A utřídit je tak, aby

odpovídaly způsobu zobrazování v elektronické podobě. Vzhled stránek se liší dle vybraného uměleckého slohu. Provedení je výtvarným vyjádřením prvků a charakteru odkazujícího na něj. Ilustrace se snaží přiblížit výtvarné prostředí pomocí symbolů, stylizací známých děl, prvků architektury, výtvarných pomůcek, animací. Snahou ilustrací je zůstat čitelné pro žáka, a přitom nebýt zcela realistickou kopií. Pro vytvoření uživatelsky příjemného prostředí nevyužívá učebnice jen materiál pro výuku, ale dotváří vzhled právě ilustracemi a výtvarným zpracováním do autorského díla. Vzhledem se tak přibližuje k populárně naučné literatuře, kterou uvádím v prostudovaných materiálech. Realizovaná podoba pracuje s digitální koláží, různorodými materiály, především skenování různých papírových a kartonových materiálů, různé barvy a struktury. Snaží se tak odkazovat na tvůrčí charakter předmětu, který učebnice respektuje. Zároveň učební materiál využívá grafické úpravy a vektorových prvků. Ilustrace doplňují obsah se váží se k výkladu a látce. Symboly slouží pro lepší orientaci a přehlednost.

Tvorba zahrnuje kombinaci práce s fotografií, kresbu linkou, techniku koláže, skenování a digitalizace vzorků papírů, struktur látek a dalších hmotných materiálů a úpravu obrazu v počítačových programech. Nedílnou součástí je i práce s typografickými programy a úprava prostředí učebnice v její digitální podobě. Stejně tak animace vznikají jako autorské ilustrace a dotvářejí se v pomoci programů a naprogramování interaktivity stránek. Z výzkumu vyplývá, že uživatelé se přiklání k elektronické podobě, ale nezvrhují tištěné materiály tam, kde to má svá odůvodnění. Proto jsou některé komponenty určené pro tisk. Stejně tak úkoly obsažené v kapitolách mají některé užití v multimediálním prostředí a vždy nabízejí i tvořivé výtvarné projekty, hry, experiment, které jsou zcela mimo digitální prostředí nebo jen využívají některé z funkce.

10.5 Shrnutí realizace

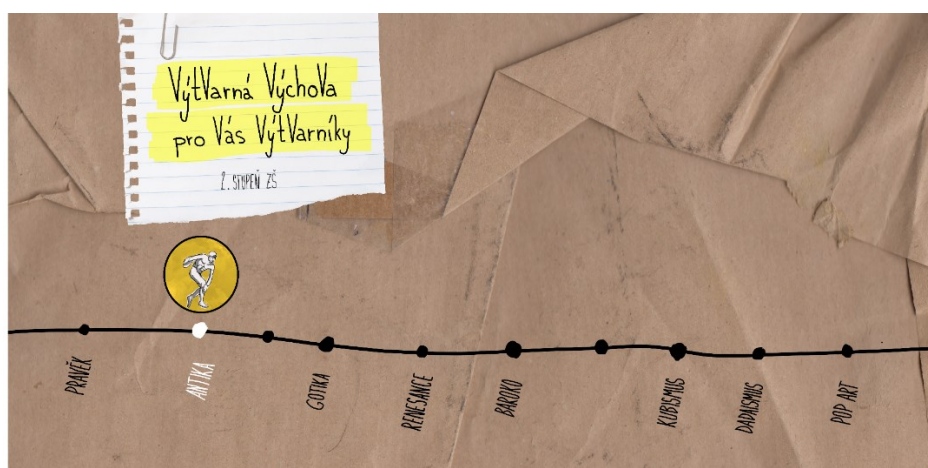
Obsah z didaktického hlediska naplňuje současné pojetí VV, nároky MŠMT na učebnice, naplnění RVP, využívá zjištění z empirické části, zohledňuje nároky na učebnici VV zjištěné v teoretické části. Praktická část definuje návrh, popisuje postup práce a realizaci.

Zpracování využívá předností multimediálních možností, vzhledem se odlišuje od elektronických učebnice jiných předmětů, aby vystihl charakter práce s učebnicí výtvarné

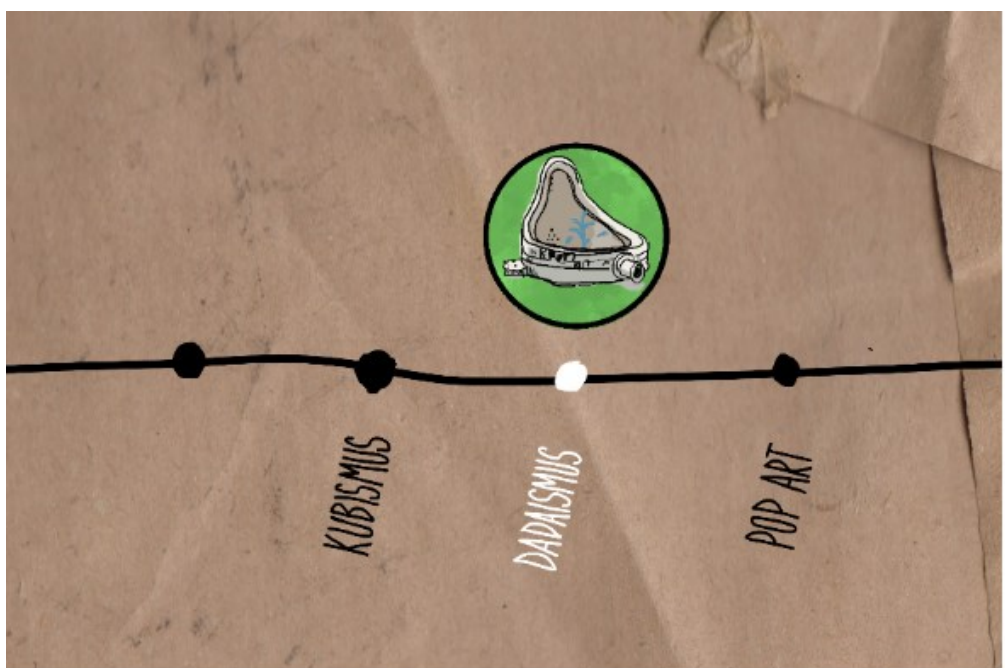
výchovy. Návrh učebnice čerpá z konceptu tištěných učebnic VV, rozšiřuje jejich možnosti a obsahově vede k současnému pojetí předmětu. Technická náročnost je postupem nároků mnohem větší, než jaká byla očekávání a pro skutečnou realizaci v plnohodnotném využití je zapotřebí oslovení odborných tvůrce elektronického rozhraní. Programovací nároky předčily mé schopnosti. Proto zůstává realizace pouze u návrhu a vytvoření makety. Přínos práce je v obsáhnutí problematiky a promyšleném nástroji realizace. Vyřešení východisek, které jsem si v průběhu práce stanovila. Maketa praktické práce je dostupná na: http://muvv.chytrak.cz/Aplikace_test/index.html

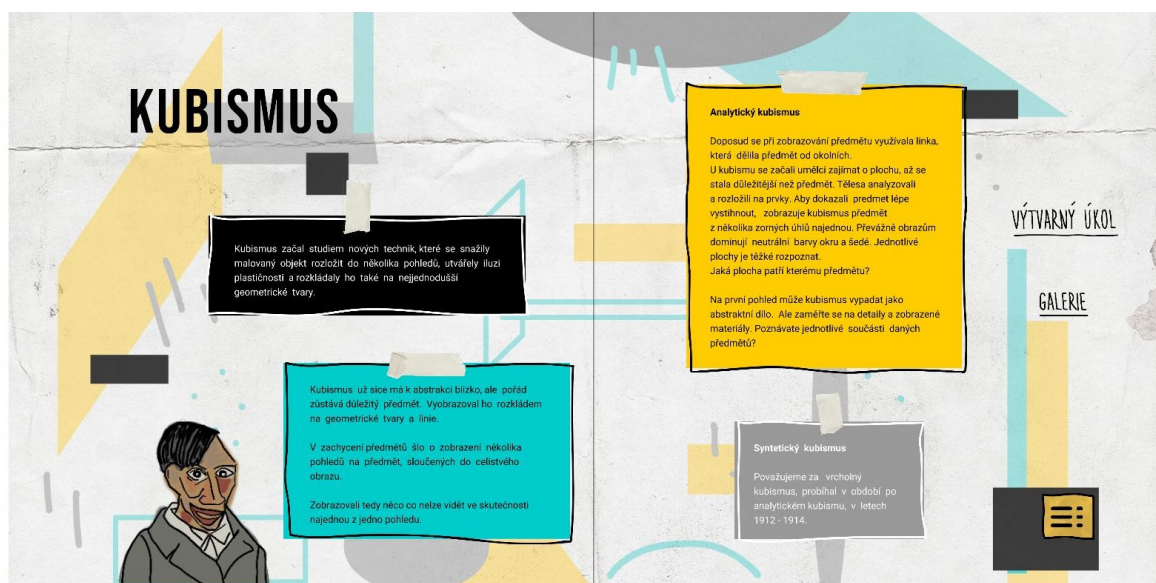
Obrázek 25: Maketa moderní učebnice pro 2.st.ZŠ v online prostředí

Obrázek 26: Maketa moderní učebnice pro 2.st.ZŠ v hlavní menu

Obrázek 27: Maketa moderní učebnice pro 2.st.ZŠ v detail interaktivních prvků

Obrázek 28: Maketa moderní učebnice pro 2.st.ZŠ kapitola Kubismus – výkladový text

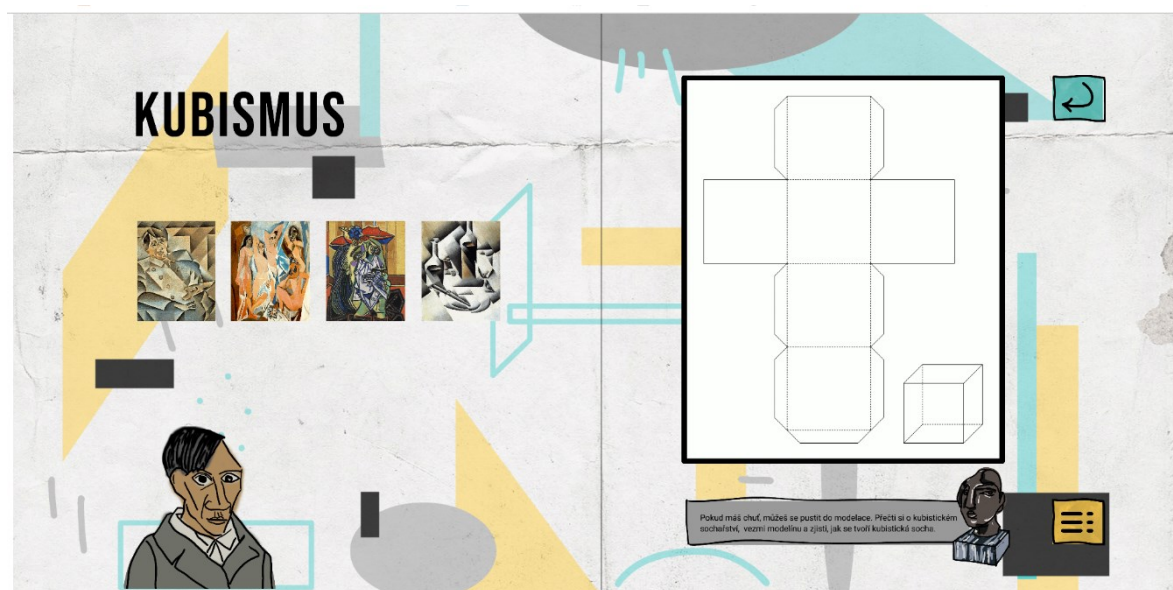
Obrázek 29: Maketa moderní učebnice pro 2.st.ZŠ kapitola Kubismus – galerie tvorby

Obrázek 30: Maketa moderní učebnice pro 2.st.ZŠ kapitola Kubismus – interaktivní tvorba

Obrázek 31: Maketa moderní učebnice pro 2.st.ZŠ kapitola Kubismus – tvořivý úkol

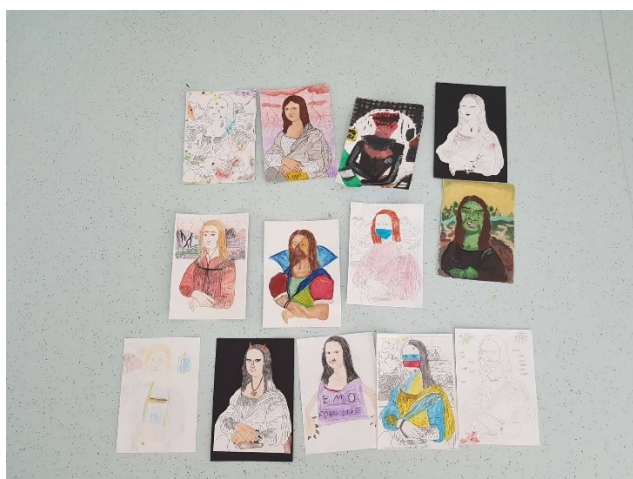
Obrázek 32: Maketa moderní učebnice pro 2.st.ZŠ kapitola Kubismus – interaktivní tvorba

Obrázek 33: Maketa moderní učebnice pro 2.st.ZŠ kapitola Kubismus – vytvořená práce

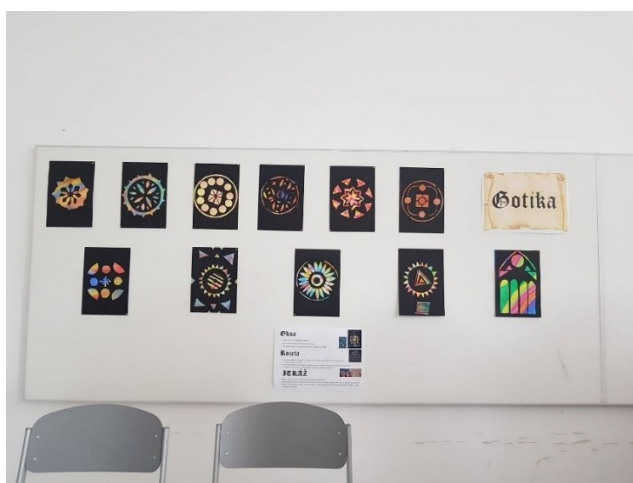
Obrázek 34: práce žáků s maketou učebnice

Obrázek 35: práce žáků 1

Obrázek 36: práce žáků 2

Obrázek 37: práce žáků 3

11 Závěr

Práce se zabývá tématem Moderní učebnice výtvarné výchovy pro žáky 2. stupně ZŠ.

Teoretická část objasnila nastíněním vývoje výuky výtvarné výchovy, proč nevnímáme učebnici v souvislosti s výtvarnou výchovou za běžné spojení. Práce poukazuje na důležité momenty a kroky, které stojí za dnešní podobou oboru. Opírá o tuto část záměr vytvoření učebnice, jako jednoho z východisek pro situace, se kterými se prosazování pojetí výtvarné výchovy v praxi stále setkává. V teoretické části uvádí podklady pro argumentaci podporující opodstatnění existence učebnice pro výtvarnou výchovu. Učebnice mají podíl na definování vyučovaných předmětů, a to nejen v rovině vzdělávacího obsahu, ale také v jeho metodickém ztvárnění. Učebnice reprezentují a zprostředkovávají učivo žákům a jsou vhodným prostředkem pro přenesení současného pojetí VV do výuky na školách. S ohledem a povědomím dalších faktorů, které na realitu přenosu teorií do praxe působí. Stěžejní část, předání obsahů učebnice ve výuce žákům je však na samotném učiteli. Reprezentace obsahů, zohledňující veškeré nároky na vzdělávání v tomto předmětu formou učebnice, je pro učitele jistě stěžejní v rovině společenské a profesní. I tento předmět si jistě zaslouží aktuální reprezentaci. Tato práce v teoretické části shrnuje nároky na tvorbu současné učebnice dle odborných výzkumů kvality obsahu učebnic, MŠMT, RVP, cíle výuky výtvarné výchovy. Uvádí také současné trendy pro učební materiály na úrovni mezinárodního pohledu. Dále práce rozvíjí učebnici z pohledu učitele a žáka. Způsob zprostředkování obsahu je dle zjištěných trendů a směrů, kterými se ubíráme v globálním měřítku, vyřešen návrhem na multimediální učebnici, dostupnou skrze online prostředí. Odkazuje se na trend, který předpovídají a ukotvují argumentací odborné zdroje. Využitím formy multimediální učebnice v online prostředí řeší hned několik nároků. Reaguje tak na specifickou nutnost oboru aktivně reflektovat aktuální dění a charakter neustálé výpovědi jako u samotného umění. Možnosti využití technologického rozhraní pro uživatele a jejich potřeby nad rámec formátu učebnice, vytvoření oborového prostředí.

Práce popisuje informace, co by měla obsahovat moderní učebnice a nabízí řešení i pro její podobu. Výzkumná část podporuje záměr sesbíranými daty popisujícími situaci učebnic pro výtvarnou výchovu. Získaný široký vzorek odpovědí vyučujících výtvarné výchovy

na 2.stupni ZŠ v ČR poukazuje na fakt, že se na školách učebnice nevyskytují a pokud ano, tak pouze v jednom vydání, se kterým pracuje učitel a nikoliv žák. Učitelé s učebnicí zacházejí spíše jako se zdrojem informací a materiálů pro své vlastní přípravy na vyučování. Především zjištěná data vypovídají o obsahu materiálů, které v současnosti učitelé využívají ve výuce. Získané informace mají přínos v objasnění nároků, které by měla moderní učebnice řešit z pohledu učitele jako uživatele. Výzkum zhodnocuje jako přínosný v otevření tématu a získání náhledu na téma. Přesto by bylo vhodné ho rozšířit ještě o kvalitativní sběr dat formou rozhovorů a zaznamenání skutečných materiálů nebo se zaměřit na práci učitelů se současnými tituly. Stěžejní částí práce je sepsání kritérií pro vytvoření moderní učebnice odpovídající současným trendům. Vytýčený cíl práce – vytvoření návrhu obsahu pro maketu multimediální učebnice, se podařilo naplnit. Návrh nabízí řešení moderní učebnice výtvarné výchovy pro žáky 2. stupně ZŠ formou multimediální učebnice. Řešení navrhuje umístění učebnice v online prostředí pro široké možnosti uplatnění. Podporuje v navrhované podobě kreativní a různorodé možnosti využití. Dle zjištěných způsobů využívání učebnice učiteli je v návrhu učebnice pojata jako učebnice pro využití přímo ve výuce žákem a pro učitele je přizpůsobena pro přípravu na hodiny. Obsahuje materiály, didaktické podklady a materiály pro přípravu na hodinu. Díky možnostem sdílet své zkušenosti, vytvářet prostředí pro setkávání s kolegy z oboru, možnosti získávat podněty pro aktuální témata, typy na výstavy a kulturní akce, přesahuje rámec a možnosti tištěné podoby učebnice. V případně preferovaného přístupu vytváření vlastních materiálů nabízí snadno dostupný zdroj podkladů pro vlastní přípravy a inspiraci. Pro žáka učebnice zprostředkovává atraktivní ztvárnění, interaktivitu, online galerii zaznamenávající jeho tvorbu a využití pro přímou tvorbu.

Vize navrhované učebnice přesahuje možnosti realizace v její komplexní použitelné podobě. Přesto návrh může sloužit jako podrobný návod pro její uskutečnění. Vytvořená maketa přibližuje fungování návrhu a nabízí částečné ověření uplatnitelnosti. Celý záměr se v průběhu zpracování rozšiřoval vzhledem ke zjištěným skutečnostem a kritériím. Tato cesta obohacuje o široký záběr poznání. Zjištění podobných úspěšných projektů nastiňuje správný směr ambice, kterou si práce stanovila.

Seznam použitých informačních zdrojů:

Použité knižní zdroje

BLATNÝ, Ladislav, *Z historie výtvarné výchovy na českých školách*. Brno: Univerzita J. E. Purkyně v Brně, 1983, 198 s., 55-990/A-83.

CIKÁNOVÁ, Karla. *Výtvarná výchova a její teorie v českých zemích ve světových kontextech*. Praha: Pedagogická fakulta Univerzity Karlovy, 1998. ISBN 80-86039-70-6.

CÍSAŘOVÁ, E. *Učebnice a další zdroje pro plánování výuky výtvarné výchovy*. Praha, 2021. Diplomová práce. Univerzita Karlova, Pedagogická fakulta, katedra výtvarné výchovy. Vedoucí práce Mgr. Zuzana Fišerová. Ph.D.

FULKOVÁ, M. *Diskurs umění a vzdělávání*. H&H, Praha. 2008, ISBN 978-80-7319-076-7.

GAVORA, Peter, *Žiak a text*. 1. vyd. Bratislava: Slovenské pedagogické nakladateľstvo, 1992. ISBN 800-800-33-32

HAZUKOVÁ, H. a P. ŠAMŠULA. *Didaktika výtvarné výchovy I*. Praha: Univerzita Karlova v Praze, Pedagogická fakulta, 2005. ISBN 80-7290-237-7

CHRÁSKA, Miroslav a Ilona KOČVAROVÁ. *Kvantitativní design v pedagogických výzkumech začínajících akademických pracovníků*. Zlín: Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně, Fakulta humanitních studií, 2014. ISBN 978-80-7454-420-0.

KNECHT, Petr a Tomáš JANÍK. *Učebnice z pohledu pedagogického výzkumu*. Brno: Paido, 2008. Pedagogické výzkum v teorii i praxi. ISBN 978-80-7315-174-4.

MAKOVSKÝ, M. *Didaktické materiály ve výtvarné výchově na základní škole a jejich role v profesním společenství učitelů*. Ústí nad Labem, 2018. disertační práce (Ph.D.). Univerzita Jana Evangelisty Purkyně v Ústí nad Labem. Pedagogická fakulta.

MAŇÁK, Josef a Tomáš JANÍK, ed. *Problémy kurikula základní školy: sborník z pracovního semináře konaného dne 22. června 2006 na Pedagogické fakultě MU*. Brno: Masarykova univerzita pro Centrum pedagogického výzkumu PdF MU, 2006. ISBN 80-210-4125-0.

NEUMAJER, O. *Co se děje v digitálním vzdělávání. Řízení školy*. Praha: Wolters Kluwer, 2022, roč. 19, č. 1, s. 26-27. ISSN 1214-8679

PELIKÁN, Jiří. *Základy empirického výzkumu pedagogických jevů*. Praha: Karolinum, 1998. ISBN 80-7184-569-8.

PODKLADOVÁ STUDIE – *Výtvarná výchova*; PhDr. Leonora Kitzbergerová, Ph.D., Mgr. Miloš Makovský, PaedDr. Markéta Pastorová, PhDr. Věra Uhl Skřivanová, Ph.D., doc. Mgr. Petra Šobánková, Ph.D., doc. PhDr. Jaroslav Vančát, Ph.D.NÚV, Praha, 2019.

RAMBOUSEK, Vladimír. *Vybrané kapitoly z didaktiky a psychodidaktiky*. V Praze: Univerzita Karlova, Pedagogická fakulta, 2014. ISBN 978-80-7290-671-0.

ROESELLOVÁ, Věra. *Řady a projekty ve výtvarné výchově*. Praha: SARA, 1997. ISBN 80-902267-2-8.

ŠVAŘÍČEK, Roman a Klára ŠEĐOVÁ. *Kvalitativní výzkum v pedagogických vědách*. Praha: Portál, 2007. ISBN 978-80-7367-313-0.

Použité internetové zdroje

Belma [online]. [cit. 2022-07-07]. Dostupné z: <https://www.belma-award.eu/Information-Registration.html>

Česku chybí specializovaní učitelé. Web ČT24 [online]. Dostupné z < <https://ct24.ceskatelevize.cz/domaci/3490738-cesku-chybi-specializovani-ucitele-prumerne-pres-polovinu-hodin-informatiky-uci>> [cit. 2022-07-02]

Digitální materiály pro výuku [online]. [cit. 2022-07-07]. Dostupné z: <https://www.dumy.cz/>

Fraus [online]. [cit. 2022-07-07]. Dostupné z: <https://www.belma-award.eu/Information-Registration.html>

KITZBERGEROVÁ, Leonora. *Didaktika výtvarné výchovy* [online]. Praha: Univerzita Karlova v Praze, Pedagogická fakulta, 2014 *cit. 2019-02-11]. ISBN 978-80-7290-667-3

Metodický portál RVP.cz. 2021. Dostupné z: <https://clanky.rvp.cz/clanek/22863/DIGITALNI-GRAMOTNOST-VE-VYTVARNE-VYCHOVE.html>

Na zemi [online]. [cit. 2022-07-07]. Dostupné z: <https://www.nedatovano.cz/tvorime-digitalne>

Nová škola, s.r.o. [online]. [cit. 2022-07-07]. Dostupné z: <https://www.belma-award.eu/Information-Registration.html>

PASTOROVÁ, Markéta. *Pojetí Výtvarné výchovy v rámci vzdělávací oblasti Umění a kultura*. Metodický portál: Články [online]. 04. 08. 2004, [cit. 2022-07-06]. Dostupný z WWW: <<https://clanky.rvp.cz/clanek/43/POJETI-VYTVARNE-VYCHOVY-V-RAMCI-VZDELAVACI-OBLASTI-UMENI-A-KULTURA.html>>. ISSN 1802-4785.

Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání. [online]. Praha: MŠMT, 2021. s. 87 [cit. 2022-04-10]. Dostupné z www:< <https://www.msmt.cz/file/56005//>>.)

Seznam učebnic a učebních textů se schvalovací doložkou pro základní vzdělávání platný od 19.4.2022. *Věstník Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy*. [online]. Dostupné z < <https://www.msmt.cz/file/57472/>> [cit. 2022-04-20]

Směrnice. Praha: MŠMT, 2022. [online]. Dostupné z www:< [//>">https://www.msmt.cz/vzdelavani/skolstvi-v-cr/schvalovaci-dolozky-ucebnic //](https://www.msmt.cz/vzdelavani/skolstvi-v-cr/schvalovaci-dolozky-ucebnic)>.) [cit. 2022-07-01].

Učitel 21 [online]. [cit. 2022-07-07]. Dostupné z: <https://www.ucitel21.cz/v%C3%BDtvarn%C3%A1-v%C3%BDchova>

Výtvarné aktivity s využitím nových médií [online]. [cit. 2022-07-07]. Dostupné z: <https://www.nedatovano.cz/tvorime-digitalne>

Výukové materiály pro učitele [online]. [cit. 2022-07-07]. Dostupné z: <http://multimedialni-projekty.cz/index.php>

Prostudované

ADAMEC, Jaromír a Pavel ŠAMŠULA. *Průvodce výtvarným uměním II*. 3. vyd. Úvaly: Albra (redakce SPL-Práce), 2013. Pomocné knihy pro učitele a žáky (Albra). ISBN 978-80-7361-095-1.

BLÁHA, J., SLAVÍK, J. *Průvodce výtvarným uměním V*. Praha: Práce, 1997. 122 s. ISBN 80-208-0432-3.

BLAŽEK, Filip. *Typokniha*. 2. Praha: Umprum, 2020. ISBN 978-80-88308-70-6.

BOSÁK, Petr a Robert JANSÁ. *Quick brown fox jumps over the lazy dog: Grafický design a současné umění*. Praha: Tranzit, 2013. ISBN 978-80-87259-22-1.

CIKÁNOVÁ, Karla. *Kreslete si s námi*. Ilustroval Vladimír ROCMAN. Praha: Aventinum, 1992. ISBN 80-85277-79-4.

FULKOVÁ, M. *Diskurs umění a vzdělávání*. H&H, Praha. 2008, ISBN 978-80-7319-076-7.

FULKOVÁ, M. NOVOTNÁ, M. *Výtvarná výchova pro 6. a 7. ročník základní školy a odpovídající ročníky víceletých gymnázií*. Praha: Fortuna, 1999. 118 s. ISBN 80-716-8591-7.

FULKOVÁ, M. NOVOTNÁ, M. *Výtvarná výchova pro 8. a 9. ročník základní školy a víceletá gymnázia*. Praha: Fortuna, 1999. 127 s. ISBN 80-716-8382-5.

GREENBERG, S. S. *Creative Acts for Curious People. How to Think, Create, and Lead in Unconventional Ways*. California: Ten Speed Press, 2021. ISBN 1984858165.

- HOLLIS, Richard. *Stručná historie grafického designu*. Vyd.2. Praha: Rubato, 2015. ISBN 978-80-87705-27-8.
- HORÁK, O. FRANTA, J. Böhm, D. *Průvodce neklidným územím*. Praha: Labyrint, 2016. ISBN: 978-80-87260-84-5.
- HORÁK, O., FRANTA, J. *Proč obrazy nepotřebují názvy*. Praha: Raketa; Labyrint, 2014. ISBN 978-80-86803-28-9.
- CHROBÁK, O. *Jak se dělá galerie*. Brno: Moravská galerie v Brně, 2016. ISBN 978-80 7027-303-6.
- KOČIČKA, P., BLAŽEK, F. *Praktická typografie*. Brno: Computer Press, 2000 ISBN 80-7226-385-4.
- KOVÁŘ, P. *To bych zvládl taky*. Brno: Masarykova univerzita v Brně, 2016. ISBN 978 80-210-8187-1.
- REZKOVÁ, K. *Tobiáš a divnej svět umění*. Nymburk: pro Památník Lidice vydal Ivan Ulrych – Nakladatelství Vega-L, 2015. 978-80-88072-03-4.
- ŠAMŠULA, P. *Obrazárna v hlavě*. 3. Výtvarná čítanka pro 6. ročník základní školy. Praha: Práce, 1997. 63 s. ISBN 80-208-0429-3.
- ŠAMŠULA, P. *Obrazárna v hlavě*. 4. Výtvarná čítanka pro 7. ročník základní školy. Praha: Práce, 1999. 63 s. ISBN 80-862-8701-7.
- ŠAMŠULA, P. *Obrazárna v hlavě*. 5. Výtvarná čítanka od 8. ročníku základní školy. Praha: Práce, 2000. 63 s. ISBN 80-862-8726-2.
- ŠAMŠULA, P. *Obrazárna v hlavě*. 6. Výtvarná čítanka od 9. ročníku základní školy. Praha: Práce, 2002. 63 s. ISBN 80-862-8749-1.
- ŠAMŠULA, P., ADAMEC, J. *Průvodce výtvarným uměním I*. Praha: Práce, 1994. 149 s. ISBN 80-862-8722-X.
- ŠAMŠULA, P., ADAMEC, J. *Průvodce výtvarným uměním II*. Praha: Práce, 1995. 119 s. ISBN 80-208-0359-9.

ŠAMŠULA, Pavel a Jaroslav BLÁHA. *Průvodce výtvarným uměním III*. 3. Vyd. Praha: Albra. ISBN 978-80-86287-33-1.

ŠAMŠULA, Pavel a Jaroslav BLÁHA. *Průvodce výtvarným uměním III*. 4. Vyd. Praha: Albra. ISBN 978-80-86287-33-1.

ZHOŘ, Igor. *Výtvarná výchova v projektech I*: [učebnice pro základní školy] : pracovní sešit pro 6. a 7. ročník. Havlíčkův Brod: Tobiáš, 1995. Výtvarná výchova. ISBN 80-85808-30-7.

ZHOŘ, Igor. *Výtvarná výchova v projektech II: Pracovní sešit pro 8. a 9. ročník*. Havlíčkův Brod: Tobiáš, 1996. ISBN 80-85808-35-8.

Seznam příloh

Příloha 1 – Ukázka ze zahraniční učebnice Voices of Art

Příloha 2 – dotazník výzkumné části

Seznam obrázků

Obrázek 1: Orbis Pictus.....	24
Obrázek 2: Předloha Hessova Nového kreslení, 1886.	24
Obrázek 3: Rostlinný ornament a jeho stylizace určený pro 6. ročník.....	24
Obrázek 4: konstruktivní kreslení	24
Obrázek 5: oceněná učebnice v mezinárodní soutěži Belma, 2021	50
Obrázek 6:Hlasy umění – obrazový materiál	51
Obrázek 7: Hlasy umění – elektronické prostředí	51
Obrázek 8: Hlasy umění – obsah učebnice 1	52
Obrázek 9:Hlasy umění – obsah učebnice 2.....	52
Obrázek 10: Hlasy umění – obsah učebnice 3.....	53
Obrázek 11: Fraus – výukové interaktivní učebnice	58
Obrázek 12: video výuka Multimediální-projekty.cz.....	101
Obrázek 13: Bez názvu. Nedatováno – podoba webové stránky	102
Obrázek 14: Bez názvu. Nedatováno – videa.....	102
Obrázek 15: Bez názvu. Nedatováno – výukový materiál	102
Obrázek 16:IgelitArt! - výukový materiál 1	103
Obrázek 17: IgelitArt! - výukový materiál 2	104
Obrázek 18:webová stránka RVP 1	105
Obrázek 19:webová stránka RVP 2.....	105
Obrázek 20:webová stránka RVP 3	105
Obrázek 21:DUMy.cz hlavní stránka webu	106
Obrázek 22:DUMy.cz prostředí stránek.....	107
Obrázek 23:Pomoc učitelům hlavní stránka webu	107
Obrázek 24: prostředí webu.....	108

Obrázek 25: Maketa moderní učebnice pro 2.st.ZŠ v oline prostředí	110
Obrázek 26: Maketa moderní učebnice pro 2.st.ZŠ v hlavní menu	110
Obrázek 27: Maketa moderní učebnice pro 2.st.ZŠ v detail interaktivních prvků.....	111
Obrázek 28: Maketa moderní učebnice pro 2.st.ZŠ kapitola Kubismus – výkladový text	111
Obrázek 29: Maketa moderní učebnice pro 2.st.ZŠ kapitola Kubismus – galerie tvorby.	112
Obrázek 30: Maketa moderní učebnice pro 2.st.ZŠ kapitola Kubismus – interaktivní tvorba	112
Obrázek 31: Maketa moderní učebnice pro 2.st.ZŠ kapitola Kubismus – tvořivý úkol ...	113
Obrázek 32: Maketa moderní učebnice pro 2.st.ZŠ kapitola Kubismus – interaktivní tvorba	113
Obrázek 33: Maketa moderní učebnice pro 2.st.ZŠ kapitola Kubismus – vytvořená práce	114
Obrázek 34: práce žáků s maketou učebnice.....	114
Obrázek 35: práce žáků 1	115
Obrázek 36: práce žáků 2	115
Obrázek 37: práce žáků 3	115

Zdroje:

- Obrázek 1.-4: BLATNÝ, Ladislav, Z historie výtvarné výchovy na českých školách. Brno: Univerzita J. E. Purkyně v Brně, 1983, 198 s., 55-990/A-83.
- Obrázek 5.:Belma [online]. [cit. 2022-07-07]. Dostupné z: <https://www.belma-award.eu/Information-Registration.html>
- Obrázek 6.-10.:Kunstensstemmer[online].[cit.2022-07-07].Dostupné z:<https://kunstensstemmer.systime.dk/>
- Obrázek 11.-12.:Fraus [online]. [cit. 2022-07-07]. Dostupné z: <https://www.belma-award.eu/Information-Registration.html>
- Obrázek 13.-14.:Nová škola, s.r.o. [online]. [cit. 2022-07-07]. Dostupné z: <https://www.belma-award.eu/Information-Registration.html>
- Obrázek 15.:Mutlimedialní-projekty.cz [online]. [cit. 2022-07-07]. Dostupné z: <http://multimedialni-projekty.cz/index.php>

- Obrázek 16.-18.: Bez názvu. Nedatováno [online]. [cit. 2022-07-07]. Dostupné z: <https://www.nedatovano.cz/tvorime-digitalne>
- Obrázek 19.-20.: IgelitArt! [online]. [cit. 2022-07-07]. Dostupné z: <https://nazemi.cz/igelitart/>
- Obrázek 21.-23.: RVP [online]. [cit. 2022-07-07]. Dostupné z: <https://clanky.rvp.cz/clanek/22863/DIGITALNI-GRAMOTNOST-VE-VYTVARNE-VYCHOVE.html>
- Obrázek 24.-25.: DUMy.cz [online]. [cit. 2022-07-07]. Dostupné z: <https://www.dumy.cz/>
- Obrázek 26.:Pomoc učitelům [online]. [cit. 2022-07-07]. Dostupné z: <http://www.pomocucitelum.cz/katalog-ucebnich-materialu/vytvarna-vychova.html>
- Obrázek 27.-40.: autorská práce

Seznam grafů

Graf 1: otázka 4.	74
Graf 2:otázka 6.	75
Graf 3: otázka 7.	76
Graf 4: otázka 10.	77
Graf 5: otázka 15.	83
Graf 6: otázka 16.	84
Graf 7: otázka 19.	86
Graf 8: otázka 20.	87
Graf 9: otázka 21.	87
Graf 10: otázka 22.	88
Graf 11: otázka 23.	89

Seznam odkazů

<https://cz.pinterest.com/jajkast/v%C3%BDtvarka/>

<https://sites.google.com/site/lesynapadu/inspirativni-weby>

<https://www.vytvarka.cz/>

<https://janapodzemna.cz/vstup-volny/>

<https://vytvarna-vychova.cz/>

<https://www.procumeni.cz/proc>

<https://www.ceskatelevize.cz/porady/10561941813-vytvarka/>

<https://www.vytvarne-navody.cz/>

<https://www.ucitelnice.cz/>

<https://www.procumeni.cz/proc>

https://www.procumeni.cz/media/Proc_umeni_vsechny-pracovni_listy.pdf

<https://www.artmap.cz/>

